

Silný kafe

Káva a (ne)spravedlivý obchod

Manuál k programu globálního vzdělávacího cyklu
Svět v nákupním košíku

Svět v nákupním košíku

- Záměrem dílen globálního rozvojového vzdělávání Svět v nákupním košíku je upozornit na souvislost mezi naším spotřebitelským chováním a zdánlivě neovlivnitelnými problémy zemí tzv. globálního Jihu, tedy poukázat na vzájemnou propojenost rozvojových a ekonomicky vyspělých zemí skrze obchod a spotřebu.
- V dílnách jsou vybrané problémy nejen rozvojových zemí (extrémní chudoba, špatné pracovní podmínky, kácení pralesů atd.) studentům přibližovány na příkladu výrobků naší každodenní spotřeby (kakao, čokoláda, káva, bavlněné tričko nebo džíny, Coca-Cola a další).
- Součástí dílen je hledání a představení spotřebitelsky odpovědnějších a k životnímu prostředí i lidem šetrnějších alternativ, jako jsou Fair Trade (spravedlivý obchod), FSC (certifikace dřeva) nebo biovýrobky.
- Jedním z hlavních cílů programů je podnítit studenty k zamyšlení nad problémy a jejich souvislostmi, ke kritickému zhodnocení předkládaných informací a zformulování vlastního názoru či postoje.
- Vzdělávací cyklus dílen Svět v nákupním košíku je součástí stejnojmenné kampaně za odpovědné spotřebitelství.

Dílny z cyklu Svět v nákupním košíku:

- **Silný kafe.** Káva a (ne)spravedlivý obchod
- **Hořká chuť čokolády.** Kakao a dětská práce
- **Šaty dělají člověka... A kdo dělá šaty?** Bavlna a pracovní podmínky v textilním průmyslu
- **Komu chutná prales.** Příčiny a dopady kácení deštných pralesů
- **Coca-Colonizace.** O nadnárodních společnostech (nejen) v rozvojových zemích
- **Skvrny na banánech.** Jak se žije s pesticidy tropickým zemědělcům
- **Kdo je za vodou?** Voda jako podmínka rozvoje
- **Jak být out a zůstat in?** Skutečná cena naší image

Silný kafe

Káva a (ne)spravedlivý obchod

Creative Commons NaZemi

Text je licencován za podmínek Creative Commons Uveďte autora – Zachovejte licenci 3.0 (BY-SA 3.0)

Vydala společnost NaZemi, Kounicova 42, Brno

Aktualizované 2. vydání, Brno 2013

Autoři dílny a manuálu: Alena Chládková, Pavel Chmelař, Eva Malířová

Redakce: Eva Malířová

Jazyková korektura: Hana Nela Palková

Fotografie na obálce: TransFair Německo

www.nazemi.cz

OBSAH:

Návod k použití	2
Metodika dílny	3
Přílohy	
Informační materiály	15
Některá fakta:	15
Z historie...	16
Objev kávy	16
Černé zlato kolonií	17
Odkaz minulost v postkoloniálním období	17
Káva produkt kávovníku	18
Pěstební podmínky	18
A úroda?	19
Vypije to a bude to...	20
Od rostliny k šálku	21
Primární zpracování	21
Sekundární zpracování	22
Obchod s kávou	24
Lukrativní obchod, ale jen pro někoho	24
Proč bývá obchod s kávou v krizi	25
Specifika pěstování a trhu z kávou	25
Kdo se skrývá za cenou? Obchodní řetězec a tvorba cen	26
Burza	27
20 milionů pěstitelů a 3 firmy	28
Nespravedlivé nastavení mezinárodního obchodu	30
Až příliš viditelné ruce trhu	31
Možné cesty (z krize)	33
Fair Trade – spravedlivý obchod	34
Krátký řetězec	34
Malá změna, velký rozdíl	34
Kdo hlídá spravedlivý obchod	37
Má spravedlivý obchod šanci	38
Utz Kapeh	40
Certifikace organického původu	40
Káva – černé zlato	40
Chudoba – společný problém	41
(Podklady k Aktivitám 1. a 2.)	
Co je chudoba	41
Příčiny a důsledky chudoby	42
Čísla chudoby	43
Produkt země	44
Nerovnoměrnost rozdělení příjmů	46
Poznámky	47
Seznam použitých zdrojů	48

Návod k použití

Vážení pedagogové,

úkolem tohoto manuálu je představit vám jednu z dílen cyklu Svět v nákupním košíku.

Dílny se hlásí k metodám aktivního vyučování. Jsou složeny z několika na sebe navazujících aktivit, jejichž uspořádání vychází vstříc třířázovému modelu učení E-U-R (evokace, uvědomění si významu informací a reflexe).

V zásadě jsou základem dílen aktivity založené na práci ve skupině (kompetence sociální a personální), důležitou roli hraje zakotvení významu v zážitku prostřednictvím zážitkových aktivit, objevuje se práce s textem (kompetence k učení a řešení problémů). Diskuze a postojové aktivity rozvíjejí občanské a komunikativní kompetence. Program odpovídá především průřezovým tématům Výchova a myšlení v evropských a globálních souvislostech a Environmentální výchova.

Dílny dobře poslouží jako vstupní brána k dané problematice. Zpracovaná témata jsou velice komplexní, proto vybízejí k dalšímu rozvedení formou vlastních navazujících aktivit.

Záměrem manuálu je poskytnout podrobnou metodiku k realizaci jedné dílny z cyklu Svět v nákupním košíku a podepřít ji informacemi tak, aby učitel nad samotnou přípravou strávil co nejméně času.

Metodika

V úvodu metodiky jsou vyjmenovány cíle, které dílna a její aktivity naplňují. Dílčí cíle se pak objevují u konkrétních aktivit, podobně jako seznam pomůcek.

Alespoň dvě hodiny

Dílny jsou koncipovány pro minimální dobu dvou vyučovacích hodin, je však vhodné program prodloužit a věnovat větší prostor zejména diskuzím. Ty jsou zvláště pro starší studenty atraktivní a užitečné, neboť kromě nácviku důležitých komunikačních dovedností si mají možnost v konfrontaci s ostatními tříbit své vlastní názory a postoje. Navrhovaný časový harmonogram vychází ze zkušeností našich lektorů s opakovanou realizací dílen na školách, nicméně učitelé, kteří pro nás dílny zkoušeli, je vedli v nejrůznějších časových dotacích (1 × 2, 2 × 1, 2 × 2, 1 × 3 vyučovací hodiny). Proto se dílny mimo běžnou výuku dobře hodí pro realizaci projektových dnů na škole.

Přílohy

V metodické části manuálu uvádíme kompletní seznam pomůcek. Většinu z nich naleznete v části Přílohy.

*Pomůcky označené hvězdičkou (fotky, obrázky, nahrávky) můžete najít v elektronické podobě na webové stránce: www.svetvnakupnimkosiku.cz/skoly/materialy (Heslo pro vstup k pomůckám vám zašleme poté, co se zaregistrujete.).

Aby do sebe jednotlivé stavební kameny dílny zapadaly, uvádíme v textu graficky odlišené informace.

Důležité výstupy, které shrnují, co by mělo v průběhu aktivity zaznít.

Okénka Přechod k další aktivitě zase usnadňují plynulé vedení dílny.

Informační materiály

Podklady jsou strukturovány do tří typů textových polí. **Hlavní text** na barevném podkladu je doplňován **rámečky**, které udávají ilustrační příklady či zajímavosti, orientaci v hlavním textu mají usnadnit **výpisky na okraji**, shrnující základní sdělení příslušného textového oddílu, které poslouží pro rychlé čtení při opakovaném vedení dílny a které si můžete sami doplňovat.

Doufáme, že vám materiály budou spolehlivým průvodcem některými globálními souvislostmi a inspirují vás k dalšímu rozvíjení těchto témat se studenty. Přivítáme vaše návrhy na vylepšení či doplnění aktivit i informací na adrese: skoly@svetvnakupnimkosiku.cz.

„Silný kafe“

Káva a ne(spravedlivý) obchod

Cíle dílny:

Znalostní:

- Studenti uvedou základní fakta o nerovnoměrném rozdělení světového bohatství.
- Studenti formulují některé z příčin chudoby zemí Jihu.
- Studenti vyjmenuje základní informace o fungování dnešního konvenčního obchodu a jeho dopadu na životní situaci pěstitelů kávy.
- Studenti na základě konkrétních příběhů vysvětlí, jaké problémy jsou pěstováním kávy spojeny a jak je rozdělen zisk a moc v systému obchodu s kávou.
- Studenti pojmenují rozdíly v životních podmínkách fair trade pěstitelů a pěstitelů zapojených do konvenčního obchodu.
- Studenti porovnají principy a pravidla fungování fair trade s konvenčním obchodem.

Dovednostní:

- Studenti spolupracují ve skupině a vzájemně si prezentují výsledky skupinové práce, rozvíjejí schopnost naslouchat.
- Studenti na základě informací z textu vlastními slovy představí příběhy lidí zapojených do obchodu s kávou.
- Studenti se pokusí porozumět problémům lidí, kteří jsou součástí procesu pěstování, výroby a prodeje kávy.
- Studenti zaujmou na základě získaných informací stanovisko a vhodně jej formulují.
- Studenti argumentují a diskutují o možnostech zlepšení podmínek v obchodu s kávou.

Postojové:

- Studenti zhodnotí existenci nerovnoměrného rozdělení světového bohatství.
- Studenti dají do souvislostí vlastní spotřebitelské chování (nákup a konzumace kávy), sociální postavení lidí v rozvojových zemích a enviromentální problémy rozvojových zemí (nešetrné zacházení s přírodními zdroji v zemědělství).
- Studenti zváží možnost, jak mohou sami přispět ke zlepšení podmínek v obchodu s kávou.

svět v nákupním košíku

 Velikost skupiny: 14 až 30 studentů (věk 14 až 18 let)

 Doba trvání: 100 až 120 minut

 Pomůcky:

- papíry s nápisy světadílů (Evropa, Asie, Austrálie, Jižní Amerika, Severní Amerika, Afrika)
- tabulka pro správné rozdělení (viz manuál)
- židle podle počtu účastníků
- role jednotlivých rodnin (Přílohy Ak. 2)
- karty s úrodou podle hodů kostkou (Přílohy Ak. 2)
- kostka
- 7 sad Vydaje – zalaminované obrázky představující roční výdaje*
- ceníky (Přílohy Ak. 2)
- 7 balíčků papírů jako „nástěnky“
- lepicí guma
- barevné vlajky jednotlivých zemí (Anglie, Brazílie, Kostarika, Tanzanie)*
- 26 kartiček Rozdíly kávového řetězce (Přílohy Ak. 3)
- fotky kávy a jejího zpracování*
- kolíčky
- šňůra
- kvíz (Přílohy Ak. 4)
- loga BIO, FT a jiné logo*
- CD s ukázkou z filmu Black Gold*

*Pozn. naleznete na: www.nazemi.cz

- Studenti zváží vlastní zodpovědnost, kterou mají jako spotřebitele v dnešním globalizovaném světě.

Název aktivity	Typ aktivity	Cíle / informace	Doba trvání
1. <i>Pohodlně se usadte</i>	ledoborec, úvodní	uvědomění si nerovnoměrného rozdělení světového bohatství, příčiny chudoby zemí Jihu	10–15 minut
2. <i>Rodiny</i>	rolová hra	demonstrace rozdělení moci, zisku v systému obchodu z kávou – pokus o identifikaci s rolí, ukázka rozdílů v živobytí pěstitelů kávy zapojených do fair trade	40 minut
3. <i>Rozdíly</i>	vyhledávání informací	ukázka principů fair trade a jejich srovnání s konvenčním obchodem	25 minut
4. <i>Kvíz</i>	zodpovídání otázek	shrnutí podaných informací	5–10 minut
5. <i>Černé zlato</i>	ukázka z filmu a diskuze	návštěva etiopského družstva Oromia, rozvinutí diskuze	15–30 minut

KRATŠÍ VERZE

V jedné hodině můžete realizovat Aktivitu 3 a využít ji pro bližší představení indexů rozvoje (HDP, HNP, HDI). V druhé hodině se můžete věnovat samostatnému fair trade Aktivitami 3. a 4. s navazujícím výkladem o fungování a kontrole systému Fair Trade.

NAVAZUJÍCÍ AKTIVITY

Dílna dobře poslouží jako první uvedení do tématiky fair trade. Nechává však mnoho otázek nezodpovězených. Nechejte studenty pátrat, zda se v České republice prodává fair trade, jaké typy výrobků se obchodují fér, jaký je systém kontroly.

Mimo tématu fair trade lze na dílnu navázat mezinárodního obchodu – dotace, obchodní bariéry apod. O dalším aspektům fair trade se věnují ostatní dílny Svět v nákupním košíku.

AKTIVITA 1: Pohodlně se usadte

CÍL:

- Studenti si uvědomí nerovnoměrné rozdělení světového bohatství.
- Studenti přemýšlí nad příčinami rozdílů mezi zeměmi Severu a Jihu.

POSTUP:

- Doprostřed třídy umístěte židle (stejný počet, jako je počet žáků).
- Okolo židlí rozložte na zem papíry s nápisy jednotlivých světadílů: Evropa, Asie, Austrálie, Jižní Amerika, Severní Amerika, Afrika.
- Vysvětlete studentům, že jejich úkolem bude simulovat rozmístění světové populace. K jednotlivým světadílům se rozmístí podle toho, kolik si myslí, že na nich žije procent obyvatel světa. Celá třída tedy představuje 100 % světové populace. Pro lepší představu můžete uvést, že každý ze studentů představuje kolem 220 milionů lidí při počtu 30 studentů ve třídě.
- Až se všichni rozmístí, přistupte ke kontrole rozdělení.
- Dalším úkolem je rozdělení světového bohatství podle jednotlivých světadílů. Bohatství představují židle, které si studenti podle svého úsudku rozdělí mezi světadíly. (Počet židlí ve skupině nezávisí na počtu lidí, ale vztahuje se ke světovému bohatství.)
- Proveďte společnou kontrolu rozdělení dle tabulky.
- Řekněte studentům, aby se posadili na židle tak, aby byla pokryta celá plocha všech židlí, které mají v daném světadíle, a zároveň, aby se nikdo ze skupiny nedotýkal země.
- Nechte žáky v této pozici (pro některé velmi nepohodlné) a proveďte s nimi krátké shrnutí – formou otázek, na které studenti odpovídají, např.:
 - Cítíte se pohodlně?
 - Jak jsou na tom ostatní?
 - Kde žije nejvíce lidí a kde nejméně?
 - Kolik židlí připadá na jednoho člověka a naopak?
 - Kde se tedy koncentruje největší množství světového bohatství, kde naopak nejméně?
 - Upozorněte studenty na to, že touto hrou nám vzniklo známé rozdělení světa bohatý sever a chudý jih.
- Nechejte studenty posadit se do kruhu a zahajte brainstorming na otázku:
 - Proč je to tak? Jaké jsou příčiny chudoby zemí jihu?
- Povzbudte studenty v podávání návrhů a všechny jejich odpovědi zapisujte. Po ukončení této části návrhy studentů projděte a ujistěte se, že jste správně porozuměli. Pokud nezazněly podmínky mezinárodního obchodu, doptejte se na ně přes často udávanou příčinu koloniální historie.

Doba trvání: 10–15 minut

Pomůcky:

- papíry s nápisy světadílů (Evropa, Asie, Austrálie, Jižní Amerika, Severní Amerika, Afrika)
- tabulka pro správné rozdělení.
- židle podle počtu studentů

ROZMÍSTĚNÍ ŽÁKŮ A ŽIDLÍ (Data aktualizována podle Harvard Business School: World's GDP Growth by Region, 2012.):

15 žáků ve třídě			20 žáků ve třídě		
Světadíl	Počet žáků	Počet židlí	Světadíl	Počet žáků	Počet židlí
Evropa	1	4	Evropa	2	5
Asie	9	5	Asie	12	7
Jižní Amerika	1	1	Jižní Amerika	1	1
Severní Amerika	1	3	Severní Amerika	1	5
Afrika	2	1	Afrika	3	1
Austrálie	1	1	Austrálie	1	1

25 žáků ve třídě			30 žáků ve třídě		
Světadíl	Počet žáků	Počet židlí	Světadíl	Počet žáků	Počet židlí
Evropa	3	6	Evropa	3	8
Asie	15	9	Asie	19	11
Jižní Amerika	2	1	Jižní Amerika	3	2
Severní Amerika	1	6	Severní Amerika	1	7
Afrika	3	1	Afrika	3	1
Austrálie	1	1	Austrálie	1	1

Důležité výstupy:

- Bohatství je na světě rozloženo nerovnoměrně
- Často udávané příčiny chudoby jsou propojeny nádobami (podnebí, nevzdělanost, špatný zdravotní stav obyvatelstva, ozbrojené konflikty, korupce). Většina z nich jsou především projevem chudoby, kterou dále udržují, a roztáčí tzv. kruh chudoby.
- Prapříčinou chudoby rozvojových zemí je koloniální minulost, v níž se jejich hospodářství rozvíjelo podle potřeb koloniálních mocností nikoli vlastních obyvatel – závislost na produkci několika málo komodit na export. Vedle dluhové krize je současnou příčinou udržování takové podoby hospodářství nastavení globálního obchodu, které zvýhodňuje silnější hráče (jako rozvinuté země a nadnárodní obchodní společnosti tak zvané rozvinuté.).

TIPY PRO VEDENÍ AKTIVITY:

- Zařazením této aktivity otevřete téma nespravedlivého nastavení vztahů ve světě. I když je možné aktivitě a následné diskusi věnovat více času, v této dílně má za cíl téma pouze otevřít, neměli byste tedy přesáhnout 15 min.
- Při kontrole aktivity, kdy se studenti rozdělují do jednotlivých kontinentů, studenty zapojte tím, že počty budete postupně uvádět do reálného stavu (pokud se např. dozví, že v Severní Americe jsou dva lidé, ti, kteří jsou tam navíc, se musí přemístit do jiného světadílu).
- Závěrečný krátký brainstorming je důležitý pro další navázání. Návrhy studentů můžete zapisovat dle svého uvážení do dvou sloupců, do jednoho příčiny chudoby, které nelze ovlivnit (koloniální historie, klima, přírodní podmínky), a do druhé příčiny, které jsou současně aktuálním projevem chudoby a s nimiž něco dělat lze (vzdělání, nemoci...).
- Můžete studenty rozdělit do skupin a nechat je na papíry vypracovat vlastní návrhy. Tato varianta je samozřejmě časově náročnější.

Poznámka:

Pojem „bohatství“ je při této aktivitě trochu zkreslený, protože počty jsou udávány podle podílu státu na hrubém domácím produktu světa.

(Zdroj – Pike, Shelby: Cvičení a hry pro globální výchovu, upraveno společností Člověk v tísni)

Přechod k další aktivitě:

- Jednou z příčin nerovností na světě jsou podmínky obchodu. Problematiku obchodu s tzv. rozvojovými zeměmi si ukážeme na druhé nejobchodovanější komoditě na světě – na kávě. Obchod s kávou bezprostředně ovlivňuje životy 25 milionů lidí na světě, kteří se živí jejím pěstováním. V další aktivitě se studenti do obchodu s kávou sami zapojí.

AKTIVITA 2: RODINY

CÍL:

- Studenti se pokusí porozumět problémům lidí, kteří jsou součástí procesu pěstování, výroby a prodeje kávy.
- Studenti interpretují zkušenosti ze hry a naleznou analogie v reálném světě obchodu s kávou.
- Studenti vysvětlí, jaké problémy jsou s pěstováním kávy spojeny a jak jsou rozděleny zisk a moc v systému obchodu s kávou.
- Studenti interpretují rozdíly životních podmínek mezi fair trade pěstiteli a pěstiteli zapojenými do konvenčního obchodu.

POSTUP:

- Rozdělte studenty do 7 skupinek (jejich velikost závisí na počtu studentů ve třídě). Každá skupina představuje jednu rodinu.
- Rozdejte skupinám texty o rodinách. Nechejte je vybrat si obrázek vlajky příslušného státu. Předem je upozorněte, že budou rodinu představovat ostatním.
- Po přečtení textů se jednotlivé rodiny představí ostatním
- Upozorněte studenty na to, že jsou všichni zapojeni do procesu obchodu s kávou. Nyní je čeká odměna za jejich roční práci. Vysvětlete studentům, že cena kávy závisí kromě jiného (nabídka, poptávka, kvalita úrody) také na tom, jaká cena bude určena na burze.
- Dejte každé rodině lísteček s „hody kostkou“ a nechejte čas na jeho přečtení.
- Ovlivnit následující dění však mohou ti vlivnější z každého státu, na nich závisí také příjem ostatních. Zástupci rodin, které se mohou více podílet na rozhodování (Quintin-Smith, Domingues, Huilo, Aran), postupně házejí kostkou. Podle čísla, které hodí, se řídí i chudší rodina z dané země.

Doba trvání: 40 minut**Pomůcky, které leží na stanovišti:**

- 7 balíčků papírů jako „nástěnky“
- lepicí guma
- barevné vlajky jednotlivých zemí (Anglie, Brazílie, Kostarika, Tanzanie)*
- role jednotlivých rodin (Přílohy Ak. 2)
- karty s úrodou podle hodu kostkou (Přílohy Ak. 2)
- kostka
- 7 sad Vydaje – zalaminované obrázky představující roční výdaje*(obrázky vytiskněte př. zalaminujte. Na jejich rubovou stranu napište cenu podle ceníku a zkratku země)
- ceníky (Přílohy Ak. 2)

- Až všechny rodiny znají svůj příjem, dejte každé skupině „nástenku“ (= velký papír), lepicí gumu a kartičky s obrázky, které představují roční výdaje rodin.
- Rodiny vybírají obrázky, které představují různé výdaje za rok, tak, aby se vešly do svého ročního příjmu. Kategorie napište na tabuli: bydlení, energie, jídlo, doprava, voda, oblečení, zábava. Z každé kategorie musí rodiny vybrat alespoň 1 věc. Pouze zbývající peníze mohou utratit za mimořádné výdaje, které představuje kartička s injekcí, která jediná neudává cenu.
- Vyzvěte každou rodinu, aby sdělila, jakou měla sezónu, kolik vydělala a co mohla zaplatit. Ať na plakátech se zbožím ukáže své výdaje (po sobě se představují vždy rodiny ze stejné země = kontrast mezi bohatými a chudými v dané zemi).
- Jako poslední se představuje rodina Huilo, která je zapojená do fair trade.
- Uvedené výdělky zapisujte na tabuli pod jména jednotlivých rodin.
- Po představení všech rodin rozvíňte reflexi. Dávejte přitom slovo jednotlivým rodinám. Pokládejte otázky:
 - Jak jste se cítili?
 - Jaké mají rodiny mezi sebou vztahy?
 - Která z rodin podle vás (z pohledu vaší rodiny) byla bohatá?
 - Jak se liší chudoba rodin různých zemí?
 - Které rodiny byly chudé a proč? (Podle výdělku za stejně úspěšnou sezónu klesá bohatství rodin v tomto pořadí: Domingues, Quintin-Smith, Green, Aran, Fiorentino, Margan.)
 - Jaké to pro ně asi má důsledky?
 - Co mohly chudé rodiny udělat proto, aby vydělaly víc?
 - Kdo ovlivňuje cenu kávy, kterou dostane pěstitel?
 - Už jste někdy slyšeli o FT? Dozvěděli jste se ze hry nějaké rozdíly mezi FT a neFT?
- Poukažte na různé podoby chudoby. Přiveďte studenty srovnáním situace rodin v rámci země a mezi nimi k objasnění pojmů absolutní a relativní chudoby, případně vysvětlete sami.

Důležité výstupy:

- Rozdíl mezi relativní a absolutní chudobou.
- Roční příjem z úrody kávy závisí na dění na světové burze s kávou, které se účastní pouze ti nejvlivnější. Chudí nemají možnost obchod nijak ovlivnit.
- Fair trade se snaží vylepšit nerovnou pozici pěstitele na trhu s kávou.

TIPY PRO VEDENÍ AKTIVITY:

- Je dobré rozesadit jednotlivé „rodiny“ dále od sebe, aby se nerušily.
- V průběhu aktivity chodte mezi jednotlivými skupinami a kontrolujte, jak postupují, zda porozuměly zadání.
- Je lepší pro prezentace vymezit viditelné místo před ostatními a vyzvat celé rodiny, ať se společně představí, studenty to motivuje k hravější formě prezentace.
- Při prezentacích nechte jít přímo po sobě vždy zástupce ze stejné země, vynikne tak kontrast mezi nimi. Dbejte na to, aby zaznělo, u koho je rodina zaměstnána, nebo koho zaměstnává – studenti tak pochopí vztahy mezi svými rodinami navzájem.
- Při představování rodiny Huilo z Kostariky by mělo zaznít, že jsou členy družstva, které je zapojeno do „férového obchodu“ – fair trade. Ptejte se na rozdíly mezi rodinou Huilo a ostatními rodinami. Např. jako jediní chudší farmáři si házeli sami za sebe.
- K vysvětlení důvodů nerovnoměrného bohatství mezi rodinami využijte podkladové texty.
- Příjmy rodin dobře ilustrují výši HDP či velikost sociálních rozdílů v dané zemi, které zahrnuje index lidského rozvoje (HDI).

Přechod k další aktivitě:

- Zeptejte se studentů, jestli vědí, jaké další výhody přináší systém spravedlivého obchodu - fair trade - pěstitelům. Poté, co je káva opustí, projde rukama ještě mnoha lidí, než se dostane ke svému spotřebiteli. Jak se káva na této cestě mění? Kdo se dělí o peníze zaplacené spotřebitelem? V čem se vlastně fair trade liší od konvenčního obchodu...? Rozdílů mezi oběma typy obchodu a jejich výhodám či nevýhodám pro pěstitele se věnuje další aktivita.

AKTIVITA 3: ROZDÍLY (srovnání podmínek pěstitelů)

CÍL:

- Studenti popíší řetězec subjektů, přes které káva putuje, a porovnájí pravidla fungování fair trade s konvenčním obchodem a jejich dopady na pěstitele.
- Studenti vysvětlí principy fair trade ve vztahu k pěstitelům.
- Studenti porovnájí své představy s reálnými fotografiemi procesu zpracování.

POSTUP:**Rozdíly**

- Dvě sady kartiček představují cestu kávy ke spotřebiteli v kávovém řetězci za podmínek konvenčního nebo férového obchodu. Kartičky obsahují většinou dva údaje: část řetězce, popř. fázi zpracování a rozdíl mezi oběma typy řetězce. (Kartičky zamíchejte a rozdejte studentům každému jednu).
- Prvním úkolem studentů bude najít k sobě protějšek v druhém kávovém řetězci podle obsahu lístečků.
- Ne vždy tvoří lístečky přesnou dvojici, v tom případě studenti hledají někoho, kdo se zabývá stejnou činností jako oni. Když mám například lísteček o vývozcí kávy, hledám takový protějšek, který mimo svou ostatní činnost kávu také vyváží.

Seřazení řetězce

- Dalším úkolem je seřadit se do dvou paralelních řad tak, aby jedna odpovídala chronologii zpracování a cesty kávy v konvenčním obchodě a druhá ve férovém. Protějšky dvojic obou řetězců stojí vždy naproti sobě. Studenti si mohou přisunout židle a v tomto uspořádání se posadit. Ne všichni studenti budou ve dvojici, protože fairtradový řetězec je kratší. Podejte neupražené kávové zrna (popř. normální zrna) studentům představujícím podmínky pěstování na začátku řetězce, ať vlastními slovy představí 1) v které části kávového řetězce se nachází a co se v dané části odehrává 2) za jakých podmínek, střídavě vždy férová i konvenční řada. Např. *Káva se suší a třídí. Odměna za prodanou kávu neklesne pod stanovenou minimální cenu.*

Doba trvání: 20 minut**Pomůcky, které leží na stanovišti:**

- 26 kartiček Rozdíly kávového řetězce
- fotky zpracování kávy*
- kávová zrnka
- kolíčky
- šňůra,
- popř. sladká férová odměna

- U konkrétních fází věšte fotky na nachystanou šňůru u tabule.

Seřazení dvojic studentů podle obsahu lístečků			
		Rozdíly	
		Fair trade (FT)	Konvenční obchod
1.	Pěstitel: pěstování*	Málo pesticidů	Mnoho pesticidů
2.	Pěstitel: pěstování	Koka	Koka
3.	Pěstitel: trhání	Ve stínu	Monokultury
4.	Pěstitel: sklizení, třídění	Alespoň minimální cena jistá	Cenu určuje burza
5.	Pěstitel: zbavení slupek a sušení	Školení v družstvu	Nedostatek informací
6.	Pěstitel: třídění a prodej	Zajištěné vzdělání	Dětská práce
7.	Družstvo pěstitelů odběrateli – pěstitel překupníkovi: zajištění odběru	Trvalé vztahy, jistota	Zadlužení, nejistota
8.	Odběratel a překupník: placení	Společný fond	Bez zdravotní péče
9.	Odběratel a vývozce: transport	FT organizace	Vývozce
10.		-	Dovozce
11.	Ujednání obchodu	-	Makléř
12.	Pražení popr. balení	Pražírna na zakázku	Pražírna
13.	Distribuce	-	Velkoobchod
14.	Prodej	Obchody a kavárny s FT produkty	Obchody a kavárny
15.	Zákazník	Zákazník se dozví původ kávy	Zákazník nezná původ kávy

* Kurzívou označujeme kartičky, které lze přednostně vypustit při menším počtu studentů.

SHRNUTÍ

- Zvlášť sepisujte na tabuli jednotlivé fáze a různé podmínky v obou řetězcích. Využijte je pro následné shrnutí hlavních rozdílů mezi fair trade a konvenčním obchodem, především jejich rozdílných dopadů na pěstitele.
- Studenti sedí tak, aby viděli na seřazené fotky znázorňující zpracování kávy. Zeptejte se jich, které fáze se konají v jakých zemích. Upozorněte je, že většinou se káva i ostatní plodiny vyvážejí v surovém stavu a zpracovávají se v zemích spotřeby. Pěstitelské země tak dostávají o to méně z konečné ceny. Snahou fair trade je také zvyšovat přidanou hodnotu v pěstitelských zemích, některá družstva si díky fairtradovému sociálnímu příplatku pořídila vybavení pražírny pro místní trh, jako je tomu na fotkách z kolumbijského družstva OCCCA. Např. tanzanské družstvo Kagera Cooperative Union z prémie spravedlivého obchodu po 14 letech postupně zakoupilo nadpoloviční většinu akcií továrny Tanica a nyní si samo zpracovává instantní kávu.

Důležité výstupy:

- Fair trade – férový obchod – usiluje o to, aby si pěstitelé v tzv. rozvojových zemích byli schopni svojí prací vydělat na důstojný život. Důležité je, aby jim pěstování zajistilo pokrýt náklady produkce a důstojného života.
- Základní rozdíly od konvenčního obchodu spočívají obecně 1) ve vyšší výkupní ceně vyplácené pěstiteli, 2) v omezení množství překupníků a 3) v rozdílných podmínkách pěstování.
- Ze zemí původu (tzv. rozvojové země) se vyvážejí většinou nezpracované kávové boby (kvůli nižším cenám a drahé zpracovatelské technice).
- Fáze primárního zpracování kávy.

TIPY PRO VEDENÍ AKTIVITY:

- Při větším počtu studentů (30) rozmnožte kartičku 4x FT organizace, studenti tak budou mít všichni dvojici, na straně fair trade to však bude tentýž subjekt.
- Upozorněte studenty, že kartičky pro jasnost zjednoduší. Ne všechny fairtradové a konvenční řetězce mají přesně tutéž podobu.
- Studenti mohou nejdříve ve skupinách seřadit fáze a spojit si je s fotografiemi a až po té dostanou rozstříhané kartičky.

Poznámka:

Fotografie byly pořízeny v kolumbijském fair trade družstvu OCCCA které kávu také praží a balí, což jsou fáze, které se většinou odehrávají až v zemích dovozu. Autorkou je Eva Fraňková.

Přechod k další aktivitě:

- Uzavřete malou soutěž, kterou zjistíte, kolik toho o kávě vědí a co si pamatují z tohoto programu. Výherce může získat sladkou férovou odměnu.

AKTIVITA 4: KVÍZ

CÍLE:

- Studenti si utřídí a reflektují informace a souvislosti získané v předchozích aktivitách
- Shrnutí informací o kávě jako plodině, o podmínkách obchodu, o fair trade.

POSTUP:

- Rozdělte studenty do dvojic.
- Každé dvojici dejte dohromady 1 kvíz.
- Společně projděte jednotlivé otázky. Za správné odpovědi si dvojice započítá (poslední otázka – každá výhoda = 1 bod). Některé odpovědi krátce okomentujte (viz podkladový materiál).
- Na závěr vyhodnoťte, která skupina dosáhla nejvíce bodů, a přidejte jí výhru.

KVÍZOVÉ OTÁZKY:**1. Odkud původně pochází káva?**

a) z Brazílie	c) z Indonésie	e) z
Kolumbie		
b) z Etiopie	d) z Jemenu	

2. Jaké místo v žebříčku světově nejobchodovanějších surovin káva dnes zaujímá?

a) první	c) třetí	e) páté
b) druhé	d) čtvrté	

Doba trvání: 5 minut**Pomůcky, které leží na stanovišti:**

- kvíz
- obrázky log BIO
- Fairtrade, jiné logo*

3. Ve které zemi se spotřebuje nejvíc kávy za rok na osobu?

- a) v USA
- b) v Itálii
- c) ve Finsku
- d) ve Francii

4. „Relativní chudoba“ je když?

- a) výše příjmů člověka nestačí k tomu, aby uspokojil základní potřeby
- b) když má někdo málo peněz
- c) je někdo chudší než většina obyvatel v jeho zemi

5. Z které země se dováží většina kávy běžně prodávané v ČR?

- a) z Brazílie
- b) z Vietnamu
- c) z Kolumbie

6. Jaké výhody zajišťuje pěstitelům členství ve fair trade?

7. Který ze znaků nepatří k principům fair trade?

- a) slabá vyjednávací pozice pěstitelů
- b) přímý nákup od výrobců bez zbytečných prostředníků
- c) poradenství v oblasti marketingu, účetnictví, managementu

8. Kolik výrobců/pěstitelů živí prodej komodit prostřednictvím Fair Trade?

- a) 20 milionů
- b) 7 milionů
- c) 3 miliony

9. Jak poznám, že výrobek, který si chci koupit, je fair trade?

Přechod k další aktivitě:

- Řekněte studentům, že jste si pro ně připravili krátkou ukázkou z filmu Black Gold (Černé zlato), který je o pěstitelích kávy z Etiopie a zachycuje přesně fungování dnešního obchodu s kávou a principy fungování fair trade v rozvojových zemích. Vybraná ukáзка představuje fungování fair trade družstva na konkrétním příkladu.

TIPY PRO VEDENÍ AKTIVITY:

- Místo soutěže skupin může kvíz dostat každý jednotlivec.
- Kvízové otázky můžete podle svého uvážení změnit. Můžete zařadit otázky vztahující se k ukázce a vyhodnotit je až po jejím shlédnutí.

AKTIVITA 5: BLACK GOLD a DISKUZE

CÍL:

- Studenti identifikují fungování principů a pravidel fair trade na příkladu.

POSTUP:

- Pusťte studentům ukázkou z filmu Black Gold (Černé zlato), po jejím skončení nechte prostor pro dotazy a poté rozvíňte se studenty diskuzi o fair trade.
- Možné otázky:
 - Co mohu jako spotřebitel ovlivnit? Podmínky obchodu? Životní podmínky pěstitelů?
 - Jsem ochoten zaplatit více, abych měl jistotu původu výrobku? O kolik?
 - Jaké firmy vyrábějící kávu znáte?
 - Jak se liší balíček férové a normální kávy? (Zde je nutné dát studentům k dispozici ukázkou).

Doba trvání: 15 minut

Pomůcky, které leží na stanovišti:

- CD s ukázkou z filmu Black Gold*
- audiovizuální technika
- ukázky férové a konvenční kávy

Důležité výstupy:

- Samotným aktem nákupu dáváme hlas nějakému ekonomickému a sociálnímu způsobu výroby zboží. Nemůžeme ale ignorovat podmínky, za nichž produkty vznikají – environmentální dopad a pracovní podmínky. Jsme s nimi spojeni, a tedy za ně odpovědni.
- *Anwar Fazal, prezident International Organization of Consumers Union, 1986*

TIPY PRO VEDENÍ AKTIVITY:

- Před ukázkou můžete studentům zadat konkrétní dotazy k filmu, např. jakou měnu používají v Etiopii? Za kolik prodávají etiopští pěstitelé svou kávu?
- Otázky k diskuzi můžete studentům nejdříve nechat sepsat na papírky.

Film Black Gold

Režie a produkce filmu Black Gold: Marc Francis & Nick Francis
České titulky vyrobila společnost Člověk v tísni, o. p. s.

Rodina Huilo (Kostarika)

Tonito a Vanessa Huilovi **jsou členy družstva zapojeného do systému spravedlivého obchodu – fair trade.** Na své farmě pěstují kávu spolu s banány. Banánovníky poskytují nezbytný stín nutný pro to, aby se kávovníkům dařilo.

Mají dvoupokojový dům, kde žijí se třemi dětmi. Dvě mladší děti chodí na místní základní školu a **nejstarší Cristina dojíždí na střední školu do 30 mil vzdáleného města.** Autobus tam bohužel jezdí jen jednou týdně, takže je nucena ve městě zůstat a vrací se domů jen na víkendy.

Při propadu cen kávy v roce 1989 Huilovi nemohli posílat do školy žádné z dětí. Stejně jako dalším pěstitelům v okolí jim američtí pražiči kávy slíbili zaplatit vysoké ceny, ale když pak přišla sklizeň, cenu drasticky snížili.

COOCAFE nedávno podepsalo smlouvu s anglickou Fair Trade firmou. Firma **slíbila vykoupit všechnu úrodu za férovou cenu, která je oproti současné tržní ceně téměř dvojnásobná.** Znamená to, že **Huilovi mají slušný příjem.** Tonito a Vanessa tráví čas pomáháním s fungováním COOCAFE, ale rádi se také setkávají s přáteli ve vesnici.

Huilo

Hod kostkou 1–2: příjem 22

Protože jste vypěstovali a prodali svou úrodu kávy za podmínek fair trade, dostali jste za ni dobrou cenu. Byl to pro vás velmi dobrý rok, navíc družstvo dostalo i finanční prémii, což komunitě i vám také velmi pomohlo.

Hod kostkou 3–4: příjem 21

Tento rok byl pro vás průměrný. Za svou úrodu kávy jste od Fair Trade družstva dostali dobrou cenu a družstvo sociální prémii.

Hod kostkou 5–6: příjem 20

Neměli jste příliš dobrý rok, protože počasí letos pěstování kávy moc nepřálo. Na rozdíl od ostatních rodin, které nejsou členy družstva, odměna neklesla pod stanovenou minimální hranici. Sociální prémii odpovídaly množství vypěstované a prodané kávy.

Rodina Domingos (Brazílie)

Antonio Domingos **vlastní 30 kávových plantáží** v Brazílii. **Zaměstnává několik set dělníků**, mezi nimi i rodinu **Fiorentino**, a zajišťuje produkci mnoha tisíc pytlů kávy ročně. Pan Domingos a jeho rodina **žijí v bohaté oblasti na okraji Sao Paula**. Mají tu **sídlo s pěti ložnicemi**, velkou jídelnou, třemi koupelnami, luxusním nádvořím a úžasnou zahradou. Zaměstnávají mnoho **služebnictva**.

Antonio a jeho žena Maria ve svém sídle často **hostí politiky, vlastníky půdy a průmyslníky**. Jejich synové, Eduardo a Pedro, zastávají vysoké manažerské posty ve vedení otcovy firmy. Dcera Marguerita je vlivnou brazilskou političkou.

Domingos

Hod kostkou 1–2: příjem 1200

Vláda vám dala grant na vývoj geneticky modifikovaného druhu kávovníku. To by mohlo vést k větším výnosům při úrodě na vašich plantážích.

Hod kostkou 3–4: příjem 900

Vláda vám slíbila grant na vývoj geneticky modifikovaného kávovníku, který by měl mít větší výnosy. Nicméně hovory byly odloženy kvůli protestům environmentalistů týkajících se možných vlivů těchto nových plodin na člověka.

Hod kostkou 5–6: příjem 600

I přesto, že se na vašich plantážích pěstuje káva velmi intenzivně, rostliny plodí čím dál méně. Vláda vám slíbila peníze jako pomoc, ale ještě je nevydala.

Fiorentinovi (Brazílie)

Carlo se svou ženou Daphne pracují jako **sezónní dělníci na jedné z plantáží pana Domingos**. V době sklizně jsou najímáni vždy asi na tři týdny. Ve zbytku roku je práce méně, takže si **Carlo někdy pár týdnů vydělává pletím**.

Žijí na kraji menšího města, 5 km od plantáže, **v jednopokojovém domě z dřevěných panelů. Nemají zavedenu vodu ani elektřinu. Mají pět dětí**. Dvě mladší děti si vydělávají přes den, kde se dá. Mytím aut, sbíráním zbytků kovů a starého papíru, které pak můžou prodat. Starší dva během sklizně nelegálně pracují na plantáži. Páté **má choleru způsobenou hygienicky závadnou vodou**, kterou rodina užívá. Jeho stav je velmi vážný, **pokud se v nejbližší době nezačne léčit, zemře. Do školy chodil jen nejstarší Miguel**, ale protože si Fiorentinovi už nemohli dovolit platit poplatky, uniformu a učebnice, musel školu opustit. Nyní se přes den toulá po městě a snaží se vyžebrať nějaké peníze.

Fiorentino

Hod kostkou 1–2: příjem 10

Díky novým pravidlům ve firmě jste si zabezpečili mírné zvýšení platu.

Hod kostkou 3–4: příjem 8

Na plantáži zůstává vše při starém.

Hod kostkou 5–6: příjem 6

Protože plantáž produkuje méně kávy, byly dělníkům sníženy platy.

Rodina Margan (Tanzanie)

Paní Esi Margana je **dělnice na plantáži pana Arana**. Se svým mužem se do oblasti Kilimanjara přistěhovala před třemi lety. Manžel **dříve pracoval jako rozprašovač pesticidů**. Měl sice celkem slušný příjem, ale **nechal toho kvůli bolestem a podráždění očí a plic, které mu pesticidy způsobovaly**. Problémy s plícemi má stále a jeho stav se rychle zhoršuje. Rodina si však nikdy nemohla dovolit konzultaci s lékařem. Kvůli těmto potížím pan Margan nemůže pracovat, a nevydělává tak rodině žádné peníze.

S dětmi žijí v blízkosti farmy ve **dvoupokojovém domě z hliněných cihel a střechou z palmových listů**. **Pozemek** paní Margana nepatří, **je tedy nucena ho užívat nelegálně**.

Paní Margana pracuje na farmě s ostatními dělníky při sklizni a pletí. **Dělí se o třetinu zisku z kávové sklizně**, který je často žalostně malý. Musí s ním vydržet celý rok, takže **její děti nemohou chodit do školy**. Její 14letý syn si něco vydělá prodejem studené vody na ulicích. 17letá dcera se kvůli nedostatku podstatných informací nakazila virem HIV. Nyní marně hledá práci.

Margan

Hod kostkou 1–2: příjem 9

Váš zaměstnavatel se rozhodl zapojit do systému spravedlivého obchodu – fair trade. Díky tomu jste i vy dostali přidáno.

Hod kostkou 3–4: příjem 8

Pro zaměstnavatele nastaly nejisté časy, takže letos se platy nezvýší.

Hod kostkou 5–6: příjem 6

Snížení příjmů vašeho zaměstnavatele způsobilo, že musel omezit množství peněz, které platil dělníkům na své plantáži.

Rodina Aran (Tanzanie)

Pan George Aran vlastní dvouakrovou farmu. **Pěstuje kávu a najímá si dělníky na pomoc** se sklizní.

Georgeova žena Grace využívá část půdy na pěstování ovoce a dalších plodin pro rodinu. Každý týden **jezdí na trh prodávat vypěstované jídlo a vajíčka**.

Mají tři děti – dva syny a dceru, a přestože poplatky spojené se školným jsou vysoké, zatím všechny **chodí do školy**. Aranovi věří, že když se jejich dětem dostane vzdělání, mají šanci na lepší budoucnost. Nechtějí, aby děti musely dělat těžkou práci na plantáži. Každý rok však mají strach, že kvůli finančním potížím budou děti muset školu přerušit. Žijí ve **třípokojovém domě** z hliněných cihel, se střechou z vlnitého plechu. Nemají elektřinu.

Aran

Hod kostkou 1–2: příjem 38

Rozhodli jste se, že se stanete členy Fair Trade družstva, které je zapojeno v systému spravedlivého obchodu. Díky tomu se cena za vaši úrodu zvýšila.

Hod kostkou 3–4: příjem 36

Měli jste průměrný rok, proto se vám podařilo prodat kávu za přijatelnou cenu.

Hod kostkou 5–6: příjem 29

Rozhodli jste se prodávat zástupcům zahraniční zámořské společnosti. Oni vás ale podvedli a vy prodáváte kávu za velmi nízkou cenu.

Rodina Green (Anglie)

Angie Green je zaměstnankyní pana Quintin-Smithe. **Pracuje u výrobní linky**, která zpracovává kávové rostliny v Nottinghamu. Za **nudnou a monotónní práci** při dohlížení na balení kávových sáčků **dostává velmi nízký plat**. Se svou rodinou **žije na obecním pozemku** v blízkém městě.

Její **dvě děti** Carl a Lauren, kterým je 14 a 16 let, chodí do místní školy. Od té doby, co **otec dětí před třemi lety zemřel na následky pracovního úrazu**, má Angie jen velmi málo peněz.

Když nepracuje, tráví Angie většinu času staráním o děti a dům. Většinou **nakupuje v místním supermarketu**. **Nemůže si dovolit jezdit autem**.

Green

Hod kostkou 1–2: příjem 47

Protože RCC se tak daří, dělníci v továrně dostanou prémii.

Hod kostkou 3–4: příjem 33

Váš plat je stejný jako obvykle.

Hod kostkou 5–6: příjem 28

Protože RCC se moc nedaří, jsou možné menší přesčasy. V továrně nastávají těžké časy.

Rodina Quintin-Smith (Anglie)

Cyril Quintin-Smith je **generální ředitel Královské kávové pražírny** (Royal Roasted Coffee) a je také jejím největším akcionářem. Jeho rozhodnutí se dotýkají mnoha pracovníků v celé Británii a také množství členů různých farem a družstev z celého světa, od kterých nakupují.

Cyril za svou práci **dostává vysoký plat** a má také příjem z dividend ze svých akcií. **Pracuje asi tři dny v týdnu** a účastní se konferencí a meetingů po celém světě.

Quintin-Smithovi **žijí i pracují v Londýně**, ale rádi také tráví čas ve svých **dalších domech v Paříži a New Yorku**. Mají syna a dceru, kteří oba pracují pro společnost na manažerských pozicích. Cyril a jeho žena ve svých domech často pořádají večírky pro další bohaté a slavné lidi. Oba hrají **golf**.

Quintin-Smith

Hod kostkou 1–2: příjem 1000

Vaše firma letos uzavřela výhodné obchody se zahraničím, zvláště s USA. Zavedením nové technologie se vám také podařilo podstatně snížit domácí výdaje. Ceny akcií jsou vysoko.

Hod kostkou 3–4: příjem 850

Vaše firma úspěšně pronikla na další trhy, ale konkurence je stále silná. Ceny akcií jsou stabilní.

Hod kostkou 5–6: příjem 500

Zvěsti o účetní aféře ve vaší firmě znervóznily investory. Ceny akcií klesly.

Brazílie

Voda	Máte zavedenu vodu přímo do domu.	20
	Pitnou vodu si kupujete od prodejce.	2
	Vodu berete z blízké studny.	1
Jídlo	Dopřáváte si večeře v drahých restauracích Rio de Janeira.	30
	Jídlo vám připravují vaši zaměstnanci.	25
	Jíte v cenově přijatelných restauracích.	15
	Kupujete si jídlo u pouličních prodavačů.	2
	Jíte jen placky z mouky (farinha).	1
Dům	Vlastníte rozsáhlé sídlo v bohaté části Sao Paula.	65
	Městský dům v evropském stylu	50
	Výletní sídlo na venkově	25
	Malý zděný domek ve favele	15
	Dům z prken o jedné místnosti	3
Oblečení	Máte vlastního krejčího, který vám šije šaty na míru.	50
	Kupujete si drahé oblečení od evropských návrhářů.	40
	Kupujete si jen levné oblečení.	5
	Oblečení si kupujete v secondhandu.	2
Spotřeba energie	Částky, které platíte za provoz svých domácích spotřebičů:	
	Klimatizace	20
	Elektrický sporák a chladnička s mrazákem	12
	Plynový sporák	8
	Kupujete si dřevěné uhlí.	2
	Sbíráte dříví, abyste mohli vařit a ohřívat vodu.	0
Doprava	Jste nuceni využívat dopravu pravidelně. Máte na výběr:	
	Vlastníte letadlo.	50
	Zaměstnáváte řidiče, který řídí váš Mercedes.	30
	Každý člen rodiny má vlastní auto.	20
	Vlastníte malé auto.	15
	Jezdíte autobusem.	3
	Občas vás někdo svezí, nebo chodíte pěšky.	0
Volný čas	Máte ukotvenou jachtu v luxusním přístavu.	50
	Platíte za členství své rodiny v top sportovním klubu.	35
	Navštěvujete exkluzivní noční kluby.	20
	Díváte se na televizi.	3
	Pijete cachaçu (pálenka z cukrové třtiny).	1
Vzdělání	Děti do školy nechodí.	0
	Státní základní škola / jedno dítě	1

Tanzanie

Voda	Máte-li vodovod, musíte platit poplatky. Výše závisí na tom, v jakém domě bydlíte:	
	Velký dům s pěti ložnicemi a bazénem	12
	Třípokojevý dům s vanou	8
	Máte studnu společnou s dalšími rodinami.	5
	Pitnou vodu si kupujete od prodejce vody.	2
	Berete vodu z řeky a převařujete ji.	1
Jídlo	Občas zajdete do dobré restaurace.	15
	Na jídlo chodíte do místní levné hospody.	10
	Zaměstnáváte kuchaře.	10
	Jíte u pouličních prodejců.	3
Dům	Platíte za nájem a údržbu domu:	
	Za velký dům s pěti ložnicemi v Kumashi	20
	Za třípokojevý dům z hliněných cihel	5
	Dvoupokojevý dům z hliněných cihel	2
Oblečení	V obchodním domě v Kumashi kupujete oblečení v evropském stylu.	20
	Nakupujete látku na místním trhu a šaty necháváte šít u krejčího.	10
	Kupujete si evropské oblečení na místním trhu.	7
	Kupujete si oblečení z druhé ruky.	2
Spotřeba energie	Částky, které platíte za provoz svých domácích spotřebičů:	
	Klimatizace	15
	Elektrický sporák a chladnička s mrazničkou	10
	Plynový sporák	8
	Kamna na uhlí	3
	Sbíráte dříví, abyste mohli vařit a ohřívat vodu.	0
Doprava	Jezdíte svým Mercedesem.	20
	Jezdíte ojetým autem.	6
	Jezdíte autobusem.	1
	Buď se svezete na korbě nákladáku, nebo jdete pěšky.	0
Volný čas	Máte loď v námořním klubu v Dar es Salaam.	50
	Platíte rodině členství v top sportovním klubu.	30
	Pro přátele pořádáte večírky s jídlem a hudbou.	15
	Chodíte si poslechnout kapelu.	8
	Chodíte na akce pořádané místní komunitou.	1
Vzdělání	Děti do školy nechodí.	0
	Jednotřídka / výdaje na studium pro jedno dítě	4

Anglie

Voda	Platíte poplatky za vodu, výše závisí na typu vašeho domu:	
	Šestipokojová vila ve městě se střešním bazénem	15
	Letní sídlo na venkově s časovaným kropením trávníků	8
	Řadový třípokojový dům s vanou	8
	Pronajatý obecní dům se společným kohoutkem na vodu	4
	Pozn.: Musíte platit za každý dům, který vlastníte.	
Jídlo	Občas si zajdete na večeři a víno do luxusní restaurace.	30
	Zaměstnáváte kuchaře.	25
	Nakupujete v supermarketu a vaříte si doma.	15
	Nakupujete na trhu.	5
	Pěstujete si vlastní zeleninu.	1
Dům	Platíte nájem nebo hypotéku a za údržbu domu:	
	Za sídlo na venkově	150
	Moderní vila	100
	Za řadový třípokojový domek	70
	Za pronajatý byt v obecním domě	15
Oblečení	Kupujete si oblečení od návrháře.	40
	Oblékáte se v obchodních domech.	15
	Nakupujete v secondhandu.	2
Spotřeba energie	Částky, které platíte za provoz svých domácích spotřebičů:	
	Ústřední topení	20
	Elektrický sporák, mikrovlnka, lednička s mrazákem	25
	Plynový sporák	10
	Dvouplotýnkový vařič	3
Doprava	Využíváte vlastní letadlo.	100
	Zaměstnáváte řidiče, jezdíte limuzínou.	30
	Máte dvě auta.	15
	Jezdíte autobusem nebo vlakem.	2
	Jezdíte na kole.	1
Volný čas	Máte jachtu kotvící ve Středozemním moři.	80
	Platíte rodině členství ve sportovním klubu.	35
	Dovolenou trávíte na Maledivách.	30
	Každý týden chodíte do hospody.	5
	Zahradníčíte.	1
Vzdělání	Státní základní vzdělání	15
	Soukromá základní a střední škola	1

Kostarika

Voda	Vodu máte zavedenou do domu.	20
	Kupujete si vodu od prodejce.	2
	Čerpáte vodu ze studny.	1
Jídlo	Jíte v luxusních restauracích ve městě.	30
	Jídlo vám připravují vaši zaměstnanci.	25
	Nakupujete zeleninu na trhu.	3
	Jíte u pouličních prodejců.	2
	Děláte tortily z kukuřice, kterou jste vypěstovali.	1
Dům	Velký dům ve městě	40
	Malý dům ve městě	15
	Dvoupokojový dřevěný domek	5
	Jednopokojový domek z dřevěných desek	3
Oblečení	Kupujete si oblečení od evropských návrhářů.	40
	Kupujete si levné oblečení.	5
	Kupujete si oblečení z druhé ruky.	2
Spotřeba energie	Klimatizace	20
	Elektrický sporák a chladnička s mrazákem	12
	Plynový sporák	8
	Kupujete si dříví do kamen.	2
	Sbíráte dříví, abyste mohli vařit a ohřívat vodu.	0
Doprava	Jezdíte první třídou.	40
	Zaměstnáváte řidiče, který vás vozí.	30
	Máte malé auto.	15
	Jezdíte autobusem.	3
	Jezdíte na kole.	1
Volný čas	Máte loď v námořním klubu.	40
	Jezdíte na Floridu.	30
	Večery trávíte v hotelovém baru.	15
	Chodíte popíjet do místního baru.	1
Vzdělání	Vesnická jednotřídka	1
	Škola vedená ve fairtradeovém družstvu	2

	Fair Trade	Konvenční obchod
1.	Při pěstování kávovníků používá pěstitel minimum chemických prostředků , protože si umí poradit i bez nich. Pěstování je šetrné k místní přírodě a zdraví samotných pěstitelů. Trvá minimálně 3 roky, než kávovníkový keř začne plodit.	Při pěstování kávovníků používá pěstitel velké množství chemických prostředků , aby dosáhl co nejvyšších výnosů. Trvá minimálně 3 roky, než kávovníkový keř začne plodit.
2.	Pěstování kávy zajišťuje rodině pěstitele slušnou obživu. Nemusí proto riskovat a nelegálně obchodovat s kokou jako mnoho farmářů v okolí.	Pěstování kávy je pro rodinu pěstitele velmi nejistou obživou. Přejít na nelegální pěstování koky znamená sice pro pěstitele až 10× vyšší výdělek, ale velké riziko.
3.	Kávovník se pěstuje na poli společně s dalšími stromy (banánovníky, mangovníky...), ty mu poskytují přirozený stín, který kávovníku vyhovuje. Nepotřebuje tedy tolik chemických prostředků. Plody dozrávají postupně, takže je pěstitel otrhává ručně.	Na poli se pěstují pouze stromy kávovníku . Káva tak má více sluníčka a rychleji zraje , ale je náchylnější k nemocem. Proto je třeba používat velké množství hnojiv a pesticidů. Plody dozrávají postupně, takže je pěstitel otrhává ručně.
4.	Pěstitel kávové boby sklízí a třídí. Může si zaplatit pomocníka , jeho děti s ním proto nemusí pracovat na poli a mohou chodit do školy. Mají tak šanci na lepší budoucnost.	Pěstitel kávové boby sklízí s třídí . Nemůže pravidelně platit žádné zaměstnance. Na poli s ním tedy pracují jeho děti, kteřé nechodí do školy a nemají žádné vzdělání . Čeká je tak stejně těžký život, jako má on sám.
5.	Pěstitel kávové boby zbaví slupky a suší je . Zkouší novou metodu, kterou se naučil na semináři pořádaném družstvem, kde lze získat mnoho nových znalostí a dovedností v pěstování kávy a obchodování. To pěstiteli umožňuje dosáhnout vyšší kvality kávy a lépe se orientovat v dnešních tržních podmínkách .	Pěstitel kávové boby zbaví slupky a suší je . Chybí mu praktické dovednosti, nemá žádné znalosti v oblasti obchodování. Nemá kde tyto informace získat. Je v nevýhodě, protože se vůbec neorientuje v situaci dnešního trhu s kávou .
6.	Poté, co pěstitel usušená kávová zrna přetřídí, má jistotu , že jeho odměna neklesne pod stanovenou minimální výši . Nemusí tedy žít ve strachu, že nebude mít z čeho uživit svou rodinu.	Když pěstitel usušená kávová zrna přetřídí, ještě vůbec neví, kolik za ni dostane . Jeho odměna závisí na ceně kávy na burze. Žije tedy v stále ve strachu, že nebude mít z čeho uživit svou rodinu.
7.	Pěstitelovo družstvo uzavírá smlouvu s odběratelem minimálně na období jednoho roku. Družstvo i pěstitel tak mají jistotu, že dovozce nasmlouvané množství opravdu odebere. Družstvo může také získat zálohu na svou úrodu předem a může poskytnout zálohy na úrodu pěstitelům, aby si nemuseli půjčovat od místních lichvářů.	Kávu pěstitel prodává překupníkovi , který platí velmi málo. Potřebuje však peníze, protože se už zadlužil v průběhu sezony. Ani když je cena nižší než náklady, pěstitel nesmlouvá, překupník by už příště nemusel přijít .

	Fair Trade	Konvenční obchod
8.	Kromě odměny pěstitelům platí odběratel/ dovozce každoročně družstvu sociální prémii (22 centů za kilogram kávy). Členové družstva odhlasují, které místní projekty sociálního rozvoje z ní budou financovat , např. stavbu školy, nemocnice, zlepšování technologie atd.	Překupník platí pěstiteli zlomek z ceny , za kterou sekáva obchoduje na burze. Když je cena kávy nízká, nemůže si pěstitel dovolit zaplatit dětem školné ani lékařské ošetření v případě potřeby. Škola i nemocnice jsou daleko.
9.	Dovozce, společnost certifikovaná jako Fairtrade , který kávu od družstva koupil, ji doveze do zemí spotřeby, kde si ji nechá upražit na zakázku a dále ji distribuuje, nebo ji prodá některé z pražírén .	Překupník kávu prodá společnosti, která vyváží kávová zrna do zemí jejich spotřeby. Když v kontejnerech (=16 tun) dopluje do domácího přístavu, opět změní majitele.
10.		Makléř na burze sjednává obchody s kávou mezi dvěma zákazníky, např. vývozcem a dovozcem.
11.		Pokud nebyla káva prodána už předem, koupí ji v přístavu dovozce, který ji postupně distribuuje pražírám v té které zemi .
12.	Pražírna kávu upraží a zabalí , opatří kávu spotřebitelskou známkou Fairtrade (tuto známku může dát pouze na kávu, kterou nakoupila od certifikovaného dovozce).	U dovozce káva dlouho nezůstane, většinou ji koupí pražírna , která ji upraží a zabalí .
13.	Pražírna prodá kávu distributorovi , ten ji dál prodává obchodům či kavárnám, které nabízejí výrobky fair trade.	Pražírna prodá kávu distributorovi , ten ji dál prodává obchodům či kavárnám.
14.	Kávu spotřebiteli prodávají obchody a kavárny , které nabízejí produkty spravedlivého obchodu.	Obchody či kavárny prodávají kávu spotřebiteli.
15.	Spotřebiteli v Evropě známka Fairtrade zaručuje, že při výrobě a obchodu s kávou byla splněna pravidla Fairtrade. Spotřebitel se většinou dozví, kdo kávu vypěstoval, protože jméno družstva je spolu se jménem země uvedeno na obalu.	Spotřebitel v Evropě se na obalu kávy nedoče ani nedozví, z které země káva pochází, protože prošla tak dlouhým řetězcem, že to její zpracovatel často neví.

Kvíz

1. Odkud původně pochází káva?

- a) z Brazílie
- b) z Etiopie
- c) z Indonésie
- d) z Jemenu
- e) z Kolumbie

2. Jaké místo v žebříčku světově nejobchodovanějších surovin káva dnes zaujímá?

- a) první
- b) druhé
- c) třetí
- d) čtvrté
- e) páté

3. Ve které zemi se spotřebuje nejvíc kávy za rok na osobu?

- a) v USA
- b) v Itálii
- c) ve Finsku
- d) ve Francii

4. Relativní chudoba je, když:

- a) výše příjmů člověka nestačí k tomu, aby uspokojil základní potřeby
- b) když má někdo málo peněz
- c) je někdo chudší než většina obyvatel v jeho zemi

5. Z které země se dováží většina kávy běžně prodávané v ČR?

- a) z Brazílie
- b) z Vietnamu
- c) z Kolumbie

6. Jaké výhody zajišťuje členství ve fair trade?

7. Který ze znaků nepatří k principům fair trade?

- a) slabá vyjednávací pozice pěstitelů
- b) přímý nákup od výrobců bez zbytečných prostředníků
- c) poradenství v oblasti marketingu, účetnictví, managementu

8. Kolik výrobců/pěstitelů žije prodejem komodit prostřednictvím FT?

- a) 20 milionů
- b) 7,5 milionů
- c) 3 miliony

9. Jak vypadá známka FAIRTRADE?

Dodatek

- 1. Kávovník je stálezelený tropický strom, kterému se daří ve Střední a Jižní Americe, na pobřeží Guinejského zálivu v Africe a v Jihovýchodní Asii. Trvá minimálně 3 roky, než strom začne rodit plody.**
- 2. Kávovníkové plody jsou červené, podobné brusinkám. Protože dozrávají postupně, musí farmář kávovníkový keř pravidelně kontrolovat a průběžně sklízet již uzralé plody.**
- 3. Z bobů se odstraňuje dužnatá slupka a vyloupnou se dvě kávové „fazolky“.**
- 4. Kávové boby jsou pokryty sladkým slizem, který je třeba odstranit. K tomu se užívá buď tzv. mokrá metoda (fermentace ve vodě) nebo suchá metoda (odstranění pomocí mechanického stroje).**
- 5. Káva se suší na slunci – na zahradách nebo plechových střechách. Sušení může samozřejmě probíhat také mechanicky.**
- 6. Kávová zrnka je třeba přetřídit tak, aby byly odděleny všechny nečistoty – zbytky slupek, kamínky, poškozená zrnka...**
- 7. Kávová zrna se balí do pytlů po 60 kg.**
- 8. Pytle s kávou jsou lodí dopraveny do zemí jejich spotřeby.**
- 9. Pražení kávových bobů je nezbytné pro jedinečnou kávovou chuť a vůni – během pražení ztrácejí boby vlhkost a nepříjemnou příchuť, chuť se zjemňuje a barva zlepšuje. Zrnka se praží asi 8 minut při teplotě 200 stupňů, pak se asi 10 minut chladí.**
- 10. Káva se balí do etiket značek jednotlivých firem obchodujících s kávou. Dostává podobu, ve které ji nalezneme v regálu obchodu a odnášíme domů.**

Pozn. pro učitele

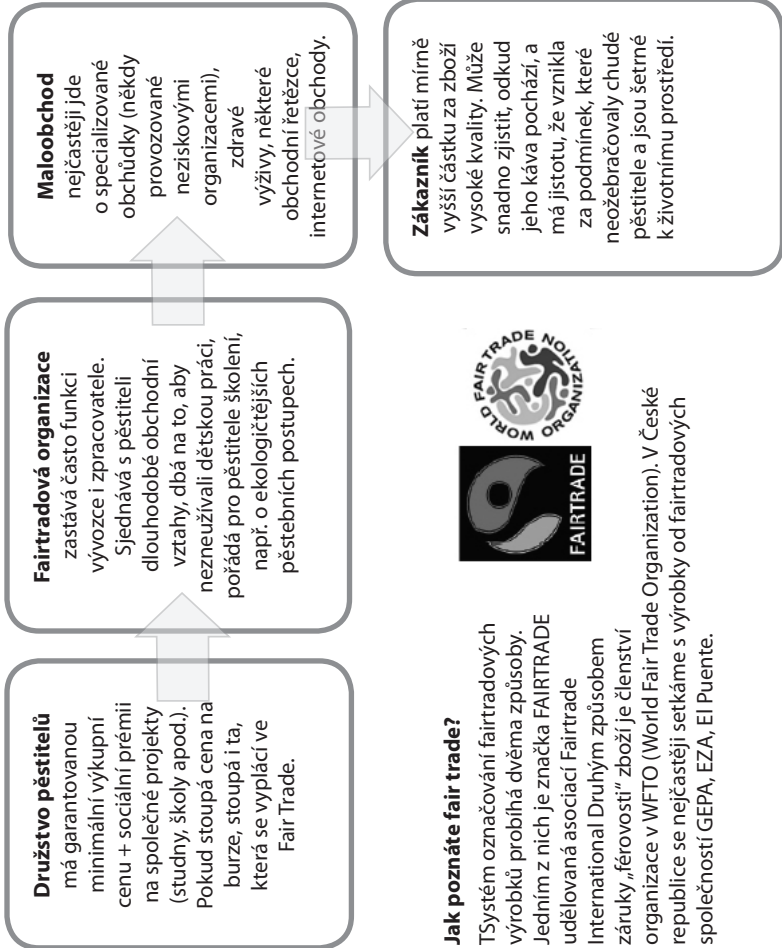
Řazení odpovídá nejčastější situaci konvenčního i fairtradového obchodu s kávou. Budou-li studenti přiřazovat popisky k fotkám, narazí na nesrovnalost, protože fairtradové kolumbijské družstvo OCCCA kávu výjimečně také zpracovává. Měli by tedy vynechat bod 7. a 8.

Kde selhává teorie?

Ekonomická teorie předpokládá, že pokud klesne cena věci (což se v případě kávy děje často a významně), stoupne po oné věci poptávka – výrobce na tom tedy netratí, protože prodá víc. V případě kávy to ale neplatí. Lidé, kteří ji nemají v oblibě, ji nezačnou pít jenom proto, že je levnější. A ti, kdo ji pijí, zase spotřebovávají větší množství. Na druhou stranu teorie tvrdí, že nízká cena věci přiměje jejího producenta přejít na produkci něčeho, co je v danou chvíli výnosnější. Taková změna ale něco stojí a pro většinu drobných rolníků pěstujících kávu je bez větší pomoci naprosto nedostupná. Navíc trvá tři až šest let, než kávovník začne plodit, nelze tedy jeden rok zasít jinou plodinu a pak se vrátit ke kávě.

Nespravedlivě nastavený systém mezinárodního obchodu, kdy velcí hráči rozhodují o osudech milionů drobných pěstitelů, jejichž země byly nuceny uvolnit obchodní bariéry, zatímco cla za dovoz zpracovaných surovin do bohatých zemí přetrvávají, se snaží vyvážit obchodní koncept fair trade – spravedlivý obchod. Ve fair trade nakupují dovozci přímo od pěstitelů a vyhýbají se zbytečným překupníkům a prostředníkům. To dovoluje zlepšit postavení pěstitelů a zvýšit podíl, který jim plyne z konečné prodejní ceny výrobků.

Cesta kávy ve spravedlivém obchodě (Fair Trade):

Jak poznáte fair trade?

Třísystém označování fairtradových výrobků probíhá dvěma způsoby. Jedním z nich je značka FAIRTRADE udělaná asociací Fairtrade International Druhým způsobem záruky „férovosti“ zboží je členství organizace ve WFTO (World Fair Trade Organization). V České republice se nejčastěji setkáváme s výrobky od fairtradových společností GEPA, EZA, El Puento.

Více než s kávou už se obchoduje jenom s ropou. **Hm.** Pěstováním kávy se žíví (přesněji snaží uživit) minimálně 25 milionů lidí, v dřívějších letech v rozvojových zemích. **Hm.** Pokud zaplatíme za čtvrtkilový balíček kávy 50 korun, jejímu pěstiteli se z toho dostane v lepším případě 5 korun (když jsou ceny kávy relativně slušné jako je tomu v letech 2008–2012), v horším ale také 2 koruny (v roce 2002 v době hluboké krize v obchodu s kávou). Příklad vychází z ceny u vietnamských pěstitelů, odkud pochází značné množství kávy spotřebované v ČR. **Fakt?** Aby vietnamský pěstitel takto dosáhl minimální mzdy stanovené ve Vietnamu pro venkovské oblasti na 540000 dongů (= 540 Kč) měsíčně, musel by v dobrém roce prodat 1,3 tuny kávy, v době nízkých cen až 3,24 tuny...

Silný kafe

Káva je pro mnohé z nás nepostradatelnou součástí všedních i svátečních dnů. Ceníme si její hořké chuti a povzbudivých účinků. Kavárny se staly součástí naší kultury. Nicméně málokdo z nás, kdo si rádí pochutnáváme na čerstvě uvařeném šálku kávy, si je vědom složité situace pěstitelů kávy v Asii, Africe, Střední a Jižní Americe.

Věděli jste, že...

- ... káva je po ropě druhou nejvíce obchodovanou komoditou na světě?
- ... pěstováním, zpracováním nebo prodejem kávy se žíví více než 100 milionů lidí na celém světě?
- ... 45 procent obchodu se zelenou kávou ovládají tři velké společnosti?
- ... za posledních 20 let spotřeba kávy stoupla, ovšem příjmy země kávu vyvážejících klesly o 40 procent?
- ... ze 30 korun, které vám naučtují za šálek espressa v kavárně, dostane pěstitel kávy maximálně 40 haléřů?

Káva pohledem ekologika:

Kávovník je tropický keř nebo menší strom vlhkých horských pralesů. Oblasti, kde se kávovník nejvíce pěstuje, tedy tropické hory zhruba 1000 až 1800 m. n. m., jsou přirozeně porostlé pralesy. Tento křehký, ale velmi důležitý ekosystém začal kávovníku ustupovat již v počátcích obliby kávy v Evropě, během 18. století. Dnes se (v důsledku nízkých výkupních cen) rozšiřují kávové plantáže na úkor tropických pralesů.

Od koho je káva?

Káva pochází původně z Etiopie, ale dnešními největšími producenty jsou Brazílie, Vietnam, Kolumbie, Indonésie a Mexiko. Dále se káva pěstuje ve všech zemích zvyrodných na obrázku.

Největší producenti kávy

(údaje za sezónu 2012) v tisících tun

Brazílie	3050
Vietnam	1320
Indonésie	657
Kolumbie	480
Etiopie	390

Zdroj: International Coffee Organization (2012)

Největší spotřebitelé kávy

(v roce 2010 v kg na hlavu za rok)

Finsko	12,1
Dánsko	9,5
Norsko	9,2
Švýcarsko	8,0
Švédsko	7,9
Česká republika	4,0

Zdroj: International Coffee Organization (2012)

Pro koho je káva?

Prvními „kafáři“ nebyli lidé, ale (alespoň podle legendy) etiopské kozy, které se popásaly na listech kávovníku. Pastýř si všiml, že byly najednou čilejší než obvykle, a lidé se rychle poučili.

Dnes jsou v přepočtu na hlavu největší pijáci kávy obyvatelé Skandinávie, zejména Finové, dále Dánové, Rakušané a Němci. V absolutním množství se nejvíc kávy zkonsumuje v USA.

Jako u mnoha dalších plodin jedna část světa kávu pěstuje a druhá ji zpracovává.

Cesta kávy v běžném obchodě:

Farmer sells green coffee without having the information on the price of coffee, e.g. in the Czech Republic. He has no impact on setting the price whatsoever.

Local middleman has a car, warehouse and information and tries to compress the price as much as possible.

Coffee exporter prepares coffee for export and packs it in bags. The bags are then placed inside containers which are loaded on a ship.

Dovozce sídlí

většinou ve velkých přístavech, dopravuje kávu do země spotřebě. Také on má zájem na tom, aby cena, za kterou kupuje, byla co nejnižší.

Burza. Zde je prakticky určována cena, kterou si rozdělí vývozce s překupníkem a pěstitelem. Cena je ještě navýšena o odměnu makléřů – burzovních hráčů.

Zpracovatelská firma vlastní pražírny a balírny kávy. Toto je zdaleka nejlukrativnější část celého obchodního řetězce, z ní jsou největší zisky.

Jak funguje burza?

Burza je v podstatě trh. Obchod zprostředkovávají makléři, kteří předem (ještě než se káva urodí!) dohodnou cenu, jež za ní zpracovatel zaplatí. Takto se zpracovatel chrání před výkyvy cen. Burza navíc láká tzv. spekulanty – obchodníci mohou „předem“ prodat kávu, kterou nemají, v naději, že ceny klesnou, a oni tak budou moci nakoupit skutečnou kávu, a splnit tím smlouvu s menšími výdaji. Takto virtuálně může káva v extrémních případech projít až 150 rukama. To ovšem přispívá k nestabilitě cen. Ne všechna káva je obchodována na burze. Vždy se ale obchody odvíjejí podle aktuální burzovní ceny.

Maloobchod
prodává přímo zákazníkům.

Zákazník svými penězi přispívá všem částem řetězce, producentům však zcela minimálně. Většinou netuší, odkud káva pochází a za jakých podmínek vznikla.

Co je na tom nefer?

Kdo má přístup na trh a informace, může se zajistit před výkyvy cen, riziko všech účastníků se tak v konečném důsledku přesouvá na pěstitele, který je na konci řetězce, nemá informace a chybí mu i přístup na burzu. Tak je možné, že maloobchodní tržby z kávy rostou, zatímco příjmy kávových pěstitelů klesají.

Impacts of low purchase prices

- Nemožnost uživit rodinu, poslat děti do školy, zajistit zdravotní péči.
- V případě plantáží se rozmáhá dětská práce (děti jsou levnější pracovní síla).
- Přejchod na ekonomicky výnosnější plodiny – to jsou za dané situace bohužel především drogy.
- Migrace pěstitelů do měst. Většina z nich bohužel skončí ve velmi nejisté situaci příměstských slumech.
- Tlak na nízkou cenu vede také k prosazování méně ekologicky příznivé produkce.
- Menší plochy kávovníků ve stínu stromů či banánovníků jsou tak nahrazovány velkoplošnými plantážemi, kde je káva pěstována v monokulturách na přímém slunci.
- Snaha utřížit víc i v období nízkých cen vede zvláště u plantáží ke snaze zvýšit produkci, a to cestou rozšiřování plantáží na úkor pralesa.

Silný kafe

Káva a (ne)spravedlivý obchod

svět v nákupním košíku

Káva je pro mnohé z nás nepostradatelnou součástí všedních i svátečních dnů. Ceníme si její hořké chuti a povzbudivých účinků. V každém městě můžeme na hlavní třídě vidět nablýskané výlohy kaváren, v každém obchodě s potravinami najdeme nespočet druhů atraktivně vyhlížejících balíčků kávy. Jsou ale věci, které zůstávají našim smyslům skryty. Málokdo z nás, kdo si každé ráno pochutnáváme na čerstvě uvařeném šálku kávy, si je vědom složité situace pěstitelů kávy v Asii, Africe, Střední a Jižní Americe.

Některá fakta:

- Káva je po ropě druhou nejvíce obchodovanou komoditou na světě.
- Pěstováním, zpracováním nebo prodejem kávy se živí více než 125 milionů lidí na celém světě. Více jak jednu čtvrtinu tohoto počtu, tzn. 25 milionů, tvoří pěstitelé.
- Kávovník se dnes pěstuje asi v 80 zemích světa, nacházejících se převážně mezi obratníky Raka a Kozoroha. V naprosté většině se jedná o takzvané rozvojové země.
- Oproti tomu naprostá většina na světě vyprodukované kávy se spotřebovává v zemích „globálního Severu“, v zemích bohatých.
- Odhaduje se, že na cestě od pěstitele po spotřebitele může káva změnit majitele až 150krát. Zásadní podíl obchodů se však odehraje pouze formou burzovní transakce.
- Cena nezpracované kávy na světových trzích poklesla od 80. let přibližně o 70 %.
- Cena kávy klesla ještě výrazněji v reálné hodnotě, což znamená, že si pěstitelé za peníze utržené prodejem surových kávových bobů mohou koupit čím dál méně. Zatímco v 60. letech dosahoval poměr ceny barelu ropy a libry¹ kávy 4:1, v posledních pěti letech se tento poměr pohyboval již téměř pravidelně přes 100:1. Tento nepoměr se bude v příštích letech pravděpodobně ještě zvětšovat.
- V polovině 80. let nebo v polovině 90. let plynulo do pěstitelských zemí zhruba 35 % z konečné ceny kávy utracené na prodaný balíček kávy. Dnes dostanou pěstitelské země méně než 10 % – k drobnému pěstiteli se ale dostane jen něco mezi 2 a 8 %.
- Ze 30 korun, které vám naučtují za šálek espressa v kavárně, dostane pěstitel kávy maximálně 40 haléřů, většinou mnohem méně.
- V roce 2002, který byl nejhorším rokem dosud poslední kávové krize (trvala mezi lety 2000 a 2004), si průměrný drobný tanzanský pěstitel kávy se svou roční produkcí okolo 200 kg vydělal pouhých 60 USD (3200 Kč) za celý rok! Farmáři v Peru zase nedostávali více než 55 centů za kilogram. Přitom minimální cena, která by pokryla jejich náklady a existenčně zajišťovala jejich rodiny, se pohybuje kolem 175 centů za kilogram.

Legenda připisuje objevení kávy pastýři jménem Kaldi z etiopského kláštera. Podle pověsti zpozoroval, že pasoucí se kozy jsou po požití červených bobulí divokého keře rostoucího nedaleko pastvin nápadně čilé. I prozradil to opatovi sousedního kláštera. Opat ze zvědavosti a chťěje se přesvědčit o pravdivosti pastýřova tvrzení vyzkoušel plody záhadné křoviny sám na sobě. Byl překvapen povzbuzujícími účinky bobulí, což jej přivedlo na myšlenku připravit z bobulí odvar pro mnichy, kteří často usínali při dlouhých náboženských obřadech.

Původem je káva z Etiopie, kde se jako nápoj začala užívat v 6. století. Jednalo se o divoce rostoucí keř kávy arabica.

Během 13. století se kávovník dostává na Arabský poloostrov do Jemenu. Až do 17. století si Arabové svůj monopol hlídají.

- Zatímco pěstitelé dosahovali rekordních ztrát, firma Nestlé vydělávala i v době největší krize v roce 2002 pro své akcionáře 8,50 Kč z každé stokoruny tržeb.
- Dle odhadů britské nevládní organizace Oxfam měla společnost Nestlé v přímém důsledku nízkých výkupních cen kávy v roce 2002 o 1 mld. dolarů vyšší zisk.

Z historie...²

Objev kávy

Zazní-li slovo káva, obvykle si vybavíme šálek voňavého horkého nápoje, černohnědý prášek v sáčku, případně sklenici. Někomu se možná vybaví ještě samoobslužný přístroj, v němž si donedávna mohl návštěvník téměř každé samoobsluhy umlet svůj vlastní sáček zrnkové kávy, ale tím soubor našich asociací většinou končí. Málokdo by si představil, že ještě v 16. století byl pojem káva v Evropě zcela neznámý.

Káva, tak jak ji známe my, se vyrábí ze semen rostliny kávovníku. Příběh této rostlinky začíná pravděpodobně v horských lesích Etiopie v provincii Kaffa, kde i dnes můžeme najít divoce rostoucí keře kávovníku *Coffea arabica*. Listy rostliny přidávali Etiopané nejprve do krmiva pro zvířata, protože zpozorovali, že po kávovníku jsou živější a „veselejší“. Nápojem požívaným lidmi se káva stala v 6. století.

K poměrně převratnému objevu pro nás tak přirozené úpravy kávových zrn pražením zřejmě Etiopany dovedl jejich zvyk před použitím pražit téměř všechna rostlinná léčiva. Přesto bylo v Etiopii obvyklé (a oblíbené) k docílení povzbuzujících účinků kávová zrna spíše žvýkat než pít.

Ve 13. a 14. století se kávovník z rodné Etiopie dostává do Jemenu, kde na terasovitých zahrádkách vznikají první kávovníkové plantáže. Zpočátku se i zde kávovník žvýká – v Jemenu spíše pupeny a listy, ale postupně se rozšiřuje též pití nápoje připraveného z jeho semen. V 16. století je již káva pevnou součástí kultury Arabského poloostrova a osmanské říše. V Mekce je pod označením „kaveh kanes“ otevřena první kavárna a tento trend se rychle šíří v celém islámském světě. Kavárny jsou brzy centry politického dění.³

Dá se říci, že až do 17. století se kávovníky nepěstovaly jinde než na Arabském poloostrově. Arabové si kávu, která byla velmi dobrým zdrojem příjmů pro místní obchodníky, hlídali natolik, že vývoz zelených semen byl zakázán a přísně trestán. Semena dokonce znehodnocovali varem.

Černé zlato kolonií

Káva se stala lukrativním obchodním artiklem. Vrchnosti osmanské a arabské říše samozřejmě vynakládaly velké úsilí na to, aby si výnosný monopol na její prodej zachovaly a řadu desetiletí se jim to opravdu dařilo. V roce 1616 se však holandským špehům podařilo propašovat semínka kávy do jedné ze svých kolonií – na Jávu. A právě zde začíná samozřejmost našeho šálku. Z těchto několika semen totiž pochází v podstatě všechna dnes pěstovaná káva běžnějšího a kvalitnějšího druhu „arabica“. Kávovníku se v holandských koloniích na Jávě a na Cejlonu dařilo lépe než na Arabském poloostrově a dřívějšímu arabskému monopolu tak brzy odzvonilo. Postupně na pěstování kávy ve svých koloniích vsadily i další evropské mocnosti a nový tzv. „věk kávy“ mohl začít. Zhruba ve 20. letech 18. století se začala pěstovat v Americe, v roce 1730 ji Britové přivezli na Jamajku. Nezaháleli ani francouzští kolonisté: z Haiti v jejich područí pocházela až do roku 1791 téměř polovina světové produkce kávy. Po vzpouře haitských otroků a přerušení obchodních vztahů s Francií převzal na nějakou dobu prvenství v pěstování kávy Cejlon, avšak plísňová choroba šířící se kávovými plantážemi Cejlonu (ale i Sumatry, Jávě a Malajsie) v roce 1886 ho o výsadní postavení připravila. Ze stínu se tak vynořila Brazílie. Po odstranění původních lesů se země ukázala být ideální pro pěstování kávy a v polovině devatenáctého století už produkovala polovinu z 294 000 tun své tehdejší světové produkce. Po získání nezávislosti na Portugalsku v roce 1822 se brazilské území vyhrazené pěstování kávovníků postupně rozrůstalo, až došlo k tomu, že poprvé od dob, kdy Holanďané o dvě století dříve převzali kontrolu trhu od Arabů, se předním producentem kávy stala nekoloniální země.

Odkaz minulosti v postkoloniálním období

V průběhu celého koloniálního období byl vztah mezi producenty a konzumenty kávy velmi nerovný. Protože cílem koloniální správy bylo vyvézt z kolonií co největší bohatství, byly jednotlivé státy donuceny přeorientovat své hospodářství na produkci jedné, případně několika málo plodin pro export (vedle kávy byly častými exportními komoditami čaj, tabák a opium) a toto donucení obnášelo i dosti nevybíravé způsoby. V kontextu evropského kolonialismu dostatek pracovní síly zajišťovalo otroctví a další formy nucené práce – karibské a brazilské plantáže byly „domovem“ pro miliony afrických otroků (na Haiti jich bylo každoročně dovezeno přibližně 30 tisíc), životní a pracovní podmínky pěstitelů na Jávě nebyly o mnoho lepší. Také generace drobných pěstitelů kávy ze Střední Ameriky a východní Afriky, kteří často hospodařili na vlastních pozemcích, byly odsouzeny k životu v područí překupníků a k nucené práci.

Pro mnohé pěstitelské země a pro producenty samotné se tak káva stala základem hospodářství. Protože ale lukrativnější fáze kávového řetězce (fáze s vyšší přidanou hodnotou), jako je doprava, distribuce a pražení, byly výsadami panovníků zpřístupněny jen evropským obchodním společnostem a výkupní cena surové kávy byla oproti tomu stanovena většinou nízko, žádná kolonizovaná země neměla možnost pěstováním kávy zbohatnout. Nastavené hospodářské vztahy mezi koloniemi a evropskými zeměmi ale přežily pád kolonialismu, a tak většina kolonií,

Na počátku 17. století propašovali holanďtí špehové semínka do svých kolonií: na Jávu a Cejlon. Britové přivezli kávu v roce 1730 na Jamajku a Francouzi na Haiti.

Po osmanské říši, Jemenu a Cejlonu převzala prvenství v 19. století v pěstování kávy Brazílie.

Koloniální správa orientovala hospodářství kolonií na produkci několika málo plodin pro export, které však zpracovávaly obchodní společnosti v Evropě.

Závislost mnoha států na pěstování kávy přežila i kolonialismus.

Z 25 pěstovaných druhů kávy se obchodují pouze 2 - káva arabica a robusta.

Kávovníky začínají plodit po 3–6 letech, plodnost ztrácejí po 25–35 letech.

Kávovníku se daří v oblastech mezi obratníkem Raka a Kozoroha spíše v hornatých krajinách často v pralesních oblastech.

kteřé pěstovaly kávu, ji produkovala i po nabytí samostatnosti. Státy jednak neměly jinou možnost, než pokračovat v pěstování kávy, protože jiné ekonomické příležitosti chyběly. Kromě toho ale mylně doufaly, že produkcí kávy dopomohou své ekonomice k rozvoji. Ukázalo se ale, že pěstování kávy ekonomický rozvoj nepřináší a navíc vystavuje ekonomiku silným vnějším šokům plynoucím ze silného kolísání cen. Výjimkou byla snad jen Brazílie, která díky svému dominantnímu postavení na trhu a poměrně dobrému politickému prostředí byla schopná využít bohatství získané z prodeje kávy a relativně slušně diverzifikovat a rozvinout svou ekonomiku. Svou vedoucí pozici producenta kávy si udržela až do dnešní doby, i když hodnota podílu tvořeného produkcí kávy v jejím hrubém národním produktu klesla na méně než 1 procento. O podobný úspěch se pokoušely i další země (jedněmi z nejsoučasnejších byly snahy Vietnamu v 80. a 90. letech), ovšem káva již v žádné zemi k diverzifikaci ani k rozvoji ekonomiky nepřispěla.⁴

Káva – produkt kávovníku

Kávový nápoj se připravuje z mletých pražených semen kávovníku. Kávovník (*Coffea*) patří do čeledi mořenovitě (*Rubiaceae*). Ačkoliv existuje okolo 60 druhů kávovníků, předmětem zájmů pěstitelů je 25 druhů. Pro obchodní účely se pěstují zejména druhy dva: *Coffea arabica* a *Coffea canephora* (tzv. *robusta*).

Kávovníky jsou tropické keře nebo malé stromy dorůstající výšky 3 až 3,5 m. Kvetou bíle, oboupohlavné květy jsou podobné květům jasmínu a stejně intenzivně voní. Listy má kávovník oválné, asi 10 cm dlouhé. Za 3 až 6 let po vysazení začínají keře plodit a produkční schopnost si zachovávají 25–35 let. Jejich plodem jsou dužnaté peckovice v barvě podobné brusinkám. Uvnitř těchto peckovic se skrývají obvykle dvě zploštělá semena obsahující bílkoviny, tuky, sacharidy a kromě dalších látek také kofein. Už v této fázi se jim říká „kávová zrna“.

Kávovník arabský (*Coffea arabica*) je nejrozšířenějším druhem kávovníku. Z jeho semen pochází 75 % z celé světové produkce kávy a také káva z něj je obecně považována za kvalitnější. Z botanického hlediska je to keř dorůstající výšky okolo 3 m, který začíná plodit po třech letech od vysazení. Pěstuje se ve vyšších nadmořských výškách, ideálně 1000 až 1800 m. n. m. Na téměř výhradní pěstování tohoto druhu se orientují státy Střední a Jižní Ameriky. Oproti jiným druhům má tento kávovník snad jedinou nevýhodu: není příliš odolný.

Kávovník robusta (*Coffea robusta*) plodí již po dvou letech a pěstuje se v nadmořských výškách 500 až 900 m. n. m. Jeho výhodou je větší odolnost vůči nízkým teplotám a různým nemocem úrodu na plantážích postihujícím. Jeho semena jsou sice menší a obsahují více kofeinu, avšak jeho celková výnosnost je větší, a to i na půdách horší kvality. I to je možná důvodem, proč se jeho dnešní 25% podíl na světové produkci stále zvyšuje. Na pěstování tohoto druhu se zaměřili pěstitelé z Asie. Pěstuje se i v některých afrických státech, ale obecně v Africe nepřevládá ani jeden z uvedených druhů.⁵

Pěstební podmínky

Kvalita kávových zrn závisí ve velké míře na pěstebních podmínkách. Základním nárokem kávovníku je teplé a vlhké podnebí se stálými teplotami v rozmezí 18–22 °C, což umožňuje jeho rozšíření jako hospodářské plodiny do všech oblastí tropů. Pěstuje se v Asii, Jižní a Střední Americe, v Africe, zjednodušeně řečeno v oblastech mezi obratníkem Raka a obratníkem Kozoroha a vždy spíše v hornatých krajinách. Pro kávovník je typická **tzv. „stinná metoda“** pěstování kávovníků, při níž rostou ve stínu jiných, např. ovocných

stromů. Tento způsob sice zpomaluje dozrávání kávových plodů, zároveň ale zapříčiňuje větší tvorbu přírodního cukru v plodech, plody obsahují méně kofeinu a mají lepší chuť. Při dozrávání ve stínu káva získává přirozenou cestou své nejlepší kvality. Většina kávy je vypěstována na plochách menších než 5 ha.⁶ V 70. a 80. letech se však začaly prosazovat velké plantáže, na nichž rostou kávovníky **na přímém slunci**. Tento způsob urychluje dozrávání plodů, neobejde se ale bez používání množství chemických hnojiv a pesticidů, které mají velmi negativní dopad jak na životní prostředí, tak na zdraví samotných pěstitelů. Navíc monokulturní pěstování kávovníků s eliminací doprovodných plodin zvyšuje erozi půdy, zejména na svazích.¹

Existuje však ještě jedno negativum, tentokrát oběma způsobům pěstování společné. Nejlepší podmínky pro pěstování kávovníků představují oblasti horských tropických lesů, a proto se kávovník v obou případech pěstuje na místech, kde dříve stával tropický horský prales. Tento různorodý a křehký ekosystém začal kávovníkům ustupovat už v dobách kolonialismu. A světové nároky produkce na plochu původně zarostlou tropickým horským lesem nadále vzrůstají, a hrozbě zániku tak čelí i zbytky ještě nedotčeného pralesa v Mexiku, Kolumbii, Indonésii, Papui-Nové Guineji, Vietnamu a jiných zemích. Problém je o to větší, že pěstitelé často (z důvodů znalostních a ekonomických) neřeší rekultivaci starých či péči o půdu stávajících pěstebních ploch a po 25–35letém produkčním období jedné generace kávovníků se někdy přesouvají na novou půdu.⁸ Tento problém dále zhoršuje nízká cena kávy, která nedává pěstitelům příjem, aby si mohli dovolit se o svá současná pole lépe starat.

Většinou se kávovník pěstuje na plochách do 5 hektarů ve stínu jiných stromů. Na větších plantážích se pěstuje na přímém slunci, což vyžaduje větší množství agrochemie.

Káva bez kofeinu je pražená zrnková káva s uměle sníženým obsahem kofeinu (cca 0,1 %). Zelená káva se zbavuje kofeinu různými organickými rozpustidly a poté je obvyklým způsobem upražená a dále zpracována. Některé přirozené odrůdy kávovníku (*Coffea mauritiana* aj.) produkují plody kofeinu prosté či s jeho malým obsahem. Ty jsou pěstovány především na Madagaskaru a Komorských ostrovech, avšak jejich komerční využití je mizivé.

Pěstování kávy je jednou z příčin odlesňování.

Alejandro z údolí Tabaconas v Peru pěstuje svou kávu ve stínu (část 1.)

„... kávové boby pěstované na přímém slunci se spálí a jsou malé. [Zemědělský inženýr] Helgar proto poradil drobnému pěstiteli Alejandrovi, aby na dvou hektarech vysadil osm set semen kávovníku odrůdy brazilský Baltimore, který je odolný vůči nemocem. Kolem kávových keřů aby navíc vysadil stínící stromy. Alejandrovy kávovníkové keře dnes sahají do výše hrudi. Pole lemují banánovníky, jejichž plody Alejandro živí svou rodinu, a rychle rostoucí druh olše, která vyroste ročně až o tři metry. Alejandro předvádí své dílo s pýchou řemeslníka. Řekl nám, že stromový kryt z 50 procent stínící kávovníkové pole zvýšil jeho výnosy oproti bobům vystaveným slunci o 30 procent. Tyto stromy však poskytují další užitek: jsou účinnou prevencí vodní eroze; poskytují útočiště tažným ptákům a dalším zvířatům; podporují chladnější a vlhčí klima v místě. Zachycováním vzdušného dusíku, který se následně uvolňuje kořeny a spadlým listím, přispívají úrodnosti půdy. Spadlé listí také pomáhá udržet vlhkost v půdě a zabraňuje růstu plevelů, což výrazně ušetří Alejandrovi práci.“⁹

A úroda?

Roční světová produkce kávy se v posledních letech pohybovala mezi 6,3 a 7,4 miliony tun (105 až 123 mil. žoků; 1 žok = 60 kg). Z tohoto množství pochází 70 % ze Střední a Jižní Ameriky a Karibiku, 10 % z Afriky a 20 % z Asie. Rozděleno podle jednotlivých států, největším producentem kávy je **Brazílie** (přes 1/3 celkové produkce) a hned po ní **Vietnam a Kolumbie** (oba cca 1/7 celkové produkce). Dalšími velkými pěstiteli kávy jsou Indonésie, Indie, Etiopie, Mexiko, Guatemala, Uganda a Pobřeží slonoviny. Mezi menší pěstitelské země, jejichž produkce je ale odborníky vysoce ceněna, patří např. Kostarika, Nikaragua, Tanzanie, Keňa, Jamajka nebo Zambie.¹⁰

Je ale dobré připomenout, že nezávisle na množství kávy, které vyprodukuje, je mezi producenty řada menších chudých zemí, pro které export kávy

Největší producenti kávy

(údaje za rok 2012 v tisících tun)

Brazílie	3050
Vietnam	1320
Indonésie	657
Kolumbie	480
Etiopie	390

Zdroj: International Coffee Organization (2012)

Obr. 1: Světla barva znázorňuje 10 hlavních producentů kávy, tmavá barva další pěstitelské země.

představuje značnou část exportních příjmů. Pro 12 chudých zemí světa je káva dokonce nejvýznamnější zemědělskou exportní plodinou.¹¹ Ekonomika těchto zemí i jejich obyvatelé jsou na kávě životně závislí. Takovými zeměmi jsou například Burundi, Etiopie, Nikaragua nebo Uganda.¹²

Největší spotřebitelé kávy

(údaje z roku 2010 v kg na obyvatele)

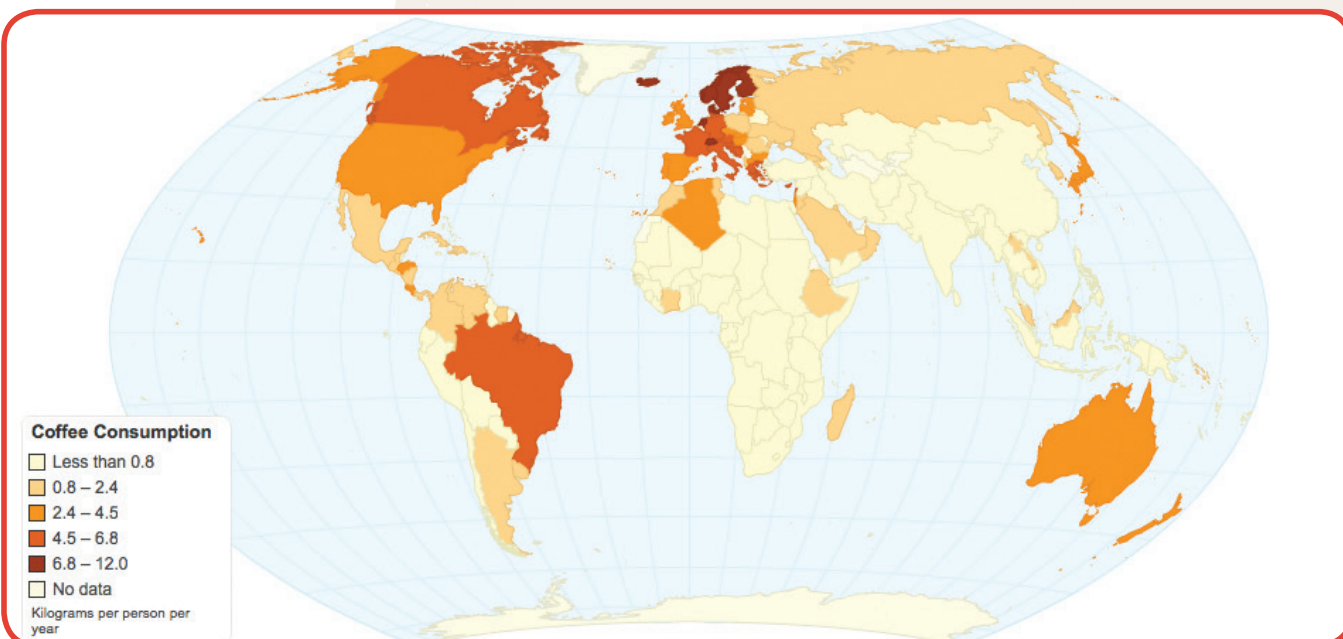
Finsko	12,1
Dánsko	9,5
Norsko	9,2
Švýcarsko	8,0
Švédsko	7,9
Rakousko	6,5
Řecko	5,3
Nizozemí, Belgie	4,9
Portugalsko	4,1

Zdroj: International Coffee Organization (2012)

Vypije to a bude to...

Jen pro srovnání: čistý dovoz do ČR dosáhl v roce 2006 ekvivalentu 31,5 tisíce tun zelené (nepražené) kávy – to odpovídá necelému 0,5 % světové spotřeby¹³. Přepočítáno na jednotlivce, připadá u nás 3,5 kg kávy na osobu za 1 rok. Většina kávy spotřebovávané v České republice pochází z Vietnamu (45 %), Brazílie (12 %), Indonésie (9 %), Kolumbie a Peru (kolem 5 %).¹⁴

Největšími pijáky kávy jsou ovšem obyvatelé **Finska** (roční spotřeba na osobu a rok činí 12 kg), dále následuje Dánsko, Norsko, Švýcarsko a Švédsko. Světový průměr je 4–5 kg kávy na osobu a rok. Zemí s největší spotřebou v absolutních číslech jsou díky počtu obyvatel Spojené státy americké.

Coffee Consumption

Less than 0.8
0.8 – 2.4
2.4 – 4.5
4.5 – 6.8
6.8 – 12.0
No data

Kilograms per person per year

Obr. 2: Spotřeba kávy podle států (v kg na osobu a rok) Zdroj: HIPERLINK, <http://chartsbin.com/> podle dat z ICO 2009

Z uvedených údajů je více než zřejmé, že od pěstitele ke spotřebiteli musí káva urazit velmi dlouhou cestu. A to jak v přesném geografickém významu výroku, tak obrazně.

Od rostliny k šálku...

Primární zpracování¹⁵

Plody kávovníku dozrávají postupně a **sklizeň** probíhá podle zeměpisné polohy buď na jaře, na podzim, nebo po celý rok s jedním nebo dvěma vrcholy. Dají se sbírat ručně, sklepávat na plachty nebo je možné využít sklízecích strojů...

Ruční sběr je stále nejrozšířenější, neboť nejlépe reaguje na skutečnost, že plody dozrávají postupně. Česačky – sběrem kávy se živí převážně ženy – mohou vybírat jen zrna, která nejeví žádné známky poškození, přezrání či nemoci, neboť ta by mohla celou sklizeň znehodnotit. Sbírají jen zralé, tmavě červené plody, které ukládají do košů. Každý den, znovu a znovu, v rozmezí asi deseti dnů, procházejí plantážemi, aby posbíraly další kávu, která se ještě tentýž den dále zpracovává. Jeden průměrný kávovník plodí zhruba 2 000 kávových plodů ročně (tj. 0,8–1,2 kg). Z jednoho dospělého kávovníkového keře se po pražení získá přibližně 0,45 kg kávy ročně.

Kávová zrna se dají sbírat i **pomocí česacích strojů**. Sklizeče jezdí podél keřů dlouhými zelenými lány a potřásají větvemi tak dlouho, dokud kávové plody nenapadají do násypných trychtýřů. Bohužel, někdy i s větvemi, listovím a nezralými plody. Tento způsob je mnohem rychlejší a levnější než ruční sběr, ale poškozuje keře a nelze jím sesbírat kvalitní, stejnoměrně zralou kávu.

Červený plod kávovníku není vhodný k přepravě ani k delšímu skladování, neboť hrozí, že plody zplsnivějí nebo zkvasí vzhledem k vysokému obsahu cukru a vody ve vnějším dužnatém obalu. Proto musí být proces zpracování zahájen ihned po sklizni. Ještě v den sklizně se káva **třídí, myje a odstraňuje se všechny přebytečné nečistoty**, jako jsou větvičky, lístky, kamínky, poškozená zrnka. Existuje několik možností, jak zrna dále zpracovat.

Hlavně v oblastech Brazílie, Arábie a v Africe se plody po umytí rozloží na betonové podlahy, plechové střechy nebo rohože a **suší se** po dobu čtyř týdnů. Pravidelně se prohrabávají, aby se zabránilo kvašení. Působením vzduchu a slunce vnější slupka kávových zrn zhnědne a je křehká, takže se snadno odstraní. Zrnka v ní chrastí. Tento způsob je sice méně nákladný, ale vyžaduje určitou zručnost, protože zrna nesmějí přeschnout ani zůstat nedoschlá.

V ostatních oblastech se dužnatá **vnější slupka hned po sklizni odstraňuje**. To je možné dělat i ručně, ale v dnešní době už probíhá odslupkování většinou mechanicky. Pokud se odstraněné slupky kompostují, vznikne z nich výborné hnojivo. Po odslupkování jsou kávové boby pokryty sladkým slizem, který je také třeba odstranit.

Barevné oplodí

Zelené kávové zrno

Káva se sbírá většinou ručně, někdy i česacími stroji.

Třídění

Sušení

Odstranění dužnaté slupky

Sliz se odstraňuje suchou metodou nebo fermentací ve vodě.

V zásadě jsou možné dva způsoby, jak **sliz odstranit**:

- *Suchý způsob (odstranění pomocí mechanického stroje):* Tato metoda je mnohem méně náročná na spotřebu vody – zatímco na fermentaci (viz níže) jedné várky kávových zrn je potřeba cca 50 litrů vody, při mechanickém očištění zrn se spotřebují na stejné množství kávy jen asi 2 litry. Stroj je ale celkem drahý, malí farmáři si ho málokdy mohou sami dovolit.
- *Mokrý způsob (fermentace ve vodě):* Při tomto způsobu dochází k oddělení zralých zrn od nezralých, což má pozitivní vliv na výslednou kvalitu zelené kávy. Kávová zrna obalená slizem se nechají ve vaně nebo jiné velké nádobě ve vodě několik dní. Díky vysokému obsahu cukru sladký obal semen zkvasí. Po několika dnech se zrna několikrát propláchnou a usuší.

Stroj na odstranění slupek (Nikaragua)

Třídění

Po odstranění vnější slupky a slizu jsou semena obalena ještě tzv. pergamenovou (průsvitnou blanitou) slupkou. Té jsou zbavena mechanicky v loupacích strojích. Posledním krokem je **vytřídění semen** podle velikosti, tvaru a barvy. Kávová zrna jsou v tuto chvíli šedozelená, tmavost odstínu je pro cvičené oko ukazatelem toho, zda má zrna správnou vlhkost. Usušená a vytříděná zelená kávová zrna se **balí do pytlů** o váze 60 kg a v tomto stavu opouští většina kávy pěstitelské země.

Sekundární zpracování

Co se týče úpravy kávových zrn, k tomu, aby nabyla podobu, v jaké my kávu známe, již mnoho operací nezbyvá. Další fáze výroby jsou technologicky i kapitálově náročnější (a také lukrativnější) a odehrávají se především až v zemi konečné spotřeby – tedy v rozvinutých zemích.

Pražení

Pražení

Při pražení káva nabývá svých charakteristických vlastností, a proto je tento proces snad nejcitlivější částí její úpravy. Vlivem vysoké teploty kolem 200–250 °C dochází uvnitř kávového zrna k chemické reakci, kdy se přeměňuje škrob na cukr, tvoří se a odbourávají různé druhy kyselin a bílkoviny se mění na peptidy, které se vylučují jako olejovitá kapalina. Zároveň dochází k odpařování vlhkosti a oxidu uhličitého, čímž se vytváří uhlík. Při pražení se v kávovém zrně snižuje obsah vody a rozpustných látek, čímž dochází ke ztrátě 15–20 % jeho hmotnosti (propražek). Zato však nabývá na objemu díky vzniku

plynných látek (až 40 %). Neobyčejně významnou roli během celého pozvolného procesu hraje přesná regulace teploty a času pražení. Pražení trvá asi 8 minut, následně se asi 10 minut chladí. Pro obohacení aroma a chuti se v některých zemích ke konci pražení přidávají některé druhy koření, například skořice, hřebíček nebo zázvor. Základní charakteristiky vůně a chuti však káva získává již samotnou délkou pražení – s jeho délkou nabývá na hořkosti, tmavé barvě, současně přichází o typickou nakyslost a výraznou vůni.

Pražení kávy bývá považováno za velké umění. Pražič poslouchá, jestli káva správně praská, čichá, jestli dobře voní, sleduje barvu, správnou teplotu a ostatní důležité faktory. Toto všechno se většinou odehrává v malých pražírkách.

Mletí

Kávový nápoj, jak všichni víme, se připravuje tak, že se horkou vodou zalijí pomletá, případně rozdrcená upražená kávová zrna. V dávných dobách se káva mlela mezi dvěma plochými kameny (podobně jako obilí), později se roztloukala paličkou v hmoždíři a ještě později vznikly první ruční mlýnky. Dnes kávové mlýnky pohání elektřina a káva se mele buď tzv. „ve velkém“ (je-li cílem prodat sáček mleté kávy), nebo lépe těsně před upotřebením, což je případ většiny kaváren, možná i některých náročných spotřebitelů. Z umleté kávy totiž rychle vyprchávat éterické oleje a plyny, a ta tak ztrácí na vůni, chuti, na kvalitě.

Hrubost/jemnost mletí kávy je různá, rozhoduje o ní především způsob, jímž má být výsledný nápoj připraven.

Způsobů přípravy kávy, stejně jako jejího podávání, je celá řada. Chuťový požitek spotřebitele je jím samozřejmě ovlivněn, globální systém obchodu však už ne tolik.

Poněvadž první si můžeme celkem snadno ověřit doma, případně nám svou pomoc ochotně nabídne některý z nesčetného množství kávu podávajících podniků, bude dále řeč o druhém, o čemž se tak moc nemluví – o obchodu s kávou.

Mletí

Hrubě mletá káva je vhodná k přípravě kávy v kávovarech a překapávacích, středně mletá do konvic s košíkem (perkolátorů), jemně mletá káva je vhodná pro přípravu espressa a prášková pro přípravu „turka“.

Rozpustná káva (instantní) je čistým kávovým extraktem. Nejprve se vyrobí silná káva. To se provádí v obřích tancích. Tento proces si lze představit, jako kdybychom si dělali kávu v obrovském překapávači. Do vrchní části se nasype káva dané zrnitosti. Pak se do ní pustí horká voda. Ve spodní části se zachytává kávový koncentrát. Dále pak lze postupovat dvojím způsobem. Tzv. pulverizací (rozprašováním za tepla) nebo tzv. lyofilizací (zmrazením a sublimací). Pulverizace se provádí v rozprašovací věži. Silný kávový extrakt je přiváděn do horní části věže, který je rozprašován směrem dolů v drobných kapičkách. Naopak ve spodní části věže je směrem vzhůru, proti těmto kápkám, vháněn horký vzduch. Tím dojde k odpaření vody (usušení kávy). Pára je odváděna ven z odprašovací věže. Ve spodní části věže se pak hromadí instantní káva v konzistenci, kterou známe. Nevýhodou oproti lyofilizaci je, že prášek samotný nevydává tak výrazné aroma (v připravené kávě to ale vliv nemá).

Při lyofilizaci se kávový extrakt nalije do velkých plochých nádob (3 x 5 m) vysokých asi 5 cm. V nich se nechá zmrazit při teplotě -40°C . Poté se rozdrtí na jemné destičky, které se pak vhadzují do lyofilizační vakuové komory, kde dochází při teplotách od -40°C do 0°C k sublimaci vody, tj. k odpařování vody, aniž by tato prošla kapalným skupenstvím. Takto se získá káva, charakteristická vzhledem granulí (malé pevné částičky). Tento způsob je méně častý, je dražší, energeticky a technologicky náročnější než první způsob. www.fountain.cz/index.php?action=section&id=32, <http://www.ineedcoffee.com/07/instantcoffee>

V některých jihoamerických státech se rozpustná káva vyrábí z kvalitnějších druhů arabiky, ale v Evropě se k výrobě používají méně kvalitní kávová zrna rubusty. Technologický pokrok ve zpracování instantní kávy a klesající požadavky některých segmentů spotřebitelů na kvalitu dovolily zpracovatelům využívat i velmi nequalitní kávu; to je jedním z faktorů, který tlačí cenu nezpracované kávy dolů.

Produkcí, zpracováním a obchodováním s kávou se živí asi 125 milionů lidí.

Obchod s kávou

Ročně je na světě obchodováno přibližně 7 milionů tun kávy. Na její produkci, zpracování a obchodování s ní se podílí 125 milionů lidí celého světa. Obchod s kávou a její zpracování vzbuzuje v takzvaných rozvinutých zemích obecně velký zájem, neboť obojí je vnímáno jako velmi výnosné. O tom, jak dlouhou obchodní cestu kávová zrna podnikají, než se dostanou na náš – zákazníkův – stůl, a jaké výnosy její prodej přináší producentům, se už ale ví/mluví podstatně méně.

Desetiletý Stephen Mahia je jedním z mladé generace keňských dětí, které nemohou chodit do školy. Ještě před deseti lety by toto bylo v Stephenově oblasti něco neslychaného, naopak zde žily generace dětí přímo hladových po vzdělání.

Stephen musel v roce 2002 přestat chodit do školy, protože jeho rodina nebyla schopná platit školné. Jeho osmiletý bratr, Samuel Boro, do školy dokonce ani chodit nezačal...

Stephen je jedním z 25 milionů lidí na světě, jejichž životy byly drasticky poznamenány kolapsem ceny kávy během globální kávové krize v letech 1999–2004. Kvůli této krizi se cena kávy zmenšila o polovinu – až na 30leté minimum. Dlouhodobé vyhlídky nejsou příliš radostné. Krize na trhu s kávou způsobila katastrofu, jejíž důsledky budou pěstitelé pociťovat ještě velmi dlouho. Vše se navíc může opakovat i v blízké budoucnosti.

Mezi lety 1980 až 2004 stoupla spotřeba kávy, ovšem příjmy zemí kávu vyvážejících klesly o 40 %.

Kávová krize byla pro většinu pěstitelů katastrofou.

V roce 1986 plynulo do takzvaných rozvojových zemích 37 % z konečné ceny kávy placené spotřebiteli. V roce 2001 to bylo pouze 12 centů, tj. o 70 % méně.¹⁷

Lukrativní obchod, ale jen pro někoho

V roce 2004 zaplatili zákazníci maloobchodů za dovezenou kávu 80 mld. USD, což oproti 30 miliardám v 80. letech představuje růst bezmála trojnásobně – obchod s kávou tvoří velmi lukrativní segment trhu s potravinami. Jsou tu však ještě další čísla: zatímco takzvané rozvojové země dohromady vyvážely mezi lety 1980 a 1989 průměrně kávu za 10,2 miliardy dolarů ročně, při růstu objemu produkce o 20 % dosáhla hodnota vývozu mezi lety 1999 a 2004 průměrně jen 6,2 miliardy.¹⁶ Za dobu, kdy vzrostly maloobchodní tržby z kávy skoro trojnásobně, příjmy zemí vyvážejících se propadly o 40 %. Obchod s kávou je sice výnosný, ale jen pro někoho.

Poklesy cen kávy bývají tak významné, že si určitá období díky nim vysloužila oficiální pojmenování „**kávová krize**“. Poslední období označované za kávovou krizi vrcholilo mezi lety 2000 a 2004, přičemž svého dna dosáhly ceny kávy v prosinci roku 2001 – kolem 40 amerických centů za libru kávy druhu arabica. Tehdejší propad cen kávy byl katastrofou nejen pro desítky milionů lidí na celém světě, ale i pro celé místní komunity, regiony a některé chudé státy, jejichž ekonomika je na vývozu kávy závislá (takovými jsou např. Etiopie, Uganda, Nikaragua nebo Burundi¹⁸). Vlády členských zemí Mezinárodní organizace pro kávu (International Coffee Organization)¹⁹ zveřejnily některé z dopadů, kterými se kávová krize na situaci v takzvaných rozvojových zemích podepsala:

Ekonomické

Častá ztráta práce, snížení finančních příjmů, opouštění farem pěstiteli. Lavinovitý efekt v ostatních ekonomických sektorech, snížení příjmů z exportu. Vládní finanční rezervy se vyčerpávají, což vytváří tlak na zdravotnictví a školství a nutí vlády stále více se zadlužovat. (*Kamerun, Burundi, Středoafriká republika, Pobřeží slonoviny, El Salvador, Etiopie, Nikaragua*)

Sociální

Migrace z venkova do měst, emigrace do zahraničí, méně peněz na zdravotnictví a školství, zvyšování počtu domácností žijících pod hranicí chudoby,

zvýšený výskyt podvýživy, zvyšování zadluženosti pěstitelů, růst produkce plodin k výrobě drog – máku, koky, katu²⁰. Rodiny závislé na penězích vydělaných pěstováním kávy také často berou svoje děti, hlavně dívky, ze škol. (Kamerun, Středoafriická republika, Kolumbie, Kostarika, Ekvádor, El Salvador, Etiopie, Nikaragua, Papua-Nová Guinea, Vietnam)

Environmentální

Krach plantáží, kde se káva pěstuje ve stínu jiných rostlin (stromů), což v některých zemích znamená mizení posledních zbytků zalesněných ploch. Kácení stínících stromů kvůli dřevu na prodej. (Ekvádor, El Salvador, Indie)

V případě zmíněné kávové krize bylo drastické snížení ceny kávy způsobeno pěti po sobě jdoucími roky (1998/99–2002/03), kdy nabídka kávy podstatně převyšovala poptávku. Hlavním důvodem kolapsu ceny kávy tedy bylo přesycení trhu. Pod tlakem maximalizace příjmů z exportu svou už tak vysokou produkci ještě zvýšil jak největší světový exportér – Brazílie, tak momentální světová dvojka Vietnam. Vietnam se do přední pozice mezi světovými vývozci kávy vyhoupl téměř z nuly právě dramatickým zvýšením produkce v posledních letech.

Bezprostřední příčinou kávové krize byla mírná nadprodukce kávy.

Proč bývá obchod s kávou v krizi? Příčiny tkví v tom, jak tento trh funguje.

Nadprodukce, která je bezprostředním faktorem způsobujícím kávovou krizi, je však „pouhým“ projevem hlubších strukturálních příčin ovlivňujících trh s kávou.

Specifika pěstování a trhu s kávou

Za primární příčinu kritické situace v obchodě s kávou lze považovat již samotný jeho charakter. Pěstování a spotřeba kávy svým charakterem naprosto neodpovídají ideálním trhům z učebnic ekonomie, kde se trh udržuje v dynamické rovnováze na základě střetávání nabídky a poptávky. Vlivem specifík pěstování kávy a specifík na trhu s kávou může tržní nerovnováha přetrvávat po dlouhou dobu (v případě posledních 5 let převis nabídky nad poptávkou). To se pak projevuje ve výjimečně silných reakcích cen, ať už na přebytek, nebo i na nedostatek kávy na trhu (při přebytku ceny výrazně klesají, při nedostatku rostou).

Na straně poptávky je důvodem to, že na rozdíl od ekonomické teorie, nízké ceny kávy jen nepatrně stimulují poptávku – jen málo lidí začne pít kávu proto, že je levnější.

Na druhé straně – na straně nabídky – se očekává, že nízká cena dává pěstitelům signál, aby pěstovali méně kávy nebo aby na pěstování kávy rezignovali a odcházeli do jiných hospodářských odvětví. Ve skutečnosti je pro drobného chudého pěstitele velmi těžké zareagovat na nízkou cenu kávy snížením své produkce. Do pěstování kávy musí hodně investovat; trvá obvykle 3 až 4 roky, než kávový keř začne plodit a další dva až tři roky,

Na trhu s kávou funguje zákon srovnávání se nabídky s poptávkou velmi špatně.

Investice do pěstování jsou vysoké a trvá asi šest let, než začne kávovník řádně plodit. Pěstitelé proto nesnadno reagují na výkyvy cen na trhu.

Pěstitelé nemají mnoho alternativ k pěstování kávy. Přecházejí na pěstování výhodnějších nelegálních plodin, nebo odcházejí do městských slumů.

Jednotlivé články obchodního řetězce mají různý podíl vlivu na tvorbu cen obchodované kávy.

než se vyplatí ho sbírat. Často se tedy zadluží.²¹ V případě poklesu cen pak spíše doufá, že pokles je dočasný a že se mu později jeho investice vrátí. Období nízkých cen se pokouší přestát pomocí opatření snižujících náklady, mezi něž patří např. i nahrazení placených dělníků vlastními dětmi. Občas jsou ovšem ceny kávy tak nízké, že se pěstitelé ani nevyplatí kávu z keřů sbírat a je ponechána, aby shnila.

V takzvaných rozvojových zemích je také nedostatek jiných ekonomických příležitostí, které by pěstitelům příjem z kávy vynahradily. Alternativ k pěstování kávy je tak pro malého pěstitele bez vnější pomoci málo. Mezi dosažitelné možnosti patří obvykle migrace do příměstských slumů, kde přistěhovalci z venkova žijí v chatrčích z igelitu, vlnitého plechu a kusů dřeva, bez tekoucí vody, přívodu elektřiny a kanalizace, nebo přechod na pěstování finančně výhodnějších nelegálních plodin sloužících k výrobě drog – v Latinské Americe máku a koky²²; v Africe (většinou legálního) katu.

Na rozdíl od drobných pěstitelů vlastníky rozsáhlých plantáží propady cen kávy tolik neohrožují. Velkopěstitelé dokáží produkovat kávu levněji, a to díky intenzivnějším pěstebním postupům a nízkým mzdám svých zaměstnanců. Strádání dělníků, kteří mnohdy nemají jinou možnost navýšení rodinného příjmu, než zapojit do práce na plantáži i své děti, a negativní dopady intenzivního pěstování kávy na životní prostředí se v současném systému obchodu do ceny (levné) kávy bohužel nepromítají.

Ekonomická teorie nám říká, že nízká cena vytlačuje z trhu neefektivní výrobce a přežívají pouze ti s nejnižšími náklady. To se ovšem v realitě projevuje v tom, že drobní pěstitelé přestávají pěstovat kávu na drobných políčkách se stínícími stromy a přežívají velké plantáže s intenzivním a k přírodě nešetrným hospodařením.

Kdo se skrývá za cenou? Obchodní řetězec a tvorba cen

Jakkoli se pozice na trhu (a pěstební postupy) drobných a velkých pěstitelů vzájemně liší, při pozorném čtení výše uvedených charakteristik si lze všimnout, že co se týče ceny, mají přeci jen jedno společné. Cena kávy se sice do jisté míry odvíjí od způsobu a místa pěstování – ovlivňuje ji kvalita, mimo jiné závislá na kvalitě půdy, rostlin, na množství škůdců a na počasí v dané sezoně, spolehlivost dodávek, daně a jiné zákonem ustavené poplatky v té které zemi apod. – z mnohem větší části je však určována jinde, stranou vlivu pěstitele. Rozdíl mezi drobným pěstitelem a velkopěstitelem je pak v tom, jaké mají schopnosti a především možnosti se s danou cenou vypořádat.

Čísla na začátku kapitoly ukázala, že obchod s kávou je sice lukrativní, ale jen pro někoho. Přesněji, že zisky z prodeje zpracované kávy až závratně stoupají, současně však příjmy producentů obchodované plodiny podobně rychlým tempem klesají. Jako by se peníze cestou od spotřebitele k pěstiteli (záhadně) ztrácely. Ale není tomu tak. Stále více peněz uvízne někde „uprostřed“ mezi nimi, v dlouhém **obchodním řetězci**, jehož jednotlivé články mají různý podíl vlivu na tvorbě ceny obchodované kávy.

Pěstování kávy a s ním spojené primární zpracování zajišťuje obživu 16–20 milionům pěstitelů z celého světa. Tito lidé jsou zemědělci, ze 2/3 drobní **pěstitelé** obhospodařující plochy menší než 5 ha.²³ Z jejich sklizně pochází 50 % na světě vyprodukované kávy. Možnost těchto pěstitelů ovlivnit její cenu je však mizivá.²⁴ Z rukou drobných pěstitelů putují zelená kávová zrna na mezinárodní trh.

Z řady důvodů většinou drobní pěstitelé nedokáží prodávat na světový trh přímo, ale pouze pomocí prostředníků, **místních překupníků**. Pro pěstitele místní překupník obvykle představuje jedinou možnost, jak kávu prodat. Tímto má oproti němu výrazně lepší vyjednávací pozici, kterou navíc ještě posiluje fakt, že je často jediným v oblasti, kdo disponuje skladovacími prostory, nákladními auty k odvezení pytlů kávy nebo třeba i váhami. Asi nepřekvapí, že prostředníci své převahy nad drobnými zemědělci značně využívají a pěstitelům dávají velmi nízké ceny – ne nadarmo se jim v Latinské Americe říká „kojoti“. Cena, kterou dostávají drobní pěstitelé, se v různých částech světa velmi liší – v Peru, kde se pěstuje velmi kvalitní horská arabica, dostávali pěstitelé v roce 2001 jen 25 centů za libru (0,456 kg) kávy, náklady

Pěstitelé jsou závislí na překupnících, kteří málo platí.

Peruánský pěstitel Alejandro a výkupní ceny kávy (část 2.)

Kombinací Helgarova vedení a vlastní tvrdé práce se úroda pěstitele kávy Alejandra každoročně zvyšovala, až dosáhla množství 24 pytlů (1 pytel odpovídá asi 60 kg) – o čtvrtinu více, než činí místní průměr. Zatímco však s nadšením ukazuje výsledky své práce, konverzace se stočí k deprimujícímu tématu cen kávy a Alejandrova radost opadá. Nemůže si dovolit vyplácet pracovníkům běžnou cenu, dva dolary denně a jídlo, a tak práci na poli musejí zastat jeho děti, což je v místě běžnou praxí. I tak mu ale scházejí prostředky. Stejně jako sousedé, rovněž pěstitelé, v době sklizně tak zoufale potřeboval peníze, že prodal svou úrodu prvním muži, který přijel v nákladním autě do vesnice. Řekl, že si ani nevzpomíná, kolik mu ten muž zaplatil, pouze že „ta cena byla velmi špatná“. Dokonce ještě před sklizní směnil část své úrody, aby mohl nakrmit svou rodinu.²⁶

na vypěstování tohoto množství však mohou činit 75 až 90 centů.²⁵ Pěstitelé ovšem bývají před sklizní ve velké finanční tísní, a tak prodávají svoji, někdy ještě nesklizenou úrodu, za první cenu, která je jim nabídnuta. Postrádají totiž zdroje, které by jejich pozici v obchodě posílily – nemají dostatečný přístup k půjčkám a kapitálu, které by jim umožnily vyčkat s prodejem kávy na období lepších cen, chybějí jim informace o vývoji cen na trhu, technické a obchodní dovednosti a zpracovatelské a skladovací kapacity.

Překupníci obvykle prodají kávu ve městě **vývozci**. Jedná se o nezávislé společnosti, které kávové boby vyvázejí do země spotřeby. Také vývozci se snaží nakoupit kávu za co nejnižší cenu, aby ji pak s co největším ziskem mohli dále prodat.

Burza

Obchod mezi vývozcem a zpracovatelem, popř. mezi vývozcem a dovozcem domlouvají lidé, kteří se samotnou kávou ani nepřijdou do styku. Velké společnosti zaměstnávají **makléře**, aby pro ně obchod s kávou zprostředkoval – vývozci sjednává odbyt, zpracovatelům dodává materiál. Jeho zisk sestává z poloviny z odměny prodávajícího i z odměny kupujícího, protože poskytuje službu dvěma stranám.²⁷

Překupníci kávu prodávají většinou vývozci.

Smlouvy mezi vývozcem a zpracovatelem uzavírají makléři na komoditní burze.

Termínovaný obchod: smlouvy o prodeji kávy za určitou cenu, které jsou uzavírány předem, často ještě před tím, než je káva vypěstována. Zejména zpracovatelé kávy se jimi zajišťují proti velkým změnám cen.

Cena kávy je určována na burzách, především v New Yorku, Paříži, Londýně a Frankfurtu.

Termínované obchody lákají spekulanty, kteří se snaží vydělat na pohybu cen. Tím však sami cenu kávy ovlivňují.

I když makléř stojí v řetězci až na třetím či čtvrtém místě, je to v podstatě on, kdo již před začátkem cesty kávového zrna domluvil, o jakou cenu se bude vývozce, prostředník a pěstitel dělit. Z jednoho dolaru, který makléř zaplatí za libru kávy, totiž putuje 42 centů vývozci, 20 centů prostředníkovi a pouhých 38 centů pěstiteli.²⁸

Cena kávy je často určena ještě před tím, než se urodí. A to díky tzv. **termínovaným obchodům**, kdy se nakupující prostřednictvím makléře dohodne s prodávajícím, že mu bude v budoucnu prodáno určité množství kávy, a to za cenu v tomto termínovaném obchodě smlouvenou.

Tento postup je typický pro **komoditní burzu**. Komoditní burza je jako každá burza v podstatě podle přísných pravidel organizovaný trh, komoditní v názvu znamená, že je to místo určené ke sjednávání obchodů s některou z komodit (pšenice, cukr, ropa apod.), nikoli s cennými papíry. Mezi nejvýznamnější, kde se obchoduje káva, patří burzy v New Yorku a Londýně. Přímou na burzách je zprostředkován obchod 20 % kávy světového trhu. **Odhadem dalších 75 % obchodů je ovšem uzavřeno podle cen na burze stanovených, tamější dění tedy trh s kávou ovlivňuje velmi podstatně.**²⁹

Termínované smlouvy jsou prostředkem, jímž se zajišťují zejména zpracovatelé kávy proti velkým změnám ceny v budoucnu.

Termínované trhy mají jistá rizika. Stane-li se například mezitím, že úroda kávy je špatná a její cena stoupne, prodávající vázaný smlouvou trátí, neboť prodává kávu za dohodnutou cenu nižší, než je aktuální cena (pokud cena poklesne, tak trátí kupující). Účastníci se strany se tedy snaží pojistit před ztrátou plynoucí z fluktuace cen vyrovnaním budoucího nákupu či prodeje stejnou nebo protichůdnou smlouvou týkající se skutečné kávy v reálném světě (tzv. **hedging**). Změny ceny kávy se tedy vyruší navzájem a zpracovatel kávy je chráněn.

Kdo má přístup na trh a informace, může se tedy zajistit před výkyvy cen, riziko všech účastněných se tak v konečném důsledku přesouvá na pěstitele, který je na konci řetězce, nemá informace a chybí mu i přístup na burzu.

Termínované obchody lákají spekulativní obchodníky, kteří se na poklesech a růstech cen snaží vydělat. Obchodování přes internet a rychlé reakce na informace, týkající se stavu zásob a poptávky, díky využití satelitního monitorování počasí přispěly k **nárůstu spekulací** v rámci termínovaného trhu. Spekuluující obchodníci mohou „předem“ prodat kávu, kterou nemají, v naději, že ceny klesnou, a oni tak budou moci nakoupit skutečnou kávu, a splnit tak smlouvu s menšími výdaji. Jsou na burze jednoduše, aby vydělali peníze z cenových změn, aniž by měli být jen v úmyslu se dotknout jediného zrna, dodat je či koupit.³⁰ Ve srovnání s námahou pěstitelů se paradoxně značná část výše těchto obchodů děje automaticky prostřednictvím počítačů na základě předem stanovených podmínek pro pohyb ceny, pro odhady jejich budoucího vývoje a zvolenou míru. Spekulant pouze zadává, jakého zisku chce při zvolené míře rizika portfolia, v němž káva může tvořit i jen nepatrnou část, dosáhnout.

Jakkoli ale v obchodech spekulantů o kávu vlastně ani nejde, do její ceny se všechny transakce promítají. Stačí, když spekulanti očekávají změny v nabídce či poptávce, a jejich očekávání nabývá v ceně kávy reálných rozměrů. Pokud například vyvstanou obavy, že v Brazílii budou mrazy a hrozí nižší úroda, na trhu může vzniknout panika, které spekulanti využívají, přizívují ji svými nákupy a cena kávy rychle roste. Např. v roce 1995 se tato panika ukázala jako zcela lichá, obchodníci a spekulanti však shrábli tučné zisky.

Káva je sice druhou nejobchodovanější komoditou na světě, nejedná se však o fyzický objem obchodované kávy, nýbrž o **součet peněžních hodnot všech obchodů s kávou** – pouze na newyorské burze to bylo v roce 2004 140 miliard dolarů.³¹ **Většina obchodů proběhne pouze „na papíře“.** Papírové smlouvy tvoří zhruba 90 procent obchodu s kávou, zatímco prodej „skutečné“ kávy pouhých 10 procent.³² Podle odhadů organizace Oxfam káva během své cesty ke spotřebiteli může změnit majitele až 150krát. Část z těchto směn se odehraje dřív, než pěstitel svou kávu sklídí.

Vedle dění na burze, ovšem ne nepodobným způsobem, ovlivňuje cenu kávy výše světových zásob a to, **kdo zásoby drží**. V posledních dvaceti letech drží většinu zásob velké obchodní společnosti specializující se na obchod se zemědělskými komoditami. Využívají svého kapitálu, a když je cena nízká, nakupují velké množství kávy. Tu pak uskladní a čekají, než ceny – mimo jiné v důsledku snížení obchodovatelného množství na trhu – nevzrostou. Popsané strategii, kdy se nákup a prodej liší v čase, se říká **arbitráž**. Drobní pěstitelé ani nepřilíší majetní obchodníci ji kvůli nedostatku kapitálu využít nemohou, čímž se jejich vliv na cenu zase o něco snižuje.

Vrátíme-li se zpět k pytlům zelené kávy, od vývozce, přes makléře na burze, případně ze skladu obchodních společností zakoupené množství putuje do země zpracování. Velké společnosti si kávu někdy dovážejí samy, menší pražírny nakupují kávu od **dovozců**. V obou případech ji ještě zbývá upražit, zabalit a takto připravenou nabídnout **prodejci** (supermarket, samoobsluha, kavárna apod.) nebo přímo **zákazníkovi** (např. formou internetového obchodu).

S každým článkem zapojeným do obchodního řetězce v těchto fázích přibývá samozřejmě i něco k ceně výsledného produktu.

Výkupní cenu kávy ovlivňuje i to, kdo drží její zásoby. Většinou jsou to velké obchodní společnosti.

Na boku uvedený graf ilustruje příklad, kolik z ceny kávy na burze připadá na pěstitele, prostředníka a mezinárodního obchodníka. Graf zobrazuje fakt, že cena, za niž se káva obchoduje na burze (tedy cena, jíž se řídí většina obchodů s kávou), není cena, která je vyplacena pěstiteli. Na pěstitele připadá jen její zlomek. Modelový příklad uvádí dvě výše ceny na burze – 1 dolar a 60 centů. Na pěstitele v tomto případě připadá 38 %, resp. 47 %, zbytek připadá na místní prostředníky a mezinárodní obchodníky. Ceny vyplácené místním pěstitelům se velmi liší mezi jednotlivými producenty zeměmi. Tato cena závisí na kvalitě, spolehlivosti dodávek, daní (např. exportních přírůžkách) nebo informací pěstitelů o cenách (čím méně informací o cenách na světovém trhu mají pěstitelé, v tím nevhodnější vyjednávací pozici jsou při prodeji kávy).

Trh s kávou je velmi centralizovaný.

Nejprodávanejší značky káv v ČR

Nejprodávanejší značky káv v ČR	Obchodní společnost
1. Jihlavanka	Tchibo
2. Nescafé	Nestlé
3. Jacobs	Kraft Foods
4. Tchibo	Tchibo
5. Douwe Egberts	Sara Lee/DE

Zdroj: MEDIAN, Market & Media & Lifestyle – TGI, 1. a 2. kvartál 2007

Největší zpracovatelé kávy v roce 2008

(v miliónech liber – Lbs.)

Nestle	1.719
Kraft	1.614
Sara Lee	992
J.M.Smucker	617
Starbucks	386
Tchibo	375
Aldi	320
Melitta	320
Lavazza	309
Sagafredo	265

(Zdroj: Tropical Commodity Coalition, Coffee Barometer, 2009)

20 milionů pěstitelů a 3 firmy

V současné době je situace taková, že zatímco 20 milionů drobných pěstitelů produkuje asi polovinu světové kávy,³³ na trzích zelené a zpracované kávy panují podmínky silného oligopolu (= stav, kdy větší část trhu ovládá jen několik společností). 45 % obchodu se zelenou kávou ovládají jen tři velké společnosti – Volcafé, ED&F Man a ECOM (po spojení firem Cargill a Esteve). Mezinárodní obchod s kávou je tedy vysoce koncentrovaný a velcí hráči mají moc určovat podmínky na trhu i ceny.

V případě zpracovatelů je situace podobná. Pět nadnárodních společností zpracovává skoro polovinu světové produkce kávy. Mezi kávové giganty patří Sara Lee Corp. (u nás Douwe Egberts, Piazza D'Oro), Nestlé (Nescafé), Kraft Foods (Jacobs, Dadák), Tchibo (Tchibo, Jihlavanka, Davidoff) a Procter&Gamble (na českém trhu s kávou nepůsobí). Těchto pět firem dohromady ovládá 87 % evropského trhu s praženou a instantní kávou, z toho v roce 2002 kontrolovaly 57 % pouze dvě společnosti – Nestlé a Kraft. Na trhu s rozpustnou kávou patří dokonce samotné Nestlé plných 50 %.³⁴ Není proto divu, že jako největší pražírna kávy na světě snadno dosahuje příjmu okolo padesáti miliard amerických dolarů ročně, což je téměř dvojnásobek kombinace HDP Ugandy, Burundi a Rwandy – zemí, z nichž u každé je minimálně polovina příjmů z vývozu závislá na kávě.

Silná ekonomická pozice, dostatek finančního kapitálu a přístup k informacím propůjčují velkým obchodníkům a zpracovatelům značnou moc a umožňují jim realizovat zisk nezávisle na tom, zda se jejich surovině – zelené kávě – na trhu daří, nebo nedaří. Ztráty v dobách krize tak dopadají téměř výhradně na miliony pěstitelů v takzvaných rozvojových zemích. Vývoj cen v posledních patnácti letech to jen potvrzuje: krátkodobý nárůst nastal vždy až v období mezi sklizněmi, tedy v době, kdy se většina pěstitelů své úrody za nízké ceny již dávno zbavila.

Slovy uruguayského spisovatele a novináře Eduarda Galeana: „Je zkrátka mnohem výhodnější kávu spotřebovat, než ji produkovat.“ Zatímco graf zisků korporací vykazuje stálý nárůst, graf výkupních cen kávy se podobá spíše „klinickému záznamu epileptického záchvatu“.

Nespravedlivé nastavení mezinárodního obchodu

Velké zisky malého počtu velkých společností nejsou v obchodě ničím novým. Již v době kolonizace se výsadami panovníků ke zpracování a prodeji koloniálního zboží mohl pyšnit jen úzký okruh společností. Později, v případě kávy konkrétně v 60. letech 20. století, převzaly úlohu královských společností obchodní společnosti privilegované vládami spotřebitelských zemí – zejména USA. Nerovnováha mezi postavením producentů a spotřebitelů tedy byla nastolena už tenkrát. Přesto se současná situace od té historické v něčem liší. Za prvé nastal posun v přístupu k této nerovnováze. Zatímco v minulosti patřila k uznávaným a neproblematizovaným, v současném nastavení mezinárodního obchodu se s ní nepočítá. Liberalizace ve jménu volného trhu slibovala

její potlačení. Druhou změnou je to, že globalizace a deregulace na poli trhu s kávou pomíjející zájmy chudých zemí rozpor mezi pozicí pěstitelů v takzvaných rozvojových zemích a spotřebitelů v zemích bohatého Severu ještě rozjitzily.

Od roku 1962 podléhal obchod s kávou **Mezinárodní dohodě o kávě** (International Coffee Agreement). Tato obchodní smlouva stanovovala kvóty pro export kávy jednotlivým zemím... Primárně měla chránit pozice hlavních producentů, regulovala ale zároveň celkovou nabídku kávy na světovém trhu, což přispívalo k udržení cen na stabilní a poměrně slušné úrovni. Existovaly také národní **agentury**, které do té doby zastřešovaly výkup kávových zrn – s cílem udržet ceny kávy na slušné úrovni regulovaly nastavením jednotné garantované ceny tok zásob na mezinárodní trh. Pěstitelé sice nemohli získat za svou kávu více, než kolik nabízela národní agentura, současně však ani méně. V roce 1989 se USA – největší světový konzument kávy v absolutních číslech – rozhodly od mezinárodní dohody odstoupit.³⁶ Podle USA je totiž tato dohoda tím, že drží ceny kávy vysoko, v rozporu s jejich zájmy.

Tím padly jak limity pro vývoz kávy, tak stabilizovaná situace na trhu a cenová kontrola. Na trh začali vstupovat noví menší producenti. Ačkoliv následná mírná nadprodukce vedla ke katastrofálnímu poklesu cen kávy, Nestlé, Francouzský fond rozvoje (French Development Fund) a Světová banka (World Bank) nadále organizovaly projekty na rozšíření jejího pěstování do Vietnamu, Laosu, Thajska či na Filipíny – **tedy na další zvýšení produkce**³⁷ a prohloubení krize. Během pouhého desetiletí se Vietnam stal po Brazílii druhým největším světovým producentem kávy.

Současně Světová banka a Mezinárodní měnový fond tlačily na země Afriky, aby svůj kávový průmysl liberalizovaly a vyloučily z něj národní agentury. Farmáři byli ujistěni, že budou mít zajištěné dostatečné příjmy, ale liberalizace spolu s měnící se situací v globalizovaném obchodě měly zcela opačný efekt. „Zákon nabídky a poptávky zapracoval v neprospěch afrických producentů a ku prospěchu spekulantů na celém světě,“ řekl předseda vlády Toga Messan Agbeyone Kodjo. „V současnosti zakoušejí afričtí farmáři pěstující kávu pocit frustrace a vnitřního vzdoru,“ vysvětlil, „cítí se bezmocní... Ceny kávy stanovené mezinárodními skupinami a nadnárodními společnostmi jsou úplně mimo jejich kontrolu.“³⁸

„Vůdci bohatých států světa [však] tento problém ignorují,“ doplňuje Gerry Barr z Kanadské rady pro mezinárodní spolupráci (Canadian Council for International Cooperation). „Tlačí rozvíjející se svět stále hlouběji do exportních strategií,³⁹ ale neudělali nic proti nesmyslně nízkým cenám nabízeným chudým zemím za jejich zboží. Výsledkem toho všeho je neustále se prohlubující míra chudoby a bída.“⁴⁰

Až příliš viditelné ruce v trhu

Nespravedlnost nastavení mezinárodního obchodu se zdaleka netýká jen uvedených konkrétních zásahů do trhu s kávou. Podle převládající ekonomické teorie je za nejefektivnější nástroj dosažení a udržení ekonomického růstu (a tím i štěstí) považován liberalizovaný globální trh. Liberalizací (= uvolněním)

K nadprodukcí, která způsobila kávovou krizi, vedlo několik faktorů:

- zrušení Mezinárodních dohod o kávě
- zrušení národních agentur, které regulovaly tok zásob na světový trh
- zvýšení produkce podporované mezinárodními institucemi

System dotací a cel je nastaven proti zájmu chudých zemí ve prospěch zemí bohatých.

Dotace

Zemědělské dotace bohatých zemí snižují ceny komodit na světových trzích. Dotacemi zvýhodňují domácí producenty, a tak se může stát, že například americká pšenice nebo evropské sušené mléko lze koupit v Mali levněji než místní produkty. To ničí ekonomickou rovnováhu zemí, místní zemědělci přicházejí o živobytí a obyvatelstvo se dostává do závislosti na dovozu zatím levných potravin ze zahraničí. Levnější potraviny z dovozu se však mohou stát pro venkovany zbavené pracovních příležitostí cenově nedosažitelné. V kontextu těchto dopadů zemědělských dotací ztrácí pomalu smysl i částky vynakládané bohatými zeměmi na rozvojovou pomoc, neboť prostředky vyčleněné stejnými státy na zemědělské dotace jsou trojnásobné. V roce 2006 dosahovala celková podpora států OECD⁴² 268 mld. dolarů, zatímco na rozvojovou pomoc souhrnně ze všech států proudilo 106 mld.⁴³

Ze světa dotací přesto přicházejí i dobré zprávy. Donedávna poměrně běžné dotace na vývoz zemědělských přebytků (tzv. vývozní dotace) jsou postupně omezovány, což dokazuje, že bohaté státy začínají brát alespoň částečný ohled na vliv svého počínání v různých koutech světa. Z celosvětové perspektivy jsou totiž exportní dotace ekonomicky absolutně nesmyslné. Stát nebo EU jednak vydává peníze na to, aby se vyrobilo něco, co není potřeba – dlouhodobé zemědělské přebytky jsou přímým důsledkem zemědělských dotací; další peníze pak věnuje na vývoz přebytků do takzvaných rozvojových zemí (platí svým zemědělcům, aby se jim podařilo své přebytky pod cenou vyvážet); v takzvaných rozvojových tak levná produkce připraví o živobytí místní producenty. Toto se navíc děje z peněz daňových poplatníků.

se má trh přiblížit ideálnímu volnému, kde se každá země specializuje na produkci toho zboží a služeb, v kterém má komparativní výhodu.⁴¹

S cílem naplnit tuto teorii doporučují, případně vnucují bohaté státy a některé jimi kontrolované mezinárodní finanční instituce (zejména Světová obchodní organizace, Světová banka a Mezinárodní měnový fond) chudým takzvaným rozvojovým zemím orientovat se na export a naopak vpustit na své trhy dodavatele (levnějšího) zboží ze zemí rozvinutých. V praxi ovšem rušení obchodních překážek a otevírání trhů ekonomický rozvoj nutně nepodněcuje. Důvodem je to, že zatímco velcí hráči – bohaté země a velké korporace – určují pravidla liberalizace, sami se jimi neřídí.

Výsledkem prosazování jejich zájmů je volný obchod, avšak ne stejně „volný“ pro všechny účastníky. Chudé země otevírají své trhy

dovozovému zboží z EU a USA, jim samotným však v přístupu na trhy těchto velikánů brání cla a jiné obchodní překážky. Bohaté státy totiž mají sice zájem na liberalizaci, ale pouze těch odvětví, v nichž mají samy komparativní výhody. Zemědělství nebo služby, jako je stavebnictví či doprava, se netýká – přitom v těch je komparativní výhoda na straně takzvaných rozvojových zemí. Do „volného“ trhu zasahují tyto země dotacemi, které producentům umožňují prodávat úrodu za nízké ceny, aniž by trafil. Producenti z takzvaných rozvojových zemí však zvýhodněným producentům, byť na otevřeném trhu, těžko konkurují – finanční podpora zemědělství v bohatých zemích totiž přispívá k poklesu ceny vybrané komodity na světových trzích. Producenti navíc sami ztrácejí odbyti i ve vlastní zemi, neboť z bohatých zemí dovezené zboží může být vlivem násobných dotací navzdory nákladům na dopravu levnější.

Kritici současného slepého prosazování volného obchodu dále poukazují na to, že mnohé bohaté země světa ochraňovaly svá hospodářství v zájmu ekonomického rozvoje v 19. a 20. století, nyní stejný postup rozvojovým zemím upírají.⁴⁴ Americká ekonomika byla spolu s australskou v druhé polovině 19. století nejsilněji chráněnou na světě.

Výsledkem celé nerovnoměrné liberalizace je, že výhody volného mezinárodního obchodu plynou jen omezenému okruhu obyvatelstva v bohatých a některých takzvaných rozvojových zemích. Náklady nebo nevýhody dopadají vesměs na chudé obyvatele takzvaných rozvojových zemí s minimem alternativních zdrojů příjmu. Tato nerovnováha je ve většině případů institucionalizovaným dědictvím koloniální minulosti, a příběh kávy se proto příliš neliší od podobných situací v obchodě s dalšími komoditami produkovanými v takzvaných rozvojových zemích a naopak spotřebovávanými v zemích rozvinutých. I nabízející se řešení je proto obdobné pro mnohé z nich.

Možné cesty (z krize)

Skoro tři miliardy lidí v takzvaných rozvojových zemích sužuje bída a nedostatek finančních prostředků k zajištění základních životních potřeb (včetně vzdělání a zdravotní péče), a to přesto, že zboží, které dodávají na mezinárodní trh, je spotřebiteli v bohatých zemích se samozřejmostí využíváno a obvykle i vysoce ceněno. Stále více lidí – od běžných občanů, až po vrcholné politiky – si uvědomuje, že taková situace je nepřijatelná. Zároveň ale docházejí k tomu, že cesta z ní ven není vůbec jednoduchá.

Obchod je vnímán jako nejlepší možný nástroj odstranění chudoby zemí Jihu. Pěstitelé takzvaných rozvojových zemí potřebují prodávat své produkty a dostávat takovou odměnu, která jim umožňuje důstojné živobytí a investice do svých komunit. Jenže ve vlastní zemi jim konkurují dotované výrobky rozvinutých zemí a v přístupu vlastních výrobků na trh těchto zemí zamezují dovozní cla. U tropických produktů jako káva, kterou rozvinuté země nepěstují, jsou to zase dovozní cla na zpracované suroviny a nedostatek kapitálu, která brání tomu, aby větší přidaná hodnota zůstávala v pěstitelských zemích. Obchod má být hlavním klíčem. Jenomže, jak ukázal krach jednání ministerské konference Světové obchodní organizace (World Trade Organization) v Cancúnu v roce 2003, bohaté země nejsou ochotny vzdát se svých výhod v mezinárodním obchodu.

Jako jednotlivci se do jednání o podmínkách obchodu můžeme jen těžko zapojit. Nicméně změnu lze podpořit i z druhé strany, vyvoláním poptávky po jiné formě obchodu. Slovy Anwara Fazala, prezidenta Mezinárodní organizace spotřebitelských svazů: „Samotným aktem nákupu dáváme hlas nějakému ekonomickému a sociálnímu modelu.“

Když nakupujeme běžnou kávu, pro komplikovanost procesu, délku řetězce a všeobecný nezáměr neznáme často její původ, a tedy ani podmínky, za jakých byla vypěstována (zda její prodej zajistil rodině pěstitele důstojné živobytí). Každý z nás – zákazníků – se může do řešení situace v takzvaných rozvojových zemích zapojit výběrem některé z alternativ ke konvenčně pěstované a obchodované kávě. Nezávisle ověřené značky odpovědné spotřeby u kávy, které jsou v ČR k dispozici, jsou Fairtrade (zaměřuje se na sociální podmínky, výkupní cenu a v menší míře na environmentální podmínky produkce), biocertifikace (káva z ekologického zemědělství, sociální a ani ekonomickou stránkou se přímo nezabývá) a Utz Kapeh (řeší environmentální i sociální stránku, obojí ale v menší míře než Fairtrade a Bio dříve uvedené). Tyto spotřebitelské alternativy nejsou závislé na těžko dosažitelných rozhodnutích nejrůznějších institucí (na rozdíl od systémových a komplikovaných řešení na politické úrovni nabízejí určitý výsledek v podstatě okamžitě a jsou dostupná téměř komukoli).

Cesty k odstranění chudoby

Z dlouholetých snah nalézt cestu z chudoby v takzvaných rozvojových zemích vyplývá, že každé trvalejší řešení bude vyžadovat součinnost mnoha aktérů zastávajících různé pozice v celosvětovém systému. Nevyhnutelným krokem, o němž se mluví již od 80. let, je vypořádání se s problémem zadlužení – nejlépe tak, že kontroverzně vzniklé dluhy budou takzvaným rozvojovým zemím alespoň částečně prominuty. K prominutí některých dluhů částečně již došlo, ale stále ne v míře, která by něco změnila. Aby **odlehčení dluhové zátěže** bylo účinné, je důležité, aby prominutí dluhů neprovázelo ze strany bohatých zemí snížení částek **rozvojové pomoci**. Také Rozvojové cíle tisíciletí mluví o nutnosti jejich **navýšení**.

Obchod je nejlepší možný nástroj k odstranění chudoby zemí Jihu.

Alternativa ke konvenčnímu obchodu je fair trade.

Jaké produkty fair trade nabízí?

Kromě široké nabídky řemeslných výrobků jsou to především tropické plodiny jako káva a banány, které představují největší podíl v obratu prodaných férových výrobků, dále kakao, čokoládu, čaj, třtinový cukr, koření, rýži, med, džusy, pomeranče i takové speciality jako například žvýkačky nebo sardinky.

Kolik dostane pěstitel

Minimální výkupní cena činila od dubna 2011 u kávy arabika 140 centů + 20 centů činí fairtradový sociální příplatek + 30 centů příplatek za produkci ekologického zemědělství. Ceny se počítají za libru kávy (0,454 kg).

Charakteristiky fair trade:

- kratší řetězec
- vyšší výkupní cena
- sociální prémie komunitám
- zapojení družstev

Fair trade – spravedlivý obchod

Již od 60. let 20. století se v Evropě i Americe jako alternativa ke konvenčnímu obchodu rozvíjí koncept spravedlivého obchodu – fair trade. Fair trade je způsob obchodu s výrobci z takzvaných rozvojových zemí, který usiluje o spravedlivější rozdělení příjmů plynoucích z obchodních vztahů mezi tzv. globálním Severem (ekonomicky vyspělými zeměmi, mezi něž se řadí i Česká republika) a globálním Jihem (především takzvanými rozvojovými zeměmi Asie, Afriky a Latinské Ameriky). Snaží se podpořit malé výrobce a zemědělce z rozvojových zemí tak, aby dostali šanci uživit se vlastní prací, což se jim v konvenčním obchodě bohužel často nedaří. Jinými slovy, jeho snahou je uvést v život **příklad, jak by mohly a v mnoha ohledech měly mezinárodní obchod a obchodní partnerství fungovat**. Není sice v jeho moci překonat nástrahy cel, tarifů, přesto nepochybně pomáhá přibližně 7 milionům lidí do něj zatím zapojených.

Prvopočátky fair trade lze vysledovat po druhé světové válce, a to jak v Evropě, tak v USA. V roce 1946 začala americká organizace Self Help Crafts (dnes Ten Thousand Villages) nakupovat výšivky z Portorika od lidí v těžké situaci. Jen o málo později přišla britská organizace Oxfam na možnost podporovat čínské uprchlíky vykupováním jejich nápaditých zdobných polštářků. Na významu nabyl fair trade v 70. letech, kdy se utvořila jeho tradiční podoba – prodej širokého sortimentu řemeslného a několika druhů potravinového zboží ve specializovaných obchůdkách, na farnostech, na akcích pro veřejnost. Dovoz a distribuci výrobků až donedávna zajišťovaly pouze takové organizace a obchody, jejichž hlavní činností bylo právě férové obchodování (tzv. organizace fair trade a obchůdky fair trade – worldshops).

Krátký řetězec

Základem fair trade je relativně úzký vztah kupujícího a prodávajícího, je založen na důvěře mezi fairtradovou organizací, obchodem a zákazníkem. fair trade tak vlastně vznikl. Dovozy byly vesměs nevládní, církevní nebo jiné organizace, které měly důvěru veřejnosti a které s producenty udržovaly velmi úzký kontakt, jež zprostředkovávaly svým zákazníkům. Obchodní řetězec od pěstitele ke spotřebiteli je tedy u Fair Trade mnohem kratší, odpadá řada prostředníků, kteří mimo jiné okrajovali z ceny produktu, která připadala na pěstitele. Fairtradové organizace zastávají často funkci dovozce i zpracovatele, kávu si praží samy či ji nechávají pražit na zakázku.

Malá změna, velký rozdíl

Spravedlivý obchod se snaží bránit pěstitele před výkyvy cen na burze. Je proto stanovena **minimální výkupní cena kávy**, pod kterou odměna placená pěstitelům neklesá. Je-li burzovní cena vyšší, dostává pěstitel tuto vyšší cenu. Pokud producenti sami mají zaměstnance, musejí jim podle podmínek spravedlivého obchodu vyplácet alespoň minimální mzdu a respektovat jejich základní pracovní práva.

Producenti zapojení do systému Fairtrade International si garantovanou minimální výkupní cenu pochvalují především, když jsou ceny na burze nízké. Nicméně, i když jsou ceny na burze dobré, fairtradová cena ji vždy převyšuje o 20 centů USD. Jedná se o tzv. sociální příplatek (Fairtrade Social Premium), který platí fairtradoví odběratelé. **Sociální příplatek** tvoří důležitou součást systému Fairtrade International, nevyplácí se jednotlivému pěstiteli, ale dostává ji družstvo pěstitelé potom demokraticky rozhodují, do čeho tyto prostředky investují. V roce 2012 tyto prostředky činily přes 80 miliónů Euro.

Do fair trade nemůže být zapojen samotný pěstitel, **pouze pěstitelská družstva**. To je velice důležitý aspekt spravedlivého obchodu. To, co není dostupné samotnému pěstiteli (místo ke skladování, auta pro transport, informace), čehož většinou využívají překupníci, může získat více pěstitelů vzájemnou podporou a spoluprací. Sociální příplatek je v tomto úsilí podporuje.

Trh s kávou arabica 1989–2008: Srovnání Fairtrade a cen newyorské burzy

SROVNÁNÍ CEN KÁVY DRUHU ARABICA

FAIRTRADOVÁ CENA VS. CENA NA NEWYORSKÉ BURZE (1989 - 2012)

ŘÍJEN 1989 ---- ZÁŘÍ 1992 -- SRPEN 1994 -- KVĚTEN 1997 -- PROSINEC 1999 -- LISTOPAD 2002 -- ZÁŘÍ 2005 ----- ÚNOR 2012

GARANTOVANÁ MINIMÁLNÍ VÝKUPNÍ CENA (FAIRTRADE MINIMUM PRICE) SE V DUBNU 2011 ZVEDLA ZE 125 CENTŮ NA 140 CENTŮ ZA LIBRU KÁVY. FAIRTRADOVÁ CENA = CENA NA BURZE NEBO ALESPŮN MINIMÁLNÍ CENA (140 CENTŮ) + 20 CENTŮ SOCIÁLNÍHO PŘÍPLATKU (FAIRTRADE PREMIUM)

ZDROJ: FAIRTRADE FOUNDATION, PŘEKLAD: NAZEMI

Světlá linka: minimální výkupní férová cena 121 centů za libru kávy (minimální cena 121 centů + 5 centů sociální příplatek). Od roku 2007 je minimální výkupní cena 125 centů za libru + 10 centů sociální příplatek. Je-li cena kávy na burze vyšší než 125 (respektive 121) centů za libru kávy, odpovídá cena ve Fair Trade součtu ceny na burze a sociálního příplatku. Tmavá linka: cena kávy na newyorské burze. (Zdroj: Fair Trade Foundation)

Družstvo Kagera na severozápadním okraji Tanzanie⁴⁶ (část 1.)

Svaz družstev byl založen ve třicátých letech a v současnosti má přibližně 90 000 členů. Členy KCU jsou malí pěstitelé kávy, kteří jsou sdruženi ve 124 vesnických družstvech. „Malý“ pěstitel znamená v Kageře majitel přibližně půl hektaru půdy, která musí zajistit obživu v průměru pro šestičlennou rodinu. Prodej kávy musí farmář opatřit dostatečné množství peněz na zaplacení školních poplatků, oblečení, lékařskou péči a ostatní výdaje. Od roku 1988 prodává KCU stále větší část kávy svých členů v rámci systému Fair Trade.

Družstvo Kagera (část 2.)

Během let převýšil celkový dodatečný příjem farmářů z KCU získaný z fair trade 7 milionů dolarů. Bylo tedy nutné zamyslet se nad využitím těchto příjmů tak, aby se dlouhodobě zlepšily životní podmínky farmářů. Tyto úvahy se postupně začaly zaměřovat na „Tanicu“, jedinou továrnu v regionu Kagera. Tato malá továrna na výrobu instantní kávy byla založena v roce 1960 tanzanským polovládním podnikem na prodej kávy, ale pod jeho vedením příliš neprosperovala.

Když se vláda rozhodla továrnu Tanica privatizovat, farmáři z KCU se usnesli, že použijí část peněz získaných z Fair Trade na nákup akcií továrny. Akcie byly přikupovány postupně podle finančních možností KCU. V roce 2004, po 14 letech, bylo konečně dosaženo cíle vlastnit v továrně nadpoloviční podíl. KCU tak konečně mohlo uskutečnit svůj ambiciózní plán na zvýšení prodeje instantní kávy *Tanica* jejím rozšířením po celé Tanzanii. Farmáři mohou být na toto rozhodnutí právem hrdí, protože vlastnictví Tanicy snížilo finanční závislost na příjmech z exportu, a posílilo tak pozici KCU.

O použití sociální prémie rozhodují členové družstva, podmínkou je, že se musí jednat o projekt, z něhož budou mít užitek všichni. Často jsou peníze investovány do zvýšení technologické kapacity, například stroje na odšlupkování, do škol, zásobování vodou, zdravotnických zařízení apod. Pokud si družstvo pořídí vybavení, které jim pomáhá při dalším zpracování kávy, **může získat větší část přidané hodnoty**. Ve svém důsledku to znamená, že dostanou větší část z peněz, které někde na druhém konci výrobního a obchodního řetězce platí spotřebitel.

O použití sociálního příplatku rozhodují členové družstva, podmínkou je, že se musí jednat o projekt, z něhož budou mít užitek všichni. Často jsou peníze investovány do zvýšení technologické kapacity, například stroje na odšlupkování, do škol, zásobování vodou, zdravotnických zařízení apod. Pokud si družstvo pořídí vybavení, které jim pomáhá při dalším zpracování kávy, **může získat větší část přidané hodnoty**. Ve svém důsledku to znamená, že dostanou větší část z peněz, které někde na druhém konci výrobního a obchodního řetězce platí spotřebitel.

Fairtradová družstva se snaží zkvalitňovat produkci svých členů. Podmínky fair trade zahrnují i udržitelné, **tedy ekologicky šetrné zemědělské postupy** pěstování a zpracování kávy při zachování úrodnosti půdy a čistých vodních zdrojů. Zaměřují se především na minimální a bezpečné používání agrochemie, zpracování odpadu, zákaz používání geneticky modifikovaných organismů. Tato pravidla nejsou tak přísná jako podmínky organické produkce (bioprodukce). Většina férových družstev se snaží přejít na organické pěstování, které je sice nákladnější, avšak zaručuje vyšší minimální výkupní cenu. V roce 2006 bylo 70 % férových produktů bio.⁴⁷ Také proto je důležité vzdělávání členů v rámci družstva, protože pro běžného pěstitele není lehké získat informace o metodách v zemědělství, jak jsme mohli vidět na příkladu Alejandra z Peru (viz dříve). Družstva proto možná ještě častěji než do technologií investují do vzdělávání: svých dětí i dalšího **vzdělávání** členů družstva.

Družstvo Kagera (část 3.)

Část příjmu z Fair Trade použili farmáři také na vytvoření a provozování škol pro děti z vesnic, kde se férová káva pěstuje. Najali více učitelů a žáci dostávají ve škole vydatné obědy. Další projekt se zaměřuje na produkci kávy z ekologického zemědělství. KCU nabízí vyšší platby zemědělcům, kteří se rozhodnou přejít na ekologický způsob pěstování. Díky těmto podporám tvořila káva z ekologického zemědělství v roce 2004 sedm procent z celkového množství kávy, které družstvo exportovalo.

Přínos Fair Trade:

- ekologicky šetrná produkce
- demokratický rozvoj komunit
- investice do vzdělání

Fair trade se tedy snaží řešit běžnou bolest malých pěstitelů kávy – omezený přístup ke vzdělání dětí pro nedostatek finančních prostředků, který navíc může vést ke zneužívání dětské práce. Pravidla spravedlivého obchodu dětskou prací, která ohrožuje zdraví a rozvoj dětí, vylučují. Dobrá výkupní cena a sociální příplatek pak pomáhají tento zákaz uvést v realitu. Protože se férové obchodování vztahuje výhradně na družstva, přispívá k **rozvoji komunity**. O sociálním příplatku si musí družstvo rozhodnout společně, aby dalších výhod užívali všichni členové.

Družstvo Kagera (část 4.)

Ve snaze posílit zapojení pěstitelů do jednotlivých družstev navrhlo nové vedení v roce 2004 valnému shromáždění KCU (každoročnímu shromáždění, kde zástupci všech 124 družstev schvalují rozpočet a rozhodují o způsobu použití výdělků z Fair Trade) přidělit každému družstvu zhruba 2000 dolarů, které byly vydělány díky Fair Trade. Toto rozhodnutí bylo valným shromážděním odsouhlaseno. Valné shromáždění také rozhodlo, že peníze budou přiděleny vždy až poté, co družstvo rozhodne, jakým způsobem s nimi naloží.

Pěstitelé se tedy pustili do vášnivých diskuzí nad otázkou, co udělat s dvěma tisíci dolary. Bylo by lepší zrekonstruovat most, který poničily monzunové deště, zřídít družstevní obchod, aby už vesničané nemuseli chodit hodinu pěšky do vedlejší vesnice pro cukr a mýdlo, nebo by se peníze raději měly použít na opravu místní školy? Většina družstev se nakonec rozhodla pro vzdělání. Za přidělené peníze byly nakoupeny učebnice, nové tabule a také opravena nebo zvětšena školní budova.

Kdo to hlídá spravedlivý obchod?

Standardy fair trade se tedy řídí třemi základními pilíři – sociálním, ekonomickým a environmentálním rozvojem komunit. S rozšiřováním fair trade už pouhá důvěra mezi články férového řetězce nestačí a spotřebitele logicky ptá po záruce férového původu zboží. Vznikla proto certifikace produktů, která má spotřebiteli nahradit, co se ve velkém obchodování ztrácí: jistý původ výrobku a s ním i jisté okolnosti, za nichž byl produkt vyroben. První certifikace byla zavedena v Nizozemí pod známkou Max Havelaar, prvním certifikovaným produktem se stala právě káva. Postupně byly zakládány další národní iniciativy, jednou ze známějších férových značek je americká TransFair. V roce 1997 byla založena celosvětová asociace pro jednotné značení fairtradových výrobků Fairtrade International (původně Fairtrade Labelling Organisations International). Fairtrade International má nyní na starost stanovování mezinárodních standardů pro Fairtrade, certifikaci výroby a dohled nad značením výrobků modrozelenou certifikační známkou Fairtrade. Naplňování těchto standardů ověřuje nezávislá certifikační agentura FLO-Cert.

Škála výrobků, pro něž jsou vytvořeny příslušné standardy a které v případě souladu s těmito standardy mohou nést certifikační označení Fairtrade, se postupně rozšiřuje – z původně jediného produktu (kávy) na současných osmnáct, které jsou dále doplňovány o další. U některých produktů, především řemeslných výrobků, je pro jejich různorodost velice těžké stanovit jednotná kritéria. Pro posouzení „férovosti“ výrobků, které nenesou známku Fairtrade, je směrodatná identita dovozce či prodejce a jeho členství v mezinárodní asociaci WFTO (World Fair Trade Organisation, www.wfto.com). Mezi fairtradové organizace, které jsou členy WFTO a s jejichž výrobky se můžeme v ČR setkat, patří El-Puente a GEPA z Německa, EZA a Eine Welt Handel z Rakouska nebo italské LiberoMondo. Známkou WFTO pro fairtradové organizace byla oficiálně představena v lednu 2004. Získat ji mohou členové WFTO, kteří splňují požadavky standardů WFTO a projdou monitorovacím systémem. Poté jsou registrováni jako fairtradové organizace. WFTO pracuje společně s Fairtrade International na možnostech jak vytvořit značení pro rozmanité řemeslné výrobky, které by bylo umístěno přímo na výrobku, a zajistilo tak snadnou orientaci.

Férovost zboží zaručuje známka Fairtrade nebo identita dovozce či prodejce a jeho členství v asociaci férových organizací WFTO.

Celosvětově stoupl prodej zboží s ochrannou známkou Fairtrade jen za rok 2006 o 42 % procent.

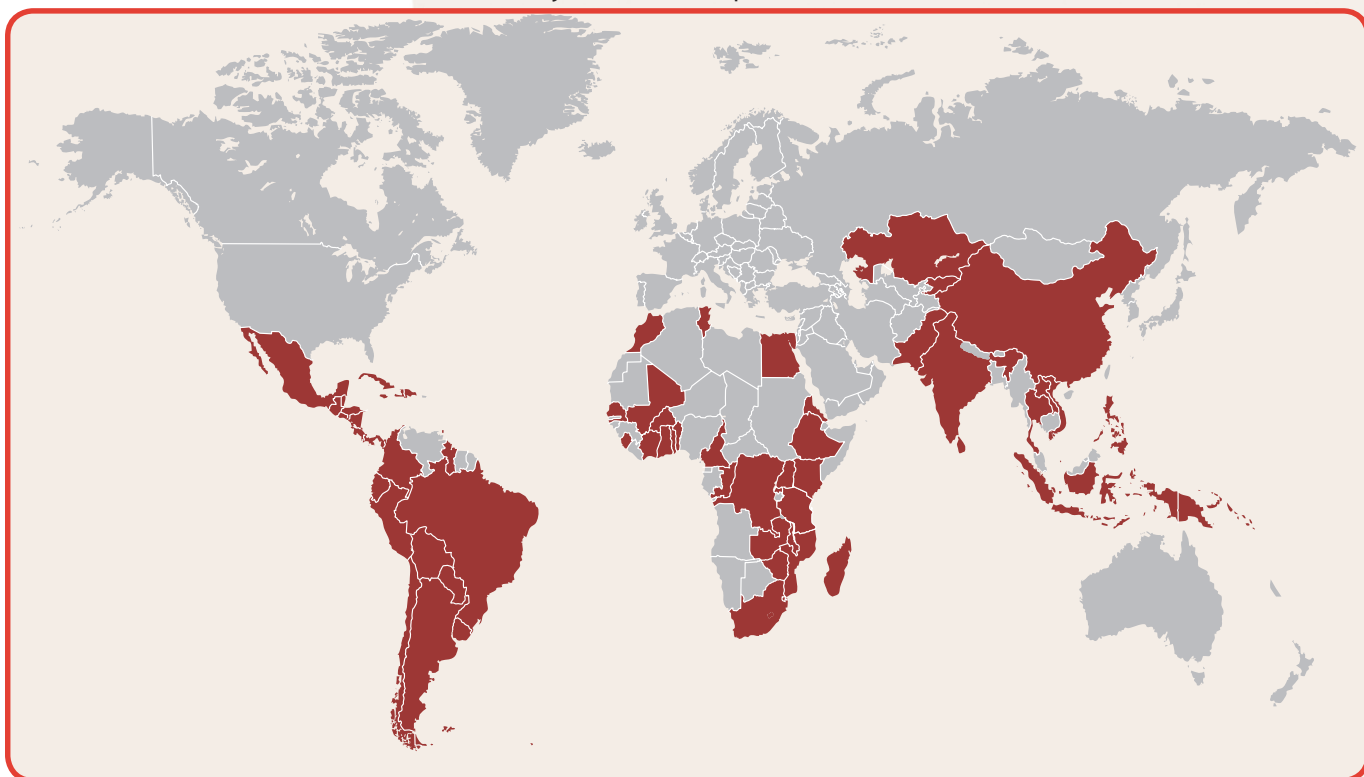
Za rok 2011 se zvýšil prodej férových produktů: kakao o 14 %, káva o 12 %, čaj o 8 % a banány o 9 %. v porovnání s rokem 2010. Nárůst poptávky byl velmi viditelný v letech 2005–2010 (např. roční nárůst prodeje FT kaka byl 93% v roce 2007), a stále pokračuje.⁵³

Má spravedlivý obchod šanci?

Jak již bylo řečeno, i fair trade se musí vyrovnávat s nespravedlivým systémem cel a dotací, který mohou napravit pouze dohody na politické úrovni. V daném rámci však usiluje o spravedlivější uspořádání obchodních vztahů. Z celkového objemu světového obchodu se jedná o pouhá promile, ale z hlediska konkrétních výrobců, zaměstnanců a spotřebitelů se jedná o významné číslo. Počet pěstitelských organizací certifikovaných v rámci systému Fairtrade International zahrnoval v roce 2012 celkem 1149 producentů organizací ze 70 zemí.⁵⁰ To znamená lepší životní podmínky pro zhruba 7 milionů pěstitelů, výrobců a jejich rodin, přičemž nepočítáme necertifikovaná fairtradová družstva obchodující s organizacemi WFTO. Produkty s Fairtrade certifikací lze koupit ve 125⁵¹ zemích. A každoročně lze registrovat pozitivní růst. Za rok 2012 se prodalo zboží se známkou Fairtrade za 4,8 miliard eur. Stoupající poptávka po férových produktech znamená naději na zlepšení pozice dalších pěstitelů, protože možnost jejich zapojení na poptávce závisí.⁵²

Družstva pěstitelů s Fairtrade certifikací podle zemí

Zdroj: FLO Annual Report 2012

Fair Trade v České republice

Myšlenka spravedlivého obchodu s výrobci ze zemí Asie, Afriky a Latinské Ameriky je v českém prostředí poměrně nová. Ačkoliv první Obchůdek Jednoho světa byl v Praze na Korunní ulici otevřen již v roce 1994, do širšího povědomí české veřejnosti se pojem fair trade dostává teprve v roce 2004. Produkty se dají koupit ve specializovaných fairtradových obchodech, prodejních se zdravou výživou (bioprodejnách), ale od roku 2010 také ve většině supermarketů.⁵⁴ V Česku působí kolem 7 fairtradových organizací věnujících se osvětě a obchodu s férovými výrobky. V roce 2009 se Asociace pro fair trade stala marketingovým zástupcem Fairtrade International a kontroluje užívání známky Fairtrade v ČR. Objevila se také první certifikovaná pražírna kávy a objevují se i první přímé dovozy. Zatím však pouze v omezeném rozsahu, neboť to závisí do značné míry na velikosti trhu s férovými výrobky a na míře informovanosti o fair trade. Maloobchodní obrat fairtradových produktů se v roce 2012 oproti roku 2011 zvýšil o 23 % a činil 113 milionů korun.^{54b} V roce 2011 u nás začala fungovat mezinárodní iniciativa označování míst, kde je podporován fair trade – Fairtradová města (www.fairtradovamesta.cz). Současný trend naznačuje narůstající počet prodejních míst, zvyšující se zájem médií a stoupající povědomí české veřejnosti o problému špatných pracovních podmínek v tzv. rozvojových zemích, nerovnoměrné pozici malých zemědělců a řemeslníků a o fair trade jako jednom z řešení.

Největší podíly Fairtrade zboží

V některých segmentech a některých zemích již Fair Trade dosáhl značných úspěchů: 47 % všech banánů, 28 % květin a 9 % cukru prodaného ve Švýcarsku je označeno ochrannou známkou FAIRTRADE. Ve Spojeném království, které představuje trh osmkrát větší, než je populace Švýcarska, dosahují výrobky s logem FAIRTRADE 5% podílu na trhu s čajem, 5,5% v prodeji banánů a 20% podíl v mleté kávě. Potenciál Fair Trade přitom zatím zdaleka není vyčerpán.

V České republice existuje více než 400 prodejních míst a několik velkoobchodních dodavatelů.

Za co platí zákazník

Na otázku, zda je Fair Trade dražší, nelze odpovědět jednoduchým ano, nebo ne – záleží na typu výrobku a také na tom, co vlastně považujeme za „klasický“ výrobek. U většiny řemeslných férových výrobků ceny rozhodně nepřevyšují to, co za podobné věci zaplatíme v některém z „ethnoshopů“ nebo dárkových obchodů – často je cena naopak nižší. Důvodem je vynechání zbytečných prostředků, kteří si při konvenčním obchodování účtují marže v řádu až stovek procent.

U potravin se cena na první pohled může zdát vyšší – čokoláda za padesátikorunu nebo čtvrtkilová prvotřídní káva za devadesát nejsou ceny v našich zeměpisných šířkách běžné. Když však porovnáme cenu u podobně kvalitních – byť „neférových“ – výrobků na trhu, zjistíme, že jsou prakticky totožné.

Proč se férové výrobky zdají být oproti konvenčním dražší?

- Výrobci se platí férová cena.
- Fair Trade sází na kvalitu.
- fairtradové organizace jsou oproti nadnárodním gigantům, jako je Nestlé nebo Kraft Foods, mnohem menší. Obchodní, transportní, zpracovatelské operace, které provádějí, jsou rovněž mnohem menší. Fairtradové organizace tak nemohou sázet na takové úspory z rozsahu jako například výše uvedené firmy (čím větší je objem zboží, který přepravují, tím nižší je cena přepravy na jednotku, čím více kávy firma zpracuje, tím levnější je zpracování na jednotku kávy apod.).
- Objemy zboží jsou v porovnání s konvenčním obchodem stále nízké a obchodníci tedy nemohou těžit z takových výnosů z rozsahu jako velké nadnárodní firmy.

Někdy se setkáváme s komentáři jako „... ale to si přece běžný člověk nemůže dovolit!“ Je určitě důležité si uvědomit, že výrobky, jako je káva, čaj nebo banány – ať už ty férové, nebo neférové – nejsou základní potraviny, na nichž záleží naše holé přežití, ale ve své podstatě velmi luxusní produkty, které se k nám dovážejí z druhého konce světa. Je tedy spíš na podiv, že v běžném obchodě stojí tak málo, a je na místě se ptát, jak je to možné. Cena férových výrobků odráží mnohem lépe skutečné výrobní náklady než cena levných výrobků na trhu, které jsou běžně dotovány zničeným životním prostředím, nadměrnou pracovní dobou zaměstnanců v takzvaných rozvojových zemích, dětskou prací a někdy i naším zdravím.

Utz Kapeh je podobný systém jako Fair Trade, ale s mírnějšími pravidly. Vznikl z iniciativy maloobchodního řetězce Ahold.

Alternativou ke konvenční kávě je také biokáva.

Alternativ k běžné kávě je vícero, v České republice se můžeme setkat se známkou Utz Kapeh či Bio.

Utz Kapeh

Je podobný jako Fair Trade, ale s mírnějšími kritérii. Hlavní rozdíl oproti Fair Trade tkví v tom, že cílem Utz Kapeh není rozvoj a posílení pozice pěstitelů, ale „jen“ zabezpečit producentům kávy slušné živobytí a zmírnit negativní dopady pěstování kávy na životní prostředí. Tato certifikační známka vznikla z iniciativy holandského maloobchodního řetězce Ahold (u nás obchody Albert), ale kávu s označením Utz Kapeh uvedli zpracovatelé a maloobchodníci v různých zemích.

Jejím principem je dodržování sociálních a environmentálních kritérií uvedených v kodexu chování Utz Kapeh. Pěstitele, kteří jsou certifikováni a kontrolováni, že kodex chování udržují, pak mají údajně lepší pozici pro vyjednávání s kupcem své kávy o ceně. Více informací najdete na <http://consumer.utzcertified.org>.

Biokáva: certifikace organického původu

Jednou z možností, která se na trhu již poměrně hojně nabízí, je biokáva. Podobně jako třeba u biobrambor certifikace „bio“ zaručuje, že při pěstování ani zpracování nebyly použité jedovaté chemické látky – konzervanty, chemická hnojiva ani pesticidy – a že rostliny nejsou geneticky manipulovány.

Biokáva je tedy v mnohém kvalitnější – pěstuje se v přirozených podmínkách ve stínu, čímž se snižuje náročnost rostlin a náchylnost k zasažení škůdci – a neobsahuje zbytky pesticidů. Taktéž pro pěstitele je její produkce výhodnější, neboť za prvé, pěstováním biokávy nenichá své zdraví ani životní prostředí, za druhé za ni dostávají více zapláceno – ceny biokávy jsou v porovnání s konvenčně pěstovanou vyšší a stabilnější. Ze strany drobných pěstitelů je však někdy překážkou náročná certifikace, která kromě velkého množství administrativy a poměrně vysokých certifikačních poplatků vyžaduje i dvou- až tříleté přechodné období, kdy pěstitel musí pěstovat kávu jako bio, ale nemá zatím možnost ji jako bio prodávat.

Káva – černé zlato

Káva je pro rozvojové země v současnosti ekonomicky velmi důležitá. Je jednou z komodit, která přináší do méně rozvinutých zemí nejvíce kapitálu – více než jiné základní komodity jako čaj, cukr, kakao, banány, pomeranče, bavlna a tabák. Také se zdá, že u příjmů z kávy dochází k větší redistribuci, a tak peníze plynou k většímu počtu lidí. I když nejakutnější krize odezněla v průběhu roku 2005, nad trhem s kávou ovšem neustále visí hrozba jejího opakování.

Řešení ovšem neleží zcela v rukou spotřebitelů, ale na celém kávovém sektoru. Určitá opatření, která by zajistila pěstitelům kávy slušné ceny a omezila rizika krize, je potřeba přijmout i na mezivládní úrovni. Nicméně spotřebitel může svou volbou přispět k tomu, aby konkrétní pěstitelé dostali za svou kávu slušné zapláceno a aby pěstování kávy nemělo výrazně negativní dopad na místní životní prostředí.

Svou odpovědnou spotřebitelskou volbou a tím, jak na trhu roste podíl značek odpovědné spotřeby, člověk také dává signál velkým zpracovatelům kávy, že mu není lhostejné, za jakých podmínek jeho káva vzniká.

Chudoba – společný problém

Podklady k Aktivitám 1 a 2

Co je chudoba

Chudoba patří nesporně mezi nejzávažnější globální problémy lidstva. Kolikrát jsme slyšeli někoho si stěžovat na nedostatek financí nebo na životní situaci? Kolikrát jsme si takto stěžovali sami? S hmotným nedostatkem jsme se ale určitě alespoň zprostředkovaně sami setkali. V každé zemi najdeme lidi, o nichž by také ostatní řekli, že jsou chudí. Chudí ve vztahu ke zbytku společnosti, v níž žijí. To je tzv. **relativní chudoba**, která se definuje jako deprivace jedince ve vztahu k ostatním ve společnosti – neschopnost účastnit se společenského dění a žít na úrovni, která je v dané společnosti běžná – jde tedy o chudobu nahlíženou ve srovnání se společenským standardem v dané zemi. Proto si také každá země stanovuje vlastní hranici chudoby.

Takový Čech, který si nemůže dovolit jet na dovolenou, nemá auto, otáčí každou korunu, kterou musí utratit, však může být boháčem v očích člověka, který pro hmotný nedostatek nemůže posílat děti do školy, nemůže jim zajistit lékařské ošetření a často ani obživu. Zde se definice chudoby přiostrňuje: chudoba je stavem, **kteřý jedinci nezajišťuje základní podmínky pro důstojný život a uspokojení nejzákladnějších lidských potřeb**. Kromě značné hmotné nouze a nedostatku potravin nemají takto chudí lidé přístup k nezavadné pitné vodě, k základní zdravotní či sociální péči, vzdělání, ošacení, odpovídajícímu bydlení. Většinou také obývají státy, které nemají záchrannou sociální síť. V tomto stavu jsou životní podmínky člověka v rozporu se základními lidskými právy. Od relativní chudoby tedy můžeme odlišit **absolutní chudobu jako stav, kdy výše příjmů člověka nedostačuje ani k tomu, aby uspokojil své základní potřeby – týká se tedy lidí žijících pod hranicí chudoby, v bezprostředním ohrožení života**. (Někdy se také hovoří o mírné chudobě, která znamená, že základní životní potřeby člověka uspokojeny jsou, ale v nedostatečné míře.)

Relativní chudoba je chudoba nahlížená ve srovnání se společenským standardem v dané zemi.

Absolutní chudoba je stavem, kdy výše příjmů člověka nedostačuje ani k tomu, aby uspokojil své základní potřeby – týká se tedy lidí žijících pod hranicí chudoby, v bezprostředním ohrožení života.

- 1,2 miliardy lidí žije pod hranicí extrémní chudoby. Nejvíce zasaženy jsou děti a ženy. 30 tisíc dětí zemře denně v důsledku extrémní chudoby.
- 100 milionů dětí je upřeno základní lidské právo – právo na vzdělání.
- Ženy v takzvaných rozvojových zemích vydělávají průměrně dvakrát méně než muži.
- 1600 matek denně zemře v důsledku porodních komplikací, 300 milionů žen trpí dlouhodobými zdravotními následky po porodu.
- Více než 1 miliarda lidí nemá přístup ke zdroji pitné vody.
- 3 miliony lidí ročně zemrou na AIDS, skoro 5 milionů se každoročně nakazí virem HIV.
- Kvůli vysoké ochraně trhů hospodářsky rozvinutých zemí přicházejí takzvané rozvojové země o 100 miliard dolarů ročně – asi dvakrát tolik, co dostanou v rámci rozvojové pomoci.

*Zdroj: Rozvojové cíle tisíciletí – Manuál globálního rozvojového vzdělávání. Kampaň Česko proti chudobě 2006.
http://www.ceskoprotichudobe.cz/soubor.php?s=brozura_cpch_2007.pdf*

Příčiny a důsledky chudoby

Narodí-li se dítě do chudé rodiny, nebude pro nedostatek peněz moci chodit do školy, a neumře-li na nějakou v rozvinutých zemích běžně léčitelnou chorobu, je velice pravděpodobné, že i jeho vnuci budou opět pocházet z chudé rodiny.

Ne nadarmo se říká, že chudoba je začarovaný kruh. Vyjmenováváme-li její příčiny, často narážíme na fakt, že jsou současně i jejím důsledkem a prohlubují ji. Vysvětlení chudoby jednotlivých zemí se může lišit (ozbrojený konflikt, vládní selhání, přírodní podmínky), shodné jsou příčino-důsledky, které země a jejich obyvatele v chudobě udržují, např. nedostatek vzdělání, nemoci, nedostatek inovací (pro nedostatek financí). Nouze může být příčinou ozbrojených konfliktů nouzi znovu prohlubujících. Podobně je tomu s migrací. Špatné životní podmínky vyhánějí lidi z domovů a ženou je za vidinou lepšího života do bohatších a rozvinutějších zemí. Většina mužů v produktivním věku opouští venkov, zůstávají ženy a staří a jejich schopnost obživy se zmenšuje. Např. na mexickém venkově není rodiny, která by neměla někoho na práci ve Spojených státech. Migrace tím pádem dnes představuje nemalý problém v mnoha vyspělých zemích. Řešení globální chudoby je tedy v zájmu rozvinutých zemí, i kdybychom vzali v potaz jen čistě pragmatické hledisko: kvůli jejich vlastní bezpečnosti. Je pro to však i více důvodů. Ačkoli je situace každé z chudých či takzvaných rozvojových zemí jiná, je legitimní ptát se po prapříčině toho, proč se země tzv. globálního Jihu do onoho příslovečného kruhu chudoby dostaly. Jako při každém hledání příčin nelze ani při tomto pátrání nepohlédnout zpět, do minulosti.

V té dávné můžeme vidět koloniální historii. Hospodářství nově objevených území bylo vedeno s cílem přeměnit kolonie na dodavatele surovin (z plantáží a dolů) a pracovní síly pro potřeby staré Evropy. Nejvýhodnější pro koloniální mocnosti bylo orientovat hospodářství každé oblasti pouze na pár surovin na export, pro potřeby evropského, nikoliv místního trhu. Nejenže koloniální mocnosti téměř vyhubily či na okraj společnosti odsunuly původní obyvatele, ale ani poté s výjimkou anglických kolonií nedovolily, aby se nová území osídlená následníky dobytých rozvíjela podle vlastních potřeb, byť podle pravidel technologického pokroku starého kontinentu.

Do novější historie nerovného boje některých zemí s chudobou se zapsala nemoudrá politika mezinárodních institucí, která ve snaze o rozvoj chudých zemí přivedla tyto země do hlubokého zadlužení.

Začarovaný kruh chudoby: řada uváděných příčin chudoby jsou současně jejími projevy, které ji dále prohlubují.

Příčiny chudoby

- První skupinu představují historické faktory jako kolonialismus, otrokářství, rasová segregace apod.
- Druhou pak politické: ozbrojené konflikty, závislost na rozhodování cizích vlád, nadnárodních korporací či mezinárodních institucí (Světové obchodní organizace, Mezinárodního měnového fondu, Světové banky), zkrátka „neokolonialismus“, vysoce korupční vnitropolitické prostředí, autoritářské a diktátorské režimy, nevymahatelnost práva včetně lidskoprávních norem.
- Z ekonomických příčin stojí za pozornost zejména vysoká zadluženost takzvaných rozvojových zemí, nízké a kolísající ceny přírodních zdrojů, surovin a zemědělských produktů na světových trzích, exportní portfolio složené pouze z několika málo komodit, vysoká nezaměstnanost a nedostačující dopravní a technická infrastruktura.
- Demografickými faktory jsou pak: vysoká hustota obyvatelstva (Rwanda, Indie, Čína, Indonésie, delty Nilu, Nigeru a jiných řek), absence záchranné sociální sítě, kulturní a náboženské tradice, nízké vzdělání atd. Environmentální příčiny zastupuje např. opět vysoká hustota obyvatelstva, odlesňování, následná eroze půdy, dezertifikace, znečištění vody, půdy a ovzduší.
- Za zmínku stojí také nedostatečná zdravotní péče a nerovné postavení žen – tím je de facto polovina populace bráněna ve vytváření bohatství společnosti. Z uvedeného vyplývá, že vývoj procesu snižování počtu extrémně chudých do velké míry závisí na ekonomickém růstu takzvaných rozvojových zemí. Ten však sám o sobě není zárukou zvýšení kvality života, což dokládá nejméně stát Latinské Ameriky. Nedílnou součástí nápravy poměrů je spravedlivé rozdělení příjmů, ale též redukce populační exploze. Pokud se chudobu nepodaří vymýtit, bude mít i nadále značně destabilizující dopad na celosvětovou politickou situaci.

Zdroj: Rozvojové cíle tisíciletí – Manuál globálního rozvojového vzdělávání. Kampaň Česko proti chudobě 2006. http://www.ceskoprotichudobe.cz/soubor.php?s=brozura_cpch_2007.pdf

Čísla chudoby

Světová banka určila jako hranici extrémní chudoby (tedy stav, kdy člověk kolísá na hranici přežití) sumu 1 dolar na den. Podle odhadů žije v současné době pod touto hranicí 1,2 miliardy lidí na Zemi. Zhruba 2,7 miliardy lidí pak žije za méně než 2 dolary na den. Nejvíce chudých žije v subsaharské Africe a jižní a jihovýchodní Asii.

Můžeme však chudobu takto celosvětově poměřovat? Vždyť částka 1 dolar má samozřejmě v různých krajích různou hodnotu, takže v takzvané rozvojové zemi představuje celkem slušný obnos! Je pravda, že s jedním dolarem toho pořídím více v Tanzanii než v České republice, když mi však v České republice nevystačí, zdejší sociální systém mne nenechá zemřít hladu, což ovšem neplatí pro Tanzanii. Důsledky chudoby jednotlivce silně ovlivňuje chudoba či bohatství celé země. Míra chudoby obyvatel je však jedním z hlavních ukazatelů úspěšnosti zemí.

Mezinárodní instituce (Světová banka či OSN) vyvinuly řadu indexů, které mají vyjádřit míru úspěšnosti zemí, často nazývanou jako míru rozvoje. Diskuze se však již dlouho točí kolem tématu, jaká jsou kritéria tohoto rozvoje: jde jen o ekonomickou úroveň?

Chudoba v ČR

Hranice absolutní chudoby v ČR odpovídá životnímu minimu. V současné době činí životní minimum domácnosti jednotlivé osoby 3126 Kč měsíčně, což je v paritě kupní síly 6,9 dolarů denně (parita kupní síly 1 dolaru je 15,12 Kč).⁵⁵

Produkt země

HDP neznamena bohatství. Řekneme-li, že je země bohatá, máme tím na mysli vysoké HDP (např. v médiích pojmy bohatství a hrubý domácí produkt často používají jako synonyma). Je to však nepřesné. HDP je toková veličina a vyjadřuje, zjednodušeně řečeno, jaká byla hodnota produkce daného státu v tom kterém roce. Kdežto bohatství je stavová veličina a vyjadřuje hodnotu majetku země. Mladý člověk s příjmem 30 tis. Kč měsíčně bydlící v nájemním bytě je tak méně bohatý než starší paní s důchodem 8 tisíc korun vlastníci dům za 2 miliony.

HDP – hrubý domácí produkt (GDP)

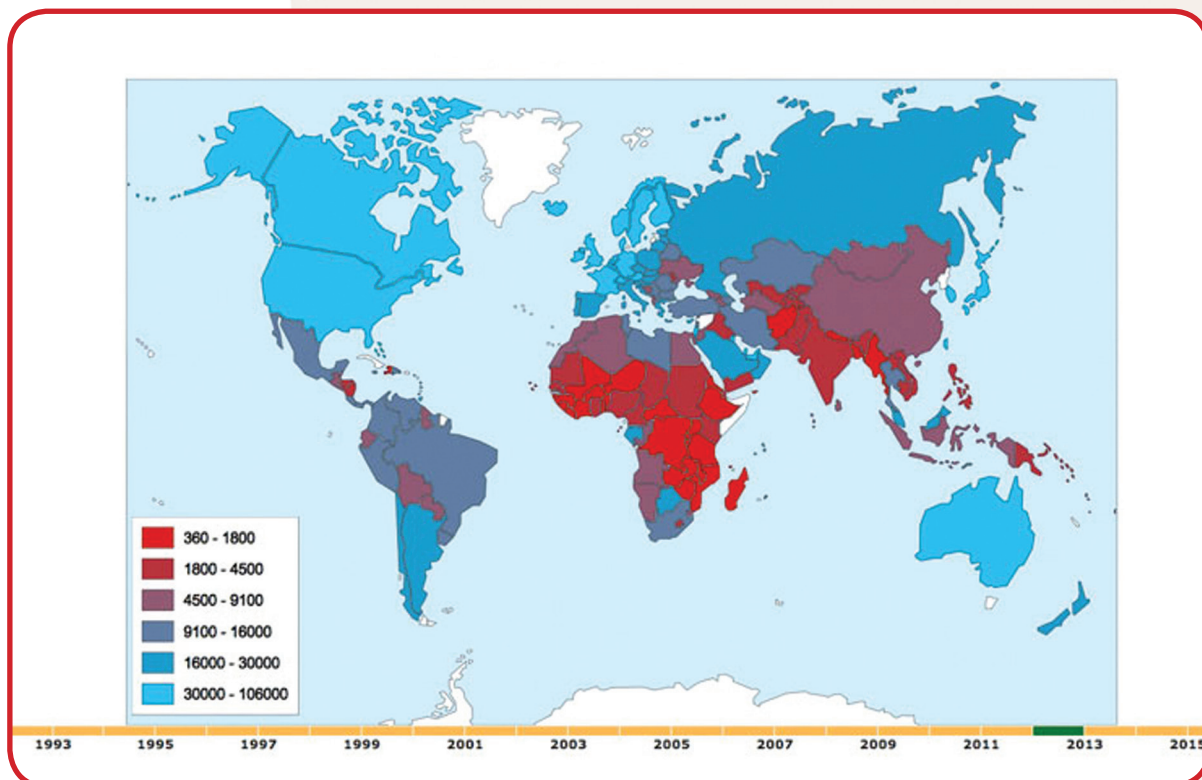
je hodnotou všech produktů a služeb vyprodukovaných **na území jedné země** na osobu za rok. Počítá se např. jako součet všech příjmů (mzdy, zisky, nájem, úroky) dělený počtem obyvatel.

Někdy se zmiňuje HNP – hrubý národní produkt (GNP)

HNP vyjadřuje hodnotu všech produktů a služeb vyprodukovaných výrobními faktory ve vlastnictví **rezidenty země**. Např. mzdy mexických pracovníků v USA se započítávají do HNP Mexika, ale do HDP Spojených států amerických.

A navíc: 10 dolarů nemá např. v České republice a v Brazílii tutéž hodnotu. Proto byl zaveden koeficient parity kupní síly, kterým se přepočítává HDP a HNP podle různých cenových hladin různých států.

Mapa – Hrubý domácí produkt na obyvatele v parite kupní síly (2012, v USD)

Zdroj: World Economic Outlook, duben 2012

Každý z následujících indexů vyjadřuje jiný aspekt. Pro základní porovnání mezi zeměmi se nejčastěji používá HDP na osobu.

Tabulka 1: Vybrané ekonomické indikátory a index lidského rozvoje

	HNP na osobu (v USD)	HDP na osobu (v USD)	HDP na osobu v paritě kupní síly (v USD)	HDI	Pořadí v HDI
Velká Británie	38 800	37 840	35 650	0,863	28.
Česká republika	20 400	18 620	26 200	0,865	27.
Brazílie	12 600	10 720	11 640	0,718	85.
Kostarika	8 700	7 640	12 150	0,744	69.
Kuba	5 200	5 460 (odhady CIA)	9 900 (odhady CIA)	0,776	51.
Tanzanie	530	540	1 500	0,466	152.

* Odhady CIA World Factbook. Pozn. Země jsou vybrány podle rolí ve hře Rodiny a ve vztahu k ČR. Je třeba si uvědomit, že všechny vyjma Tanzanie patří do první poloviny nejbohatších zemí světa. Při jiném výběru by rozdíly byly ještě větší. Zdroje: Světová banka a UNDP, CIA World Factbook, World Development Indicators

V Tabulce 1 si lze povšimnout, že HDP České republiky přepočítané podle parity kupní síly je vyšší než prosté HDP, zatímco u Velké Británie se snižuje. Takže původní rozdíl v produktu těchto zemí 23 000 USD se s paritou kupní síly sníží na 11 000 USD.

Parita kupní síly (Purchasing power parity, PPP)

Vyjadřuje srovnání, kolik toho lze koupit na trhu různých zemí za stejnou sumu.

Nebo za kolik jednotek stejné měny lze koupit určité směrodatné produkty, většinou se počítají běžné produkty denní spotřeby.

Žádné z těchto čísel však neměří kvalitu života, ale pouze ekonomickou úroveň země, vyjádřenou v přepočtu na průměrného obyvatele. Nevyjadřují tudíž faktické rozdělení bohatství mezi obyvatele dané země. Proto byl Organizací spojených národů vytvořen index lidského rozvoje, aby lépe vyjádřil celkovou kvalitu lidského života v zemi.

Index lidského rozvoje (HDI)

Je kombinací nejen ekonomických, ale také sociálních faktorů jako indexů průměrné délky života a zdravotní stav populace, úroveň vzdělanosti a životní úroveň obyvatelstva vyjádřenou v HDP PPP. Poprvé byl použit Spojenými národy ve Zprávě o lidském rozvoji (Development Programme's Human Development Report) v roce 1990.

Mluví-li se o rozvinutosti zemí, většinou se argumentuje pouze ekonomickými čísly, přitom rozvinutost je dána právě celkovou kvalitou života všech obyvatel vyjádřenou indexem lidského rozvoje.

Srovnáme-li pořadí zemí podle HDP a HDI, většina zemí kromě Kuby a Kostariky si pohorší. Česká republika je podle ekonomických výsledků 29. ekonomicky nejvyspělejší zemí světa, ale započítáme-li ostatní faktory (jako dostupnost vzdělání, zdravotní péče a rozdělení bohatství), pohoršíme si na 36. místo.

Nejzajímavější je situace Kuby, o níž se v České republice často mluví velmi kriticky, a nechápeme, proč k ní ostatní latinskoamerické země vzhlížejí. Odpoví nám čísla, zatímco podle bohatství (HDP) je Kuba na 86. místě, tudíž někde před polovinou všech zemí světa, podle HDI předběhne 34 zemí včetně Kostariky, Brazílie či např. Mexika.

Na otázku, jak je možný takový velký rozdíl, si můžeme odpovědět pomocí Tabulky 2. Lze si všimnout některých věcí, které bere index lidského vývoje v potaz. Podle průměrné délky života je na tom nejlépe Velká Británie, Kostarika Kuba, pak Česká republika a Brazílie, nejhůře je na tom Tanzanie. Podíl obyvatel v rámci určité věkové skupiny, který se запиše na vysokou školu, je opět nejvyšší u Kuby a Anglie, katastrofální v Tanzanii, kde jde o pouhé 1 %.

	Střední délka života (roky, 2009)	Podíl z dané věkové skupiny zapsaných na vysokou školu (2009)	Podíl z dané věkové skupiny zapsaných na střední školu (2009)	Podíl nejchudších 10 % populace na celkových příjmech	Podíl nejbohatších 10 % populace na celkových příjmech	Poměr příjmů nejchudších a nejbohatších 10 %
Velká Británie	77,8	59	98	2,1	28,5	13,8
Česká republika	77,0	50	96	4,3	22,7	5,3
Brazílie	72,2	25*	105*	1,1	43,0	40,6
Kostarika	78,9	25*	86	1,5	35,5	23,4
Kuba	78,5	63*	93	-	-	-
Tanzanie	66,9	1	--	3,1	27,0	8,9

* Data z let 2005–2009. Zdroj: United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organization (UNESCO) Institute for Statistics. 2009. World Education Indicators. Paris: UNESCO. Available online at http://www.uis.unesco.org/ev.php?URL_ID=5263&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.

Při poměrování bohatství a kvality života v jednotlivých zemích je třeba rozlišovat různou výpovědní hodnotu jednotlivých indexů (GDP, GNP, PPP, HDI).

Nerovnoměrnost rozdělení příjmů

Pokud bychom přesto upřednostňovali HDP v poměrování ekonomik, je důležité vědět, jak rovnoměrně jsou příjmy v dané zemi rozděleny mezi obyvatele. To vyčteme z posledních tří sloupců tabulky. Největší nůžky jsou v Brazílii, kde na 10 % nejbohatších obyvatel připadá 43 % příjmů země, zatímco stejný počet nejchudších odchází s pouhým 1,1 % procentem. Podobně, i když o něco lépe, je na tom Kostarika, která bývá považovaná za Švýcarsko Latinské Ameriky. Z uvedených zemí jsou nejmenší rozdíly v České republice a v Tanzanii, i když se v obou případech rozdíly od roku 2004 zvýšily. Je však třeba si uvědomit, že v každé z těchto zemí si obyvatelé rozdělují jinak velký koláč. V Tanzanii se tedy spíše rovnoměrně dělí o chudobu než bohatství. O je dobře patrné na aktivitě Rodiny. Pro Kubu nejsou tato data dostupná.

Poznámky

- ¹ Libra kávy je 0,456 kg.
- ² DICUM, G.: Colony in a Cup. *Gastronomica*, 3, 2; jaro 2003, s. 71.
- ³ První evropská kavárna byla otevřena roku 1683 v Benátkách.
- ⁴ DICUM, G.: Colony in a Cup. *Gastronomica*, 3, 2; jaro 2003, s. 71.
- ⁵ Tamtéž.
- ⁶ LUTTINGER, N.; DICUM, G.: *The Coffee Book*, Canada 2006. – malé plochy pod 5 ha.
- ⁷ World Wildlife Fund – http://panda.org/about_wwf/what_we_do/policy/agriculture_environment/commodities.
- ⁸ Tamtéž.
- ⁹ TODD, S.: Peruánská káva. *Gastronomica*, 3, 2; jaro 2003, s. 78.
- ¹⁰ International Coffee organization – www.ico.org.
- ¹¹ http://www.fao.org/statistics/yearbook/vol_1_1/pdf/c10.pdf
- ¹² OSORIO, N.: The impact of the crisis of low coffee prices. International Coffee Organization (ICO), 2005.
- ¹³ <http://en.wikipedia.org/wiki/Coffee>
- ¹⁴ Vlastní výpočty podle údajů Českého statistického úřadu. (www.czso.cz) Do kalkulace byly zahrnuty i příslušné dovozy podle údajů z dovozu do zemí, odkud je k nám káva reeexportována (Německo, Nizozemí, Francie...).
- ¹⁵ http://www.ikoktejl.cz/magaziny/koktejl/MKgastronomie/koktejl_315.html, www.kava.cz, http://www.cafecombate.com/ingles/tacita/cafe_en_mundo.php#usos, materiály Společnosti pro Fair Trade a rozvojové vzdělávání.
- ¹⁶ *The impact of the crisis of low coffee prices*, 2005.
- ¹⁷ *The Coffee Book*, 2006.
- ¹⁸ *The impact of the crisis of low coffee prices*, 2005.
- ¹⁹ Tamtéž.
- ²⁰ Kat je tropická rostlina, jejíž listy obsahují látky podobné amfetaminům. Využívá se jako stimulant, v Africe je její pěstování legální.
- ²¹ Dle ICO jsou v regionu Dak Lak – hlavní pěstitelské oblasti kávy ve Vietnamu – zadluženy dvě třetiny pěstitelů, www.ico.org.
- ²² Koka je až 12x finančně výnosnější než káva.
- ²³ *Spilling the Beans on the Coffee Trade*, 2002, www.fairtrade.org.uk/downloads/pdf/spilling.pdf.
- ²⁴ ROBBINS, P.: *Stolen Fruits*. Zed Books, London 2003, s. 115.
- ²⁵ *Peruánská káva*. 2003, s. 78.
- ²⁶ Tamtéž.
- ²⁷ *The Coffee Book*. 2006.
- ²⁸ Tamtéž.
- ²⁹ Tamtéž.
- ³⁰ *The Coffee Book*. 2006, s. 112.
- ³¹ Black Gold Movie
- ³² *Spilling the beans on the Coffee Trade*, 2002.
- ³³ Z 25 milionů pěstitelů jich 20 milionů neobhospodařuje více než 5 ha.
- ³⁴ Agritrade – Coffee Executive Brief, September 2007.
- ³⁵ COX, S.: The Coffee Crisis. 4. 7. 2003 [online]– <http://www.alternatives.ca/article730.html>.
- ³⁶ Tamtéž.
- ³⁷ *The Coffee Book*. 2006, s.112.
- ³⁸ <http://www.alternatives.ca/article730.html>
- ³⁹ Exportní strategie znamená přeorientování národního hospodářství z produkce prioritně pro domácí trh na produkci pro export (např. přechod z produkce kukuřice pro místní trh, která není schopna konkurovat dotované kukuřici z dovozu, na pěstování tropického ovoce, kávy či kakaa, ořechů, jež jdou z naprosté většiny na export do rozvinutých zemí).
- ⁴⁰ Coffee Companies Under Fire As Millions Face Ruin – Oxfam News – <http://act.oxfam.ca/news/MakeTradeFair/Launch02.htm>.
- ⁴¹ Teorie komparativních a absolutních výhod spočívá jednoduše řečeno v tom, že země by se měla zaměřit na výrobu zboží, které dovede vyrábět levněji nebo relativně levněji. (pozn aut.)
- ⁴² Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj – neboli tzv. klub bohatých. Jeho členy je 30 nejbohatších států světa včetně ČR.
- ⁴³ Viz např. Joseph Stiglitz, Dani Rodrik, Ha-Joon Chang a řada dalších.
- ⁴⁴ FLO. Announcement Coffee. 12. 12. 2007.
- ⁴⁵ FLO. Dostupné z http://www.fairtrade.net/kagera_tanzania.html.
- ⁴⁶ Údaj agentury Greenmarketing.
- ⁴⁷ Standardy pro pěstitelů i pro férové obchodníky najdete na http://www.fairtrade.net/generic_standards.html.
- ⁴⁸ Psaní označení spravedlivého obchodu tu jako „Fair Trade“, tam jako „Fairtrade“ není libovůle autorů nebo nepozornost jazykového korektora. Mluvíme-li o Fair Trade ve smyslu celého hnutí za spravedlivý obchod, píšeme velká písmena a slova oddělujeme mezerou. Mluvíme-li o konkrétním systému certifikace výrobků černomodrozelenou známkou, která je majetkem Fairtrade Labelling Organisations, píšeme slova dohromady s velkým počátečním písmenem, případně dohromady velkými písmeny. Jde-li o (ne)certifikované výrobky či organizace akreditované jako v rámci WFTO apod. užíváme synonyma fairtradový či férový.
- ⁴⁹ Shaping Global Partnership. FLO International Annual Report 2011–2012, s. 14.
- ⁵⁰ www.fairtrade.net/annual-reports.html
- ⁵¹ www.fairtrade.net/annual-reports.html
- ⁵² www.fairtrade.net/annual-reports.html
- ⁵³ Seznam prodejních míst naleznete na www.fairtrade.cz.
- ⁵⁴ Seznam prodejních míst naleznete na www.fairtrade.cz.
- ^{54b} www.fairtrade-cesko.cz
- ⁵⁵ Zpráva o rozvojových cílech tisíciletí ČR. [online] Dostupné z http://mdgr.undp.sk/DOCUMENTS/MDG_Czech_CZ_2.pdf.

Seznam použitých zdrojů

- DICUM, G.: Colony in a Cup. *Gastronomica*, 3, 2; jaro 2003, s. 71.
- TODD, S.: Peruánská káva. *Gastronomica*, 3, 2; jaro 2003, s. 78.
- Agritrade – Coffee Executive Brief, September 2007. [online] Dostupné z <http://agritrade.cta.int/en/layout/set/print/content/view/full/1777>.
- Causes of Poverty. *Origins of a Worldwide Plague*. Poverties.org, 2012. [online] Accessible from: <http://www.poverties.org/causes-of-poverty.html>.
- Coffee Barometer*. Tropical Commodity Coalition. [online] Dostupné z http://www.saiplatform.org/uploads/Library/TCC_Coffee_Barometer_2009.pdf.
- Coffee Companies Under Fire As Millions Face Ruin – Oxfam News. [online] Dostupné z <http://act.oxfam.ca/news/MakeTradeFair/Launch02.htm>.
- COX, S.: The Coffee Crisis. 4. 7. 2003. [online] Dostupné z <http://www.alternatives.ca/article730.html>.
- Drinking patterns in selected importing countries*. International Coffee Organization, 2012. [online] Dostupné z <http://dev.ico.org/documents/icc-108-1e-drinking-patterns.pdf>.
- Fairtrade and Coffee*. Fairtrade Foundation. 2012. [online] Dostupné z http://www.fairtrade.org.uk/includes/documents/cm_docs/2012/F/FT_Coffee_Report_May2012.pdf.
- Fair Trade Coffee: The Time is Now. A resource and action guide for student organizers*. Oxfam, Transfair, 2004. [online] Dostupné z http://www.oxfamamerica.org/resources/files/OA_Coffee_Resource_Guide.pdf.
- Falling Commodity Prices and Industry Responses: *Some Lessons from the International Coffee Crisis*. FAO, 2004. [online] Dostupné z <http://www.fao.org/docrep/006/y5117e/y5117e03.htm>.
- From bean to cup: how consumer choice impacts upon coffee producers and the environment*. Consumers International, 2005.
- Harvard Business School: *World's GDP Growth by Region*. [online] Dostupné z <http://www.gfmag.com/tools/global-database/economic-data/11854-worlds-gdp-growth-by-region.html#axzz2DuqqSUnregion.html#axzz2DuqqSUnt>. (cit 11. 10. 2012)
- HUDSON, I.; HUDSON, M: *How Alternative is Alternative Trade? Alternative Trade Coffee in the Chiapas Region of Mexico*; Draft/ Working paper; leden 2003.
- LUTTINGER, N.; DICUM, G.: *The Coffee Book – Anatomy of an Industry from Crop to the last*. Canada 2006.
- Mugged poverty in your coffee*. Make Trade Fair, 2002 [online] Dostupné z <http://www.maketradeFair.com/assets/english/mugged.pdf>.
- OSORIO, N.: *The impact of the crisis of low coffee prices*. International Coffee Organization (ICO) – Submission to the UN General Assembly Summit to Review the Millennium Development Goals, New York, 14.–16. 9. 2005.
- ROBBINS, P.: *Stolen Fruits*, Zed Books, London 2003, s. 115.
- Shaping Global Partnership*. FLO International Annual Report 2007.
- Spilling the Beans on the Coffee Trade*, 2002. [online] Dostupné z www.fairtrade.org.uk/downloads/pdf/spilling.pdf.
- The Coffee Market – a Background Study, Oxfam: International Commodity Research – Coffee, 2001.

Webové portály

- Agritrade – zprávy a analýzy obchodu se zemědělskými produkty: <http://agritrade.cta.int>
- Český statistický úřad: www.czso.cz.
- Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO): www.fao.org
- International Coffee Organization – organizace producentů zemí: www.ico.org

Fair trade

Britský Oxfam pro učitele: <http://www.oxfam.org.uk/education>

Fairtrade International: www.fairtrade.net

NaZemi: www.nazemi.cz

Oxfam International: www.oxfam.org

World Fair Trade Organization (WFTO): www.wfto.com

O kávě

www.cafecombate.com/ingles/tacita/cafe_en_mundo.php#usos

www.ikoktejl.cz/magaziny/koktejl/MKgastronomie/koktejl_315.html,

www.panda.org

www.ringsurf.com/info/Food/Coffee/Coffee_Plants/Robusta/

Zdroje fotografií

Fotografie zpracování kávy*: Eva Fraňková

GEPA

Káva jako ilustrace systému Fair Trade

Kávu nepijí všichni, nicméně všichni ji znají. Každý v České republice spotřebuje přes tři kilogramy kávy za rok. Tak alespoň praví statistiky. Pro mnohé je káva každodenní důvod k pauze, samozřejmá věc. Není na ní mnoho ke zpracování jako třeba u čokolády. Musí se „pouze“ vypěstovat a sklídit plody, odstranit z nich slupky, zrna usušit, dovézt je do Evropy, kde se praží a melou, zbývá jen nachystat nápoj. Ke kávě se většinou nepřidávají žádné přísady. Není tedy mnoho procedur, které by nevykonal pěstitel, a přesto dnes pěstitelé kávovníků často jen živoří. Naše chvíle pohody jsou vykoupeny strádáním jiných jinde, přitom je káva obchodníky považována za černé zlato.

Napravit toto uspořádání se snaží spravedlivý obchod – Fair Trade. Právě káva se stala první plodinou s certifikací Fairtrade. Lidé zapojení do spravedlivého obchodu usilují o odpovídající rozdělení peněz, které pěstitelům umožňuje důstojné živobytí, jejich děti pak mohou chodit do školy. Nemusíme sice kávu pít, přesto nám díky relativně jednoduchému zpracování dobře poslouží pro ilustraci toho, jak (ne)spravedlivý obchod nejen s kávou ovlivňuje životy nám zdánlivě dalekých pěstitelů.

Vydalo NaZemi
Dotisk 2014
www.nazemi.cz/vzdelavani

Publikace byla vytištěna s finanční podporou Evropské unie a Magistrátu města Brna. Obsah publikace je zcela na odpovědnosti NaZemi a jako takový nemůže být považován za stanovisko Evropské unie.

Materiály jsou tištěny na recyklovaném papíře – vnitřní strany – a na papíře ze dřeva certifikovaného FSC (označující šetrné lesní hospodaření) a dalších kontrolovaných zdrojů – obálka.